

บทที่ ๔

การเคลื่อนไหวทางการเมืองที่ต่อต้านรัฐบาล
ยุคกึ่งเผด็จการ (พ.ศ. ๒๔๘๑-๒๔๘๔)

หลังจากที่จอมพลแปลก พิบูลสงครามขึ้นสู่ตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเมื่อเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๔๘๑ นั้นปรากฏว่าสิ่งที่เห็นได้ชัดก็คือ ความพยายามของจอมพลแปลก ที่จะบริหารประเทศสืบเนื่องจากรัฐบาลควง อภัยวงศ์อย่างราบรื่น งานเขียนและสารคดีการเมืองจำนวนมากจะอธิบายว่า รัฐบาลของจอมพลแปลกนั้นเป็นเผด็จการ แต่ปรากฏว่าตามข้อเท็จจริงแล้ว รัฐบาลของจอมพลแปลกใน พ.ศ. ๒๔๘๑ นั้นยังคงมีข้อจำกัดอย่างมากในการใช้อำนาจ และการบริหารส่วนใหญ่ก็ยังเป็นไปในลักษณะเกี่ยวกับรัฐบาลชั่วคราวของควง อภัยวงศ์ การใช้อำนาจเผด็จการยังมีได้เป็นไปอย่างเต็มที่และยังประสานประโยชน์กับฝ่ายอนุรักษนิยมอยู่มาก ดังนั้นจึงได้เรียกยุคสมัยนี้ว่า "กึ่งเผด็จการ" หากเนื่องจากความขัดแย้งทางการเมือง และความพยายามในการก่อการกบฏ ฝ่ายต่างๆมีส่วนทำให้รัฐบาลมีแนวโน้มในทางอำนาจนิยมมากขึ้นตามลำดับ และในที่สุดก็นำไปสู่กรณีรัฐประหารตนเองในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๘๔ ดังนั้นในส่วนนี้จึงจะขออธิบายถึงลักษณะทางการเมืองของรัฐบาลจอมพลแปลกในยุคปีแรก ในยุคกึ่งเผด็จการนี้เสียก่อนแล้วจึงจะอธิบายขบวนการต่อต้านรัฐบาลในระยะนี้ต่อไป

๔.๑ ทวิลักษณะของระบอบพิบูลสงคราม

ลักษณะอันสำคัญของรัฐบาลจอมพลแปลก พิบูลสงครามที่ขึ้นบริหารประเทศเมื่อเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๔๘๑ นั้น เป็นรัฐบาลที่มีลักษณะสำคัญ ๒ ด้าน คือ ประการแรก รัฐบาลชุดนี้ได้อำนาจมาด้วยวิถีทางแห่งการใช้อำนาจ นั่นคือการที่คณะรัฐประหารได้จับบังคับให้รัฐบาลควง อภัยวงศ์ลาออก และเชื้อเชิญจอมพลแปลกมาเป็นนายกรัฐมนตรีแทน สิ่งที่ไม่อาจปฏิเสธได้ก็คือ การที่หลังแห่งอำนาจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ "คณะรัฐประหาร" เป็นผู้หนุนอย่างสำคัญอยู่เบื้องหลัง สิทธิธรรมแห่งอำนาจอันแท้จริงของรัฐบาลจึงอยู่ที่กองทัพ แต่กระนั้นรัฐบาลจอมพลแปลกก็ยังคงมีความพยายามที่จะบริหารประเทศตามระบอบรัฐสภา ที่ฝ่ายบริหารมีอำนาจแต่เพียงจำกัด ตั้งแต่ระยะแรกการขึ้นรับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของจอมพลแปลกที่เป็นการดำเนินการที่มุ่งจะรักษาความสืบเนื่องจากรัฐบาลควง อภัยวงศ์ ดังนั้น

จึงมิได้มีการรัฐประหาร การยุบสภา ล้มรัฐธรรมนูญ หรือเลิกวุฒิสภาแต่อย่างใด นั้น หมายถึงว่ากระบวนการทางการเมืองที่เป็นอยู่ก็จะดำเนินไปเช่นเดิม ดังที่พล.ท.มังกร พรหมโยธี ได้อธิบายว่า การเปลี่ยนรัฐบาลนี้เป็น การเปลี่ยนแปลงภายในคณะรัฐประหาร เพราะถือว่านายคองก็อยู่ในคณะรัฐประหารเหมือนกัน (พิมพ์ไทย ๕ เมษายน ๒๕๕๑) นอกจากนี้แล้วจอมพลแปลกยังได้แสดงการเคารพศรัทธาด้วยการลาออกจากตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบก เมื่อเข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอีกด้วย โดยตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบกนั้นในระยะแรกได้มีการเสนอให้เว้นว่างไว้ (แนวหน้า ๔ เมษายน ๒๕๕๑) แต่ต่อมาได้มีการแต่งตั้งให้ พล.ท.ปิ่น ชูณหะวัณเข้ารับตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบก ส่วนพล.ท.กาจ กาจสงครามก็ได้เลื่อนชั้นเป็นผู้ช่วยผู้บัญชาการทหารบก และรักษาการแม่ทัพกองทัพที่ ๑ ตั้งแต่วันที่ ๒๔ พฤษภาคม ค.ศ. ๒๕๕๑

จอมพลแปลก ได้อธิบายความชอบธรรมในรัฐบาลของตนว่า เป็นเพราะรัฐบาลชุดเดิมของคอง อภัยวงศ์นั้น "ลาออกโดยสมัครใจ" ตนจึงได้เข้ามารับตำแหน่งแทนตามวิถีรัฐธรรมนูญ (ปลาทอง ๒๕๐๗:๑๕๗) และได้แถลงว่าตำแหน่งนายกรัฐมนตรีนั้นตนไม่ยอมรับ "แต่เมื่อเป็นพระราชโองการก็ต้องรับเอาไว้ และขอชมรัฐบาลคอง อภัยวงศ์ว่า "ทำความดีที่ช่วยเจรจาต่างประเทศเรียบร้อย" (แนวหน้า ๑๔ เมษายน ๒๕๕๑) จากนั้นในวันที่จอมพลแปลกแถลงนโยบายต่อรัฐสภา ก็ได้ยืนยันว่า รัฐบาลของตนถูกต้องด้วยข้อความตอนหนึ่งว่า

...ตามความในรัฐธรรมนูญกล่าวไว้ว่า ผู้ที่จะเป็นนายกรัฐมนตรีนั้น พระมหากษัตริย์ทรงเลือกและทรงแต่งตั้ง เชื่อว่าก่อนที่พระมหากษัตริย์จะแต่งตั้งผู้ใดคงทบทวนถามประชาชนสภาเสียก่อนแล้วและเห็นว่าซาฟ เจวุสมุควร แก่ตำแหน่งคณะรัฐมนตรีหรือไม่ ในเหตุการณ์เช่นนี้ เพราะฉะนั้นซาฟ เจวาก็ได้กล่าวนำแล้วว่าเป็นการถูกต้องตามวิถีทางรัฐธรรมนูญ คือซาฟ เจวามีได้บังคับให้พระมหากษัตริย์แต่งตั้งซาฟ เจวามา

ความคืบหน้านั้นจอมพลแปลกได้พยายามรักษาภาพพจน์ที่ดีของคณะรัฐบาลโดยการรักษาหลักการที่จะแยกข้าราชการประจำและข้าราชการการเมืองออกจากกัน ดังที่หลวงพลสินธวณัติ (เปล่ง สมิตเมฆ) รองผู้บังคับการกองเรือรบ ซึ่งได้รับการชักชวนให้เข้าร่วมรัฐบาลได้อธิบายว่า

ในรัฐบาลชดจอมพล ป. พิบูลสงครามระยะนี้ ท่านถือประชาธิปไตยจึกคือ

๑. ผู้ที่เป็นรัฐมนตรีจะต้องไม่ใช่ข้าราชการประจำ ถ้าใครรับราชการประจำจะต้องลาออกจากราชการประจำเสียก่อนจึงมารับราชการในตำแหน่งการเมืองได้ สำหรับข้าพเจ้าน่าจะไปเป็นรัฐมนตรีก็ของลาออกจากประจำ เป็นนายทหารกองหนุนแล้วจึงจะไปรับราชการทางการเมืองได้

๒. ระวัง เป็นข้าราชการการเมืองในตำแหน่งรัฐมนตรีนี้ จะไม่ได้เงินเดือนเดือน จะไม่ได้โบนัส จะไม่ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ใดๆทั้งสิ้น แมแต่จะเป็นกรณีพิเศษ (หอวังพลสันขวานศึก ๒๕๐๕: ๕๗)

ในกระบวนการเช่นนี้ส่วนหนึ่งก็ได้สะท้อนถึงความพยายามที่จะแสดงให้เห็นถึงว่า รัฐบาลชุดใหม่ของคนเป็นรัฐบาลพลเรือนมิใช่รัฐบาลทหาร คังนั้นในคำแถลงนโยบายเมื่อวันที่ ๒๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๘๑ จอมพลแปลก พิบูลสงคราม จึงกล่าวว่า "ในขั้นต้นรัฐบาลนี้ขอเน้นให้แน่ชัดถึงเจตจำนงอันแน่วแน่ที่จะคงรักษาระบบประชาธิปไตย เศรษฐกิจและสิทธิและเสรีภาพของปวงชนตามรัฐธรรมนูญ ทั้งจะพยายามหาทางให้ระบอบประชาธิปไตยมีรากฐานมั่นคง (กองจกหมายเหตุแห่งชาติ ๒๕๐๐: ๒๗) และในคำแถลงนี้จอมพลแปลก เสนอด้วยว่า "รัฐบาลนี้จะบำรุงกองทัพให้สมควรแก่ฐานะและความจำเป็นของบ้านเมือง" (เรื่องเดียวกัน: ๒๘) และมีข้อความที่ว่า "ทั้งไม่ไห้ทหาร เป็นเครื่องมือของรัฐบาลใดๆ" คังเช่นนโยบายรัฐบาลควง อภัยวงศ์

ในการตั้งรัฐบาลชุดใหม่ของจอมพลแปลกนั้น ได้ชี้แนวโน้มนำให้เห็นว่าจะพยายามตั้งรัฐบาลในลักษณะที่เป็นรัฐบาลผสมแห่งชาติที่ประกอบด้วยทุกฝ่ายขึ้นมา คังที่จอมพลแปลกเองได้แสดงท่าทีว่า ต้องการจะนำรัฐมนตรีในคณะรัฐบาลควง อภัยวงศ์มาเข้าร่วมด้วย โดยเฉพาะควง อภัยวงศ์เองได้รับการทาบทามให้เข้ารับตำแหน่งรองนายกรัฐมนตรี นอกเหนือจากนี้ผู้ที่ถูกระบุว่าจะได้รับเชิญให้เข้าร่วมรัฐบาลได้แก่ มรว. คึกฤทธิ์ ปราโมช มจ. สิทธิพร กฤดากร เคื่อน บุนนาค (แนวหน้า ๑๔ เมษายน ๒๔๘๑) ปรากฏว่าบุคคลเหล่านี้ส่วนใหญ่ปฏิเสธ โดยเฉพาะควง อภัยวงศ์ได้แถลงว่าตนไม่อาจเข้าร่วมรัฐบาลเพราะ "ผมเป็นเป็กจะรวมกับไก่อไม่ได้" (เกียรติ ๒๕๑๓: ๓๔๔)

แต่กระนั้นก็ตามจอมพลแปลกและพล.ท. กาจ กาจสงครามซึ่งเป็นผู้เข้าช่วยประสานงานในการจัดตั้งคณะรัฐมนตรี ก็ยังสามารถจัดตั้งคณะรัฐมนตรีได้สำเร็จโดยมีผู้ร่วมคณะ

๒๖ คน ที่น่าสังเกตคือรัฐบาลชุดนี้มีบุคคลในคณะรัฐบาลควมร่วมด้วย๑คน และทุกคนอยู่ในตำแหน่งเดิมของคนที่คือ พล.ท.หลวงชาตินักรบ(ฟูซ นักรบ) - กลาโหม พ.อ.น้อม เกตุคุณิช่วยเกษตรราชการ และน.อ.มจ.รังสิยากร อากาศกร - รัฐมนตรี จากนั้นจะเห็นได้ว่านอกจากจอมพลแปลกซึ่งเป็นนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีมหาดไทย กับพ.อ.น้อมแล้ว ก็ไม่มีนายทหารอื่นๆของคณะรัฐประหารเข้าร่วมในคณะรัฐมนตรีเลย แต่มีผู้ใกล้ชิดของจอมพลแปลกเข้าร่วมด้วยคือ พล.ท.มังกร พรหมโยธี-ศึกษาธิการ และพระมณูภาณุวิมลศาสตร์(ชมจามรมาน) ซึ่งเคยเป็นทนายของจอมพลแปลกในคดีอาชญากรสงครามมาก่อนรับตำแหน่งปรากฏว่าอีกส่วนหนึ่งในคณะรัฐมนตรีเป็นบุคคลที่เป็นกลางมาจากฝ่ายพลเรือนคือ พจน์ สารสิน รัฐมนตรีช่วยต่างประเทศ และจากฝ่ายทหารเรือคือ พล.ร.ต.หลวงพลสินชวาณติก(เปล่ง สมิตเมฆ) - รัฐมนตรีช่วยกลาโหม และอีก๑คนเป็นวุฒิสมาชิก ไคแก่ พระยาโทผวนติก(วิสุทธิโทผวนติก) - การคลัง พล.ต.มจ.ปรีดีเทพพงษ์ เทวกุล - ต่างประเทศ พระยาบวรวิรักษเวชชการ(ไลฮวค คิตติรานนท์) - สาธารณสุข พระยาพนานุจร(เปล่ง สาครบุศร)เกษตรราชการ น.อ.หลวงประสิทธิ์จักรการ(พวน ไทตระพานนท์) - ช่วยอุตสาหกรรม พ.อ.หม่อมสนิทวงศ์เสนี(มรว.คัน สนิทวงศ์) - อุตสาหกรรม พ.อ.พระยาตรีพิศัยสงคราม(เจริญ จันฉาย) - คมนาคม พระยามโหสวรรค (กอ สมบัติศิริ) - พาณิชย์ พระยาจันการักษ์(จำลอง สวัสดิ์ชูโต) - ช่วยมหาดไทย เป็นต้น

นอกจากนี้เพื่อช่วยทำให้รัฐบาลมีเสถียรภาพเพียงพอจอมพลแปลกจึงได้แบ่งที่นั่งในคณะรัฐมนตรีถึง๕ที่นั่งให้แก่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ซึ่งผู้ที่ได้รับแต่งตั้งเป็นรัฐมนตรีไคแก่ เลียง ไชยกาล(อุบลราชธานี)หัวหน้าพรรคประชาชน เป็นรัฐมนตรีช่วยมหาดไทย ส่วนอีก๒คน เป็นรัฐมนตรีลอยไคแก่ กิจจา วัฒนสินธุ(ระเชิงเทรา) เขมชาติ บุญยรัตพันธุ์(ร้อยเอ็ด) เจ้าอภัยคุดลา หลังปู่ตะ(สกล) ปะม โพรธแก้ว(ราชบุรี) พัน สุพรรณสาร(อยุธยา) นายวรการบัญชา(เชียงใหม่) สุกิจ นิมมานเหมินทร์(เชียงใหม่) และเสวตร เปี่ยมพงศ์สานต์(ระยอง) ในจำนวนนี้มีผู้มาจากพรรคประชาชนด้วยอีก๑คนไคแก่ กิจจา วัฒนสินธุและเจ้าอภัยคุดลา หลังปู่ตะ ด้วยเหตุนี้เองทำให้รัฐบาลชุดใหม่ของจอมพลแปลกสามารถผ่านมติไว้วางใจได้ด้วยเสียง ๓๐ ต่อ ๒๖ งดออกเสียง๓๓ จากองค์ประชุม ๑๖๕ คน โดยการที่จอมพลแปลกตั้งวุฒิสมาชิกและสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เป็นรัฐมนตรีฝ่ายละ๑คน มีผลสำคัญ

อย่างมาก จากนั้นก็ให้เสียง ไชยกาลเป็นแกนกลางรวบรวมเสียง ส.ส. จนโคมคิกังกล่าว (เสวก เปียมพงศ์สานต์ ๒๕๒๕:[๖] และ[๗]) นั้นหมายถึงว่ามีสมาชิกประชาธิปัตย์เป็นจำนวนมากมาลงเสียงไว้วางใจรัฐบาลอันเป็นการชี้ให้เห็นความแตกแยกของฝ่ายประชาธิปัตย์เอง และจะเป็นจุดเสื่อมของพรรคต่อมา

นอกจากนี้ เพื่อให้รัฐบาลมีเสถียรภาพมั่นคงและไม่ถูกคว่ำในสภาเช่นกรณีของปี พ.ศ. ๒๕๔๓ จอมพลแปลกจึงได้รวบรวมเสียงสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่สนับสนุนรัฐบาลขึ้นเป็นกลุ่มก้อน ซึ่งเรียกว่า "สหพรรค" โดยมีพรรคประชาชนของเสียง ไชยกาลเป็นแกนกลางรวมควยพรรคอิสระของปทุม โพธิ์แก้ว พรรคธรรมาธิปัตย์ของสุกิจ นิมมานเหมินทร์ เป็นต้น และอีกส่วนหนึ่งก็คือ สมาชิกพรรคประชาธิปัตย์ที่หันมาสนับสนุนรัฐบาลนั่นเอง เพื่อแลกเปลี่ยนกับการสนับสนุนรัฐบาล จอมพลแปลกจึงได้เสนอตำแหน่งและผลประโยชน์ตอบแทนต่างๆ เป็นการตอบแทนแก่สมาชิกฝ่ายสหพรรค ซึ่งเป็นครั้งแรกที่ก่อให้เกิดระบบอำมาตย์ในรัฐสภาอย่างเปิดเผย ยิ่งกว่านั้นรัฐบาลยังเอาใจสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั้งหมดด้วยการเสนองบประมาณประจำปี พ.ศ. ๒๕๔๒ ให้มีการขึ้นเงินเดือนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรอีกคนละ ๑,๐๐๐บาท ปรากฏว่าสภาผู้แทนราษฎรลงมติรับพระราชบัญญัติงบประมาณนี้ กังนันทน์ในวันที่ ๒๓ กันยายน พ.ศ. ๒๕๔๑ จึงได้มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรลาออกจากตำแหน่ง ๒ คน เพื่อเป็นการประท้วง คือ มรว.คึกฤทธิ์ ปราโมช(กรุงเทพฯ) และ ร.ท.สัมพันธ์ ชันชะชวนะ(นครราชสีมา)

คณะรัฐมนตรีของจอมพลแปลกชุดนี้ได้มีการปรับปรุ้งคือ ครั้งแรกเมื่อพระยามโห สวรรค(กอบ สมบัติศิริ) ลาออกเมื่อวันที่๑๖พฤศจิกายนพ.ศ.๒๕๔๑ ก็ได้ตั้งพล.ต.เกา เพียรเลิศ บริรักษ์ยุทธกิจ แทนในตำแหน่งรัฐมนตรีพาณิชย์ และต่อมาอีก๑วัน ก็ได้เปลี่ยนแปลงรัฐมนตรีถึง๔ตำแหน่ง คือ พระยาโทวณิกมนตรี(วิสุทธิ โทวณิก) พระยาพนานูจร(เบ็ล่ง สาครบุตร) พระยาศรีพิชัยสงคราม(เจริญ จันทาย) และเจ้าระอัปकुลลา หลังปูเตะ พ้นจากตำแหน่ง ให้มจ.วิวัฒน์ไชย ไชยยันต์ - รัฐมนตรีคลัง พระชวงเกษตรศิลป์ากร(ชวง โลจายะ) เกษตราธิการ พล.ต.สวัสดิ์ ส. สวัสดิ์เกียรติ - ช่วยคมนาคน และมรว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ช่วยพาณิชย์ เข้ารับตำแหน่งแทน โดยพล.ต.สวัสดิ์เป็นทหารประจำการของฝ่ายคณะรัฐประหารคนแรกที่ลาออกมาดำรงตำแหน่งทางการเมือง ปรากฏว่าการแต่งตั้งมรว.คึกฤทธิ์ เป็นรัฐมนตรีก่อให้เกิดความไม่พอใจในหมู่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร โดยมีมจ.นิตยากร วรารวณ

(อยุธยา) เป็นหัวหน้า รวบรวมเสียงสมาชิกสภาเข้าคัดค้านเพราะไม่พอใจตั้งแต่มรว. ศักดิ์ลาออกจากส.ส. ประท้วงสภา ดังนั้นมรว. ศักดิ์ลาออกจากตำแหน่งรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๙๒

ต่อมาเมื่อมีการร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่เรียบร้อยแล้ว และมีการประกาศใช้ในวันที่ ๒๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๙๒ แล้ว ก็ได้มีการกำหนดให้เลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเพิ่มขึ้นอีก ๒๑ คน ในวันที่ ๒ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๙๒ ปรากฏว่าในครั้งนี้อายสพรรคของรัฐบาลจอมพลแปลก ได้รับชัยชนะเพิ่มขึ้นอย่างมาก เพราะปรากฏว่าในจำนวน ๒๑ เสียงนี้พรรคประชาธิปัตย์ได้รับคะแนนเสียงเพิ่มเพียง ๑ เสียงคือ ทองย้อย กลิ่นทอง (เชียงใหม่) เท่านั้น ด้วยเหตุนี้เมื่อจอมพลแปลก เข้ามาเป็นผู้จัดตั้งรัฐบาลชุดใหม่ตามรัฐธรรมนูญใหม่เมื่อวันที่ ๒๕ มิถุนายนนั้น จึงได้มีโครงสร้างทางการเมืองที่เปลี่ยนแปลงไป นั่นคือมีการเปลี่ยนรัฐมนตรีชุดเดิมที่มีในสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรออกจากตำแหน่ง ๕ คนคือ พล.ท. หลวงชาตินิกรรบ มจ.รังสิยากร อากาศรหม่อมสนิทวงศ์เสนีย์ (มรว. ตัน สนิทวงศ์) พระยาจินตารักษ์ และหลวงพลสินธรวาณิช แต่ได้เพิ่มที่นั่งในคณะรัฐมนตรีให้กับสมาชิกสภาผู้แทนเป็น ๑๑ คน จากจำนวนรัฐมนตรีทั้งสิ้น ๒๕ คน โดยเฉพาะสุกิจ นิมมานเหมินทร์ ได้เลื่อนขึ้นมาเป็นรัฐมนตรีว่าการอุตสาหกรรม นอกจากนี้ที่ได้รับตำแหน่งรัฐมนตรีช่วยว่าการก็คือ เลียง ไชยกาล - ช่วยมหาคไทย นายวรการบัญชา ช่วยการคลัง ปฐม โพธิ์แก้ว - ช่วยคมนาคม พัน สพรณสาร - ช่วยเกษตรกิจการ เขมชาติ บุญรัตพันธุ์ - ช่วยยุติธรรม และเสวตร เปี่ยมพงศ์สานต์ - ช่วยคลัง ส่วนกิจจาวัจนสินธุ์พ้นจากตำแหน่งไป แต่ได้แต่งตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเข้ารับตำแหน่งรัฐมนตรีลอยอีก ๖ คนคือ พล.ต. ปลด ปลดปรบั๊กษ์ พิบูลภาณุวัฒน์ (พระนคร) น.อ. หลวงสุนาวินวิวัช (เหลียง สุนาวิน - ชุมพร) หลวงอรรถพรพิศาล (อัมพร สุตะบุตร - ตราก) ร.อ. ประเสวีรัฐ สุขบรรทัด (สระบุรี) ชุนคงฤทธิศึกษากร (ปาน คงฤทธิ - นครราชสีมา) และเทพ โชตินุชิต (ศรีสะเกษ) โดยเฉพาะชุนคงฤทธิศึกษากร และเทพ โชตินุชิต นั้นแยกตัวออกมาจากพรรคประชาธิปัตย์นั่นเอง

นอกจากนี้แล้ว พ.อ. บัญญัติ เทพหัสดิน ณ อยุธยา รองผู้บัญชาการกองพลที่ ๑ นั้น

เป็นนายทหารประจำการฝ่ายคณะรัฐประหารคนที่สองลาออกจากตำแหน่งประจำการและเข้ารับตำแหน่งรัฐมนตรี และทำให้นายทหารฝ่ายคณะรัฐประหารในคณะรัฐมนตรี ๕ คน คือ จอมพลแปลก นายกรัฐมนตรีซึ่งว่าการกลาโหมและต่างประเทศด้วย พ.อ.นอม เกตุญาติ - ช่วยสาธารณสุข พล.ต.สวัสดิ์ ส. สวัสดิ์เกียรติ - ศึกษาธิการ และพ.อ.บัญญัติ เทพหัสดิน ณ อยุธยา - รัฐมนตรี ส่วนคนอื่นๆก็คือกลุ่มคนสนิทของจอมพลแปลกเช่นเดิม เช่น พล.ท.มังกร พรหมโยธี - ว่าการมหาดไทย พล.ต.เอก เพียรเลิศ บริภัณฑ์ยุทธกิจ - ว่าการพาณิชย์ พระมณูภาณวิมลศาสตร์ - ยุติธรรม และฝ่ายขุนนางและข้าราชการอีก ๕ คน คือ พระยาวิวิักษเวชชการ - สาธารณสุข พล.ท.พระยาเทพหัสดิน(ผาด เทพหัสดินฯ) - คมนาคม พระชวงเกษครศิลปากร - เกษตราธิการ มจ.วิวัฒน์ไชย ไชยยันต์ - คลัง และพจน์ สารสิน - ช่วยต่างประเทศ

คณะรัฐมนตรีชุดนี้มีการปรับปรุงหลายครั้งคือ ครั้งแรก เนื่องจากการลาออกของ มจ.วิวัฒน์ไชย ไชยยันต์ เมื่อวันที่ ๑๓ ตุลาคม พ.ศ.๒๔๙๒ เพราะทรงมีความเห็นไม่ตรงกับรัฐบาลในเรื่องอัตราแลกเปลี่ยนเงินบาท จอมพลแปลกจึงย้ายมารับตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังเสียเอง และให้พจน์ สารสินขึ้นมาเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ

ครั้งต่อมาเมื่อพจน์ สารสินลาออกเนื่องจากขัดแย้งกับรัฐบาลเรื่องนโยบายรับรองรัฐบาลเขาได้ เมื่อวันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ.๒๔๙๓ ก็ได้ย้ายนายวรการบัญชามารับตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ จากนั้นในวันที่ ๒๓ มิถุนายน พ.ศ.๒๔๙๓ ก็ได้ตั้งให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรอีก ๕ คนคือ ร.ท.ท.สงกราน อุกมสิทธิ(เพ็ชรบูรณ์) และเสรี อิศรางกูร ณ อยุธยา(บุรีรัมย์) เข้าเป็นรัฐมนตรีลอย ซึ่งทำให้คณะรัฐมนตรีที่เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรถึง ๑๕ คน จาก ๕๕ คน หรือเป็นจำนวนถึงร้อยละ ๒๐

การที่จอมพลแปลก พิบูลสงครามมีอัตราส่วนของรัฐมนตรีที่มาจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเพิ่มมากขึ้นทุกที ได้รับความกล่าวอ้างในระยะต่อมาว่า เป็นเพราะแรงกดดันจากพรรคการเมืองฝ่ายสหพรรคที่ขัดแย้งกันและกดดันให้นายกรัฐมนตรีต้องแต่งตั้งสมาชิกสภาเป็นรัฐมนตรีเพิ่มขึ้น ซึ่งคำกล่าวอ้างนี้อาจจะมีส่วนถูกต้องอยู่บ้าง เพราะจอมพลแปลกซึ่งมีบทเรียน

มาแล้วเมื่อ พ.ศ.๒๔๘๓ โกวัดลงย้าว่า "ผมจะไม่ยอมให้สภาขับเป็นอันขาด" (เกียรติศักดิ์ ๑๐ พฤศจิกายน ๒๔๘๑) ดังนั้นจอมพลแปลกจะต้องใช้วิธีการต่างๆในการควบคุมสภาไว้ให้โคเสมอ ซึ่งส่วนหนึ่งจอมพลแปลกก็ได้ออบหมายให้ พล.ต.บัญญัติ เทพหัสดินฯ คิงพรรคการเมืองชื่อพรรคชาติ สังคมประชาธิปไตย และให้นายวรการบัญชาคิงพรรคชื่อ พรรคศิกรรรมกร เพื่อรวบรวมสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรอิสระเข้าเป็นพรรคร่วมในสหพรรค แต่กระนั้นความแตกร้าวระหว่างพรรคประชาชนของเสียง ไชยกาล กับพรรคธรรมาธิปัตย์ของ พล.ท.มังกร พรหมโยธี ก็ส่งผลให้สหพรรคสั่นคลอน ทั้งนี้จากเสียง ไชยกาลถือว่าพรรคประชาชนของตนเป็นพรรคใหญ่ที่สุดในสหพรรค แต่ไม่ได้ตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการขณะที่พล.ท.มังกร พรหมโยธีซึ่งพ่ายแพ้ในการเลือกตั้ง และสุกิจ นิมมานเหมินทร์จากพรรคธรรมาธิปัตย์ได้เป็นรัฐมนตรีว่าการ ซึ่งเป็นการไม่ยุติธรรม เสียง ไชยกาลจึงกักคั้นจอมพลแปลก พิบูลสงครามปรับรงคณะรัฐมนตรี ดังนั้นในวันที่ ๘ กรกฎาคม พ.ศ.๒๔๘๓ จอมพลแปลกจึงปรับรงคณะรัฐมนตรีด้วยการเลื่อนให้พระมัญญาภววิมลศาสตร์ (ชม จามรมาน) มาเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังแทนจอมพลแปลกเอง และให้เสียง ไชยกาลมาเป็นรัฐมนตรี

ถึงกระนั้นคงจะต้องกล่าวไว้ด้วยว่า การที่ปล่อยให้คณะรัฐมนตรีส่วนข้างมากประกอบด้วยสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรนี้ เกิดขึ้นจากการสมยอมของจอมพลแปลก พิบูลสงคราม และคณะรัฐประหาร คราวเท่าที่จอมพลแปลกยังต้องการที่จะรักษาภาพพจน์ว่าเป็นรัฐบาลที่มี "เจตน์จางอันแน่วแน่ที่จะคงรักษาระบอบประชาธิปไตย" ทั้งนี้เพราะด้วยวิธีการดังกล่าวยังสามารถทำให้รัฐบาลจอมพลแปลกยังรักษาเสถียรภาพอยู่ได้ ดังนั้นในการแถลงคอสภาในบางครั้งจอมพลแปลกยังได้รื้อฟื้นแนวคิดดั้งเดิมของการปกครองระบอบรัฐสภาตามเจตนารมย์ของคณะราษฎรด้วยซ้ำ ดังเช่นคำกล่าวปิดประชุมสภาประจำปี พ.ศ.๒๔๘๑ จอมพลแปลกได้ยกย่องความร่วมมือของสภาและกล่าวว่า "คณะรัฐบาลก็คือกรรมาธิการของสภานี้เอง ที่ตั้งขึ้นจำนวน ๒๕-๒๖ คน เพราะฉะนั้นเมื่อสภามีความเห็นอย่างไร ต้องการอย่างไรจากเสียงของประชาชนขอให้เสนอมา" (ประเสริฐ ปัทมสุคนธ์ ๒๕๑๓: ๖๒๔)

ดังนั้นจึงไม่น่าแปลกใจที่ว่า เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงคณะรัฐมนตรีต่อไป สืบเนื่องจากการที่พระยาเทพหัสดิน รัฐมนตรีคมนาคมป่วยหนัก และ พล.ต.สวัสดิ์ ส. สวัสดิ์เกียรติ ก็ล้มป่วย จนถึงต้องเดินทางไปผ่าตัดในต่างประเทศเช่นกัน จอมพลแปลกจึงได้ปรับรงรัฐ

มนตรีในวันที่ ๑๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๔ ด้วยการเลื่อนปรุ้ม โพรเทกัว ขึ้นเป็นรัฐมนตรีว่าการ
 คมนาคมแทนพระยาเทพหัสดิน และย้ายเสียง ไชยกาลไปรับตำแหน่งรัฐมนตรีศึกษาธิการแทน
 พล.ต.สวัสดิ์ ส. สวัสดิ์เกียรติ ส่วนเซมชาติ บุญรัตพันธ์ได้รับตำแหน่งรัฐมนตรียุติธรรม
 จากนั้นจอมพลแปลกก็ไต่ตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรคือ เสมอ กัญหาชัย (แม่ของสอน)
 ขึ้นเป็นรัฐมนตรี สำหรับพระยาเทพหัสดินได้ลาออกและถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ ๘ กรกฎาคม
 พ.ศ. ๒๔๕๔ ส่วนพล.ต.สวัสดิ์ ได้เลื่อนขึ้นรับตำแหน่งรองนายกรัฐมนตรีเพื่อเป็นบำเหน็จความ
 ชอบ ผลที่เกิดขึ้นจากการปรับคณะรัฐมนตรีครั้งนี้คือ ทำให้มีจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร
 เป็นรัฐมนตรีถึง ๑๖ คน จาก ๒๕ คน หรือร้อยละ ๖๔ และคณะรัฐมนตรีดังกล่าวนี้ได้บริหารประ
 เทศไปจนถึงเมื่อเกิดการรัฐประหาร ๒๔ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๔

ด้วยเหตุนี้จึงอาจสรุปได้ว่ารัฐบาลของจอมพลแปลกในระยะ พ.ศ. ๒๔๕๑-๒๔๕๔
 นี้ แม้จะเป็นรัฐบาลที่อยู่ใต้อาณัติของคณะรัฐประหาร แต่ก็เป็นที่ดำเนินการบริ
 หารด้วยสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร บวกกันว่าแม้แต่ในระยะที่มีบุคคลของฝ่ายคณะรัฐประหาร
 มากที่สุดก็ไม่เกิน ๔ คน ระบอบดังกล่าวนี้จึงเรียกได้ว่าเป็นทวิลักษณะ หรือ "กึ่งเผด็จการ"
 นั่นคือ ระบอบการบริหารที่อาศัยกองทัพเป็นรากฐาน และดำเนินงานโดยส.ส. จึงทำให้เป็น
 รัฐบาลที่ประสบความสำเร็จในการรักษาเสถียรภาพทางรัฐสภาอย่างมาก เพราะผลแห่งการ
 คึงสหพรรค ทำให้พรรคประชาธิปไตยของควง อภัยวงศ์ต้องแตกแยก และอ่อนกำลังอย่าง
 มาก เนื่องจากสมาชิกพรรคในสภาได้ย้ายมาอยู่ฝ่ายสหพรรคเพิ่มมากขึ้นทุกที จากนั้นในท้าย
 ที่สุดสภาผู้แทนราษฎรจึงได้กลายเป็นฐานกำลังสำคัญของรัฐบาลจอมพลแปลก จนแม้กระทั่ง
 ได้กลายเป็นฐานของรัฐบาลในการโต้แย้งกับวุฒิสภาหลายครั้ง

ถึงกระนั้นผลของการคึงสหพรรคและการสลายพลังของพรรคประชาธิปไตยนั้น ถือ
 ได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งในการทำลายการเมืองในระบอบพรรคคึงด้วย เพราะการที่พรรคประ
 ชาติปัตย์ซึ่งมีเสียงข้างมากในสภาผู้แทนราษฎร ต้องตกเป็นฝ่ายค้านในขณะที่จอมพลแปลก
 ที่ไม่มีกระหังพรรคการเมืองของตนเองก็ยังสามารถตั้งรัฐบาลและเป็นนายกรัฐมนตรีได้
 การเมืองในระบอบพรรคการเมืองที่ฝ่ายปรีดี พนมยงค์ พยายามสถาปนาขึ้นไว้จึงสลายคว
 ลง จนกระทั่งหมดความหมายลงอย่างสิ้นเชิงเมื่อเกิดรัฐประหาร ๒๔ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๔

ความพยายามรักษาอำนาจด้วยรัฐบาลที่มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เป็นส่วนข้าง
 มากนั้น ช่วยป้องกันให้รัฐบาลไม่ถูกโค่นลงทางรัฐสภา แต่มีเหตุที่คุกคามรัฐบาลจอมพล
 แปลก พิบูลสงครามจากด้านอื่นๆยังคงดำรงอยู่ ที่สำคัญก็คือ ความพยายามก่อการกบฏของฝ่าย
 ปรีดี พนมยงค์ การคัดค้านจากฝ่ายอนุรักษนิยม และความยุ่งยากจากปัญหาภายในของคณะ
 รัฐประหาร ซึ่งในเรื่องฝ่ายเสรีนิยมและอนุรักษนิยมนั้นจะกล่าวถึงต่อไป แต่ในที่นี้จะขอ
 กล่าวถึงปัญหาความขัดแย้งภายในของคณะรัฐประหาร เสียก่อน

ความจริงแล้วรัฐบาลจอมพลแปลกนั้นมีแนวโน้มที่ "เกรงใจ" ต่อฝ่ายคณะรัฐประ
 หารอยู่ไม่น้อย ดังจะเห็นได้จากกรณี พล.ต.สวัสดิ์ ส. สวัสดิ์เกียรติ บ่วยเป็นเนื้องอกที่
 ตับอ่อน ต้องส่งไปผ่าตัดที่ประเทศสหรัฐอเมริกา รัฐบาลก็ได้จัดทำโครงการในลักษณะที่
 "ส่งไปปฏิบัติงาน" พร้อมด้วยแพทย์ประจำตัว ตั้งแต่เดือนพฤษภาคม พ.ศ.๒๔๘๓ จนถึงเดือน
 ตุลาคม พ.ศ.๒๔๘๓ ได้ใช้จ่ายเงินรักษาทั้งหมดถึง ๑๖,๐๐๐ เหรียญสหรัฐ ทั้งนี้รัฐบาล
 เป็นผู้จ่ายในฐานะค่าใช้จ่ายในการปฏิบัติงานต่างประเทศ ปรากฏว่ากระทรวงการคลังได้ทำ
 เรื่องเสนอขึ้นมว่าเป็นค่าใช้จ่ายที่สูงและผิดปกติระเบียบราชการ แต่ในที่สุดคณะรัฐมนตรีก็ได้
 ให้จ่ายเงินตามบัญชีทั้งหมด (กจช. สร.๐๒๐๑.๒.๑/๕๓) อย่างไรก็ตาม เงินงบประมาณ
 มากที่จ่ายไปนี้ก็ชดเชยอาการของพล.ต.สวัสดิ์ไม่นานนัก ใน พ.ศ.๒๔๘๔ พล.ต.สวัสดิ์ได้
 เลื่อนเป็นพลโทขณะที่อาการทรุดลงทุกทีและถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ ๑๖ พฤษภาคม พ.ศ.๒๔๘๔

แต่มีเหตุที่ค่อนข้างจะสร้างความหนักใจให้กับรัฐบาลจอมพลแปลกก็คือเรื่องบทบาท
 ของพล.ท.กาจ กาจสงคราม เพราะปรากฏว่าหลังจากการรัฐประหาร พ.อ.กาจ กาจสงคราม
 ได้เข้ามารับตำแหน่งผู้ช่วยผู้บัญชาการทหารบก และได้มีการกระทำหลายอย่างที่ค่อนข้างจะ
 "ล้ำเส้น" และทำให้ฝ่ายคณะรัฐประหารเสียภาพพจน์อยู่เสมอ เช่น ในกรณีของยรรยงค์
 บุญบาศก์ เรื่องแผนการล้มล้างรัฐธรรมนูญ เป็นต้น และต่อมาในเดือนมกราคม พ.ศ.๒๔๘๑ พ.อ.
 กาจ ก็ได้เลื่อนยศจาก "พันเอก" เป็น "พลโท" ตามอัตราตำแหน่งผู้ช่วยผู้บัญชาการทหาร
 บก ปรากฏว่ามีเสียงวิพากษ์วิจารณ์การข้ามชั้นอัตรา "พลตรี" พล.ท.กาจก็ได้แถลงเมื่อวันที่
 ๒๔ มกราคม พ.ศ.๒๔๘๑ ว่า "ถ้าท่านผู้ใดไม่กลัวอันตราย อยากจะลองทำรัฐประหารเพื่อ
 เอายศพลโทบ้างก็ไม่แน่ว่าจะมีผู้ใดห้าม" (ชาติไทย ๒๕ มกราคม ๒๔๘๑) การแถลงดังกล่าว
 ยิ่งก่อให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์มากขึ้น และพล.ท.ผิน ชุณหะวัณ ก็ได้แถลงในโอกาสนี้ว่า

คนไม่ต้องการยศพลเอก เพราะยศพลโทก็เพียงพอที่จะบังคับบัญชาทหารได้แล้ว (เรื่องเดียวกัน) ซึ่งการแถลงเช่นนี้ใกล้ชิดให้เห็นว่าพล.ท.ผินและพล.ท.กาจ เริ่มจะไม่ลงรอยกันแล้ว

ในเดือนเมษายน พ.ศ.๒๔๘๑ เมื่อคณะรัฐประหารจี้รัฐบาลควง อภัยวงศ์นั้น ได้มีข่าวว่า ทั้งพล.ท.กาจ และพล.ท.ผิน ต่างมีความต้องการตำแหน่งรัฐมนตรีกลาโหมเพื่อเป็น "บำเหน็จความชอบ" เช่นกัน โดยพล.ท.กาจได้พยายามกดดันให้พล.ท.หลวงชาตินักรบพ้นจากตำแหน่ง แต่จอมพลแปลกคัดค้านและยังได้สั่งให้พล.ท.หลวงชาตินักรบรับตำแหน่งต่อมา(ณรงค์ ไตรวิทย์ ๒๕๑๗: ๑๕๔) ส่วนพล.ท.ผินถูกฝ่ายคณะรัฐประหารคัดค้าน เพราะเกรงว่าถ้าหากพล.ท.ผินย้ายไปรับตำแหน่งรัฐมนตรีกลาโหมจะต้องยกตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบกแก่พล.ท.กาจ (พีเพรส ๒๕๓๖: ๑๓๑) ดังนั้นทั้งพล.ท.ผินและพล.ท.กาจ ก็ยังคงอยู่ในกองทัพยกต่อไป

ต่อมาหลังจากที่รัฐบาลจอมพลแปลก พิบูลสงครามขึ้นบริหารประเทศต่อจากรัฐบาลควง อภัยวงศ์ได้เพียงเดือนเดียว ภัยจากการพิพาทภายในรัฐบาลจนถึงขั้นปรากฏชัด เนื่องจากการที่รัฐมนตรีกลาโหม และรัฐมนตรีช่วยทั้งหมดคือ พล.ท.หลวงชาตินักรบ(สุข นักรบ) พล.ร.ต.หลวงพลสินชวาณัติก(เปล่ง สมิตเมฆ) และน.อ.มจ.รังสิยากร อากาศกร ต่างก็ขอลาออกจากตำแหน่งเมื่อวันที่ ๑๔ พฤษภาคม พ.ศ.๒๔๘๑ ด้วยเหตุผลที่ว่า รัฐมนตรีทั้งสามคนมีความรู้สึกว้า คณะรัฐประหารเข้ามาแทรกแซงในงานของกระทรวงกลาโหมมากเกินไปจนขอบเขตที่จะยอมรับได้ โดยผู้มีบทบาทในการกระทำเช่นนั้นก็คือ พล.ท.กาจ กาจสงครามนั่นเอง แต่จอมพลแปลกก็ยังคงสามารถไกล่เกลี่ยให้รัฐมนตรีทั้งสามคนอยู่ในตำแหน่งต่อไป และมอบอำนาจให้ดำเนินการทางวินัยกับพล.ท.กาจ กาจสงครามได้อย่างเต็มที่ ถ้าหากว่า "มีพฤติกรรมการที่ ะเมิดต่อระเบียบทหาร" ดังนั้นรัฐมนตรีกลาโหมจึงได้เรียกประชุมนายทหารตั้งแต่ยศจ่า นายพันถึงนายพลในกองทัพยก เมื่อวันที่ ๒๔ พฤษภาคม และตั้งเงื่อนไขให้นายทหารรักษาระเบียบวินัย รักษาเกียรติ และเคารพผู้บังคับบัญชา ซึ่งเท่ากับเป็นการคุกคามต่อพล.ท.กาจที่เขาประชุมอยู่ด้วย (ณรงค์ ไตรวิทย์ ๒๕๑๗: ๑๕๓)

แต่กรณีที่สร้างความเสื่อมเสียแก่พล.ท. กาจมากที่สุดก็คือเรื่องเกี่ยวกับการทุจริตเงินรูปี นั่นคือกรณีที่พล.ท. กาจขอแลกเงินรูปีจากกระทรวงการคลัง ในระหว่างเดือนมิถุนายน ถึงเดือนกันยายน พ.ศ. ๒๔๘๑ เป็นเงินถึง ๑,๖๒๑,๘๐๐ รูปี ๖ แอนนา โดยการแลกเงินทั้งหมดนี้กระทำไปโดยไม่ชอบระเบียบการเงิน เพราะมิได้ผ่านการอนุมัติของคณะรัฐมนตรี แต่พล.ท. กาจอ้างว่าจะเอาไปใช้จ่ายในกิจการกองทัพ ทำให้กระทรวงการคลังไม่กล้าชกจนกระทั่งกระทรวงกลาโหมสั่งระงับ เมื่อวันที่ ๑๙ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๘๑ และได้ตั้งกรรมการสอบสวน โดยหลวงพลสินธวณัติ รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงกลาโหมเป็นประธาน โดยผู้ร่วมมือของพล.ท. กาจ ก็คือ พ.ท. โสภณ กระจาลัย ล่อม คชนันท์ จุลินทร์ ละชา และกรณีนี้เองที่ทำให้พระยาโทณวินมณศรี รัฐมนตรีคลังต้องพ้นจากตำแหน่งในการรับคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๓๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๘๑ และต่อมาปรากฏผลสอบสวนว่า พล.ท. กาจมีความผิดในเรื่องนี้จริง คณะกรรมการสอบสวนได้บันทึกข้อหาว่า กรณีพล.ท. กาจ "เป็นผู้ระบอบคดโกงความผิดกระทำความผิดและขณะนั้นก็อยู่ในตำแหน่งและหน้าที่ผู้ใหญ่ชั้นสูง สมควรจะดำเนินการอย่างไรแล้วแต่ความคำริของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมที่เห็นเป็นการเหมาะสม" (กจช[๓] สร.๐๒๐๑.๒.๓/๓๕) ปรากฏว่ากรณีนี้ได้มีการเสนอฟ้องร้องต่อศาล โดยยังมีได้มีการเอาผิดทางวินัย และศาลก็สั่งไม่ฟ้องในวันที่ ๒๓ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๒

แม้กระนั้นกรณีนี้ก็ได้นำมาสู่การอ้างเพื่อปลดตำแหน่งและเนรเทศพล.ท. กาจ กาจสงคราม คังคันฉับลายมือของจอมพลแปลก พิบูลสงครามที่ร่างไว้ ลงวันที่ ๒๗ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๓ มีข้อความว่า

ในทิวหนังสือกราบบังคมทูลว่า หลวงกาสงคราม มีความผิดทำใช้เสื่อมเสียเกียรติยศ "นายทหารชั้นผู้ใหญ่" เกยวแก่ให้ไปแลกเงินรูปีจากทรวงราชการ ในนามกองทัพบก แกให้เอาใช้ใช้ส่วนตัว (ตามทางกรมพระธรรมมนูญผู้ใหญ่คอง ถึงแม่ทางกรมอัยการและกรมพระธรรมมนูญจะพิจารณาไม่ฟ้องศาลก็ดี แกกมมณฑลมหัหมองอยู่ นอกจากนั้นเวลานโคทำการยเหตุในหมทหารให้เขาใจผิดซึ่งกันและกัน เป็นการทำให้ลายสมรรถภาพของกองทัพบก จึงเห็นควรปลดจากราชการตั้งแต่มกัณ (กจช. สร๐๒๐๑.๓๔.๓/๖๓)

พล.ท. กาจ โคถูกจับกุมตัวที่ท่าเนียบรัฐบาล ในวันที่ ๒๗ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๓ นั้นเอง และโคถูกส่งลงเรือเดินทางไปยังกงในวันที่ ๒๘ มกราคม จากนั้น พล.ท. กาจ ก็ต้องลี้ภัยอยู่นานถึง ๑๘ เดือน กลับมายังประเทศไทยในเดือน พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๕๔ เนื่องจาก พล.ท. สฤษดิ์ ชนวิรัช แม่ทัพกองทัพที่ ๑ ในขณะนั้น เป็นผู้รับรอง พล.ท. กาจ กาจสงคราม (สว่าง ลานเหล็ก ๒๕๑๔: ๒๖๑)

ในกรณีของพล.ท. กาจ นี้ได้มี ส.ส. ตั้งกระทู้ถามถามต่อคณะรัฐมนตรี ซึ่งจอมพล แปลก พิบูลสงคราม ก็ได้แถลงตอบต่อสภาผู้แทนราษฎร เมื่อวันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๕๓ ว่า

สาเหตุของเรื่องหลวงกาจฯ ที่เป็นมาคือว่า ทางราชการตำรวจได้รับรายงาน ชาวจากหลายทาง กลยศจนการตั้งหน่วยทหารชั้นผู้ใหญ่ ชันนายพล ซึ่งชอบพอกับ คณะหลวงกาจฯ ได้เตรียมการเพื่อจะล้มรัฐบาลหรือเปลี่ยนแปลงรัฐบาล โดยไซ ก่าตั้ง เขาควบคุมตัวคณะรัฐมนตรี และข้าราชการบางคน เป็นการผิดรัฐธรรมนูญ แห่งราชอาณาจักรไทย นี้เรื่องที่เกิดขึ้น (ประเสริฐ วัฒนะสุคนธ์ ๒๕๑๗: ๖๖๔-๖๖๕)

สำหรับพล.ต. กำนัน จานงภูมิเวท ในขณะนั้นดำรงตำแหน่งเจ้ากรมสวัสดิการทหารบก ก็ได้เดินทางออกจากประเทศไทยราวกลางปี พ.ศ. ๒๔๕๓ ด้วยเหตุผลที่ไม่ชัดเจน โดยที่มีรายละเอียดเพียงว่า "เงินทางไปประเทศมลายู ลังกา พม่า อินเดีย และเนปาล ... เพื่อค้นคว้าเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา และปรัชญาทางตะวันออก" (ปรานี จานงภูมิเวท ๒๕๐๗: ๖) และได้ถูกปลดจากราชการในวันที่ ๓๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๕๔

ปัญหาที่ตามมาซึ่งความไร้เสถียรภาพก็คือ ความพยายามโค่นรัฐบาลของ ขบวนการต่อต้านรัฐบาลจนก่อให้เกิดกบฏครั้งสำคัญถึง ๓ ครั้งคือ กบฏเสนาธิการ-ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๑ กบฏวังหลวง-กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๕๒ และกบฏแมนฮัตตัน-มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๕๕ ซึ่งความสำเร็จในการปราบกบฏเหล่านั้นเอง ทำให้ระบอบบริหารของจอมพล แปลก พิบูลสงคราม มีเสถียรภาพมากขึ้น ขณะที่มิแนโน้มในการใช้อำนาจเผด็จการมากขึ้นเช่นกัน โดยในต้นจะถือว่า การกบฏที่เกิดขึ้น ๓ ครั้งนี้มาจากขบวนการต่อต้านที่แตกต่างกัน ๓ ชุก ที่มีต่อรัฐบาล จอมพลแปลก พิบูลสงคราม นั่นคือ การต่อต้านที่มาจากภายในกองทัพบก การต่อต้านจากฝ่ายเสรีนิยม และการต่อต้านจากฝ่ายกองทัพเรือ

๔.๒ การต่อต้านจากภายในกองทัพบก

กระบวนการทางการเมือง ที่จะเรียกกันต่อมาว่า "กบฏเสนาธิการ" หรือ "กบฏนายพล" นั้น คือผลผลิตของการต่อต้านคณะรัฐประหารภายในกองทัพบกเอง ซึ่งในที่นี้คงจะต้องพิจารณาปัจจัย๒ประการ ที่จะนำมาสู่การเคลื่อนไหวการกบฏดังกล่าว ในด้านคุณแห่งอำนาจในกองทัพบก และปัจจัยทางด้านความคิดที่มีผลให้เกิดการเคลื่อนไหวกล่าวคือ

ในค่านคุณอำนาจนั้น กังที่ไต่กล่าวมาแล้วว่า คณะรัฐประหารพ.ศ.๒๔๙๐ นั้นมีองค์ประกอบสำคัญคือ นายทหารนอกราชการกลุ่มหนึ่ง และทหารในประจำการอีกกลุ่มหนึ่ง ซึ่งทหารในประจำการที่เข้าร่วมการรัฐประหารนั้น มีข้อสังเกตว่า เป็นทหารระดับเพียงนายพันและนายร้อย ไม่มีทหารประจำการระดับนายพลเข้าร่วมด้วยเลย พล.ท.ผิน ชุณหะวัณ แม้จะเป็นอดีตนายพล แต่ก็ประจำมณฑลทหารบกที่๓ที่นครราชสีมา มิได้มีฐานอยู่ในกรุงเทพฯ ยิ่งกว่านั้น ในส่วนกำลังหลักที่เข้าใช้ยึดอำนาจ ก็เป็นเพียงทหารส่วนเดียว กังนั้นเมื่อคณะรัฐประหารเข้ายึดอำนาจได้แล้ว สิ่งที่ต้องรีบดำเนินการก็คือ การประนีประนอมเพื่อป้องกันกาต่อต้านจากทหารฝ่ายอื่น กังนั้นการที่จอมพลแปลก พิบูลสงครามประกาศตั้ง "กองบัญชาการทหารแห่งประเทศไทย" ขึ้นก็เป็นวิธีการหนึ่งในการประนีประนอม คือทำให้ไม่ต้องปลดตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบกและนายทหารในกองบัญชาการกองทัพบก รายอื่น" ยิ่งกว่านั้นยังได้โอกาสในการแต่งตั้งนายทหารสำคัญในกองทัพบก เข้ามาสมรสานกับคณะรัฐประหาร กล่าวคือ

๑. จอมพลแปลก พิบูลสงคราม	เป็น ผู้บัญชาการทหารแห่งประเทศไทย
๒. พล.ท.ผิน ชุณหะวัณ	เป็น รองผู้บัญชาการทหารแห่งประเทศไทย
๓. พ.อ. กาจ กาจสงคราม	เป็น ผู้ช่วยผู้บัญชาการทหารแห่งประเทศไทย
๔. พล.ท.พิชัย หาดูสงคราม	เป็น เสนาธิการทหารแห่งประเทศไทย
๕. พ.อ. หลวงสถิตย์ยุทธการ	เป็น ผู้ช่วยเสนาธิการทหารแห่งประเทศไทย
๖. พล.ต. จอน บุรณสงคราม	เป็น พลาธิการทหารแห่งประเทศไทย
๗. พ.อ. สวัสดิ์ ส.สวัสดิ์เกียรติ	เป็น รองพลาธิการทหารแห่งประเทศไทย
๘. พ.อ. หลวงวิศิษฏ์ยุทธศาสตร์	เป็น เสนาธิการพลาธิการทหารแห่งประเทศไทย
๙. พล.ต. ชวาง ชาณุชิตชิงชัย	เป็น นิติทหารแห่งประเทศไทย
๑๐. พ.อ. เจริญ ญาโนทัย	เป็น รองนิติทหารแห่งประเทศไทย
๑๑. พล.ต. เนตร เชมะโยธิน	เป็น รองเสนาธิการทหารแห่งประเทศไทย
๑๒. พ.อ. ไสว ไสวแสนยาก	เป็น ผู้บัญชาการสื่อสารกองบัญชาการทหารแห่งประเทศไทย

๑๓. พ.ท. สาย เชนยะวณิช	เป็น รองผู้บัญชาการสื่อสารกองบัญชาการทหาร แห่งประเทศไทย
๑๔. พ.อ. น้อม เกตุคุติ	ประจำกองบัญชาการทหารแห่งประเทศไทย
๑๕. พ.อ. เฒ่า ศรียานนท์	ประจำกองบัญชาการทหารแห่งประเทศไทย
๑๖. พ.อ. ศิลป์ วัชรพิบูลชัย	ประจำกองบัญชาการทหารแห่งประเทศไทย
๑๗. พ.อ. วุฒิ วีระบุตร	ประจำกองบัญชาการทหารแห่งประเทศไทย
๑๘. พ.อ. แฉล้ม แฉล้มเวชชลักษณะ	ประจำกองบัญชาการทหารแห่งประเทศไทย
๑๙. พ.ท. กาน จานงภูมิเวท	ประจำกองบัญชาการทหารแห่งประเทศไทย
๒๐. พ.ค. ชามู บุญญะสิทธิ์	ประจำกองบัญชาการทหารแห่งประเทศไทย
๒๑. ร.อ. เลื่อน ปรีชาแจ่ม	ประจำกองบัญชาการทหารแห่งประเทศไทย

สุชิน คันทิสกุล ๒๕๑๕:๑๐๒-๑๐๔)

การดำเนินการ เช่นนี้ ช่วยลดกระแสการต่อต้านและทำให้การรัฐประหารบรรลุผล หลังจากนั้นคณะรัฐประหารก็ยิ่งพยายามสร้างความกระตือรือร้นเพื่อนำให้น้อยที่สุด โดยในระยะแรก มีนายทหารระดับนายพลเพียง๕คน ที่ได้รับผลกระทบจากการรัฐประหาร คือ พล.อ. อุกุล อุกุลเกษรวิสัย ซึ่งต้องลาออกจากตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบกในวันที่๑๒ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๔๐ แต่ก็ได้รับการชดเชยโดยแต่งตั้งให้เป็นอภิรัฐมนตรี หลังจาก พล.อ. อุกุล ลาออกแล้ว๓วัน คณะรัฐประหารจึงได้ตั้งจอมพลแปลก พิบูลสงครามเป็นผู้บัญชาการทหารบก พล.ท. มิน ชุมพะวัน เป็นรองผู้บัญชาการทหารบก และ พ.อ. กาจ กาจสงคราม เป็นผู้ช่วยผู้บัญชาการทหารบก โดยย้าย พล.ท. หลวงเสนาณรงค์ (เส็ง อากาศะพันธ์) รองผู้บัญชาการทหารบกเดิมไปเป็นปลัดกระทรวงกลาโหม ย้าย พล.ท. เรือง เรืองวิบุตย์ อดีตผู้ก่อการคณะราษฎรและคนสนิทของพล.อ. อุกุล ไปเป็นจเรทหารบก มีเพียงพล.ค. วีรวัฒน์ วีรวัฒน์โยธิน ผู้บัญชาการกองพลที่๑ ที่ฝ่ายคณะรัฐประหารไม่ไว้วางใจมากที่สุดคนนั้นถูกย้ายเข้าประจำกรมเสนาธิการทหารบก สำหรับพล.ท. หลวงชาตินิกรบ (สุข นิกรบ) เสนาธิการทหารบกได้ลาออกจากราชการเพื่อมารับตำแหน่งการเมือง คือ รัฐมนตรีว่าการกลาโหม และ พล.ค. เกษ เกษบระคิยุทธ์ ที่ใกล้ชิดกับพล.ท. มิน ได้รับตำแหน่งเสนาธิการทหารบกแทน

โครงสร้างแห่งอำนาจในกองทัพยังคงกล่าวได้ว่ายังคงอยู่ต่อมาเป็นส่วนใหญ่ใน

พ.ศ.๒๔๔๑ หลังจากจอมพลแปลก พิบูลสงครามขึ้นรับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแล้ว แม้ว่า พล.ท.ผิน ชุณหะวัณ จะได้เลื่อนขึ้นมาเป็นผู้บัญชาการทหารบก และ พล.ท.กาจ กาจสงคราม ได้เป็นรองผู้บัญชาการทหารบกและแม่ทัพกองทัพที่๑ แต่นายทหารอื่นๆในคณะรัฐประหาร ก็ยังมีได้รับตำแหน่งสูงมากนัก เช่น พ.อ.สวัสดิ์ ส.สวัสดิ์เกียรติ ได้เลื่อนขึ้นเป็นผู้บัญชาการโรงเรียนนายร้อยทหารบก ตั้งแต่วันที่๓ ธันวาคม พ.ศ.๒๔๔๐ พ.อ.สฤษดิ์ ชนะรัชต์ ได้เลื่อนขึ้นเป็นผู้บัญชาการมณฑลทหารบกที่๑ แทนที่พล.ค.วีรวัฒน์ วีรวัฒน์โยธิน ตั้งแต่วันที่๑๖ กรกฎาคม พ.ศ.๒๔๔๑ โดย พ.อ.บัญญัติ เทพหัสดิน ณ อยุธยา ขึ้นมาเป็นผู้บังคับกรมทหารราบที่๑ แทน ส่วน พ.อ.หลวงสถิตยุทธการ (สถิต ประสงค์) ก็ได้เลื่อนขึ้นมาเป็นเสนาธิการกองทัพที่๑ พ.อ.ไสว ไสวแสนยากรเลื่อนขึ้นเป็นจเรทหารสื่อสาร และ พ.อ.เจริญ สุวรรณวิสูตร เลื่อนเป็นจเรทหารม้า เป็นต้น ดังนั้น กองทัพบกก็ยังคงมีนายทหารฝ่ายอื่นๆคุม ตำแหน่งสำคัญอยู่ เช่น พล.ค.เกษ เกษประกิจยุทธ-เสนาธิการทหารบก พล.จอน บุณสงคราม-พลาธิการทหารบก พล.ท.เรือง เรืองวิยุทธ-จเรทหารบก พล.ค.วิเชียร สุตันตานนท์ -เจ้ากรมสรรพาวุธทหารบก แม้แต่พล.ค.วีรวัฒน์ วีรวัฒน์โยธิน ก็ยังย้ายมาเป็นรองเสนาธิการทหารบก ตั้งแต่เดือนมกราคม พ.ศ.๒๔๔๑ ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าในระยะแรกที่จอมพลแปลกรับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีนั้น คณะรัฐประหารก็ยังมีฝีมืออำนาจในกองทัพบกมากนัก และยังคงอาศัยการประสานกับทหารฝ่ายอื่นๆในการควบคุมกำลัง

สภาพกองทัพบกในสมัยรัฐบาลควง อภัยวงศ์ยังคงราบรื่น แต่เมื่อคณะรัฐประหารจัดรัฐบาลควงออก และสถาปนาอำนาจของรัฐบาลจอมพลแปลก พิบูลสงคราม ความรู้สึกไม่พอใจก็เริ่มปะทุขึ้น และยิ่งพล.ท.กาจ กาจสงคราม ดำเนินการก้าวกายทางการเมือง และเคลื่อนไหวทางทหารตามใจชอบ จนรัฐมนตรีกลาโหมต้องขอลาออกจากตำแหน่งกับการที่พล.ท.ผิน ชุณหะวัณจัดตั้งองค์การทหารผ่านศึกขึ้น และเริ่มเข้าไปพัวพันกับการค้า ส่วนพล.ท.กาจ กาจสงครามก็เข้าไปเป็นกรรมการองค์การอจส. (องค์การจักษุและขายสินค้า) และเริ่มมีข่าวพัวพันการทุจริตก็ยิ่งทำให้ความไม่พอใจขยายตัวออกไป และนำมาซึ่งความพยายามในการก่อการยึดอำนาจ

กลุ่มแรกในกองทัพบกที่ก่อการซึ่งซัดคอรัฐบาลจอมพลแปลก พิบูลสงครามและคณะรัฐประหารก็คือ นายทหารฝ่ายเสนาธิการ ผู้นำของกลุ่มนี้ก็คือ พล.ต.สมบุรณ์ ศรีวานิชิต(หลวงศรีวานิชิต)-รองเสนาธิการกลาโหม พล.ต.เนตร เขมะโยธิน-รองเสนาธิการทหารบก และ พล.ต.หลวงธรรมาโกวิท(เพิ่ม ศิริวิสุตกร)-นายทหารประจำกรมเสนาธิการทหารบก ส่วนคนอื่นๆก็มักจะเป็นครูหรือนักเรียนในโรงเรียนเสนาธิการทหาร เช่น พ.อ.กิตติ ทัตตานนท์ พ.อ.จรรยา สิทธิเกษะ พ.อ.สงบ บุญเกยานนท์ เป็นต้น และยังมีบุคคลอื่นเข้าร่วมเช่น พ.ท.โพยม จุฬานนท์ พ.อ.หลวงจิตรโยธี(จาก รัตนสถิตย์) พ.อ.หลวงศรีสิงหสงคราม(โลม ศิริपालกะ) เป็นต้น

ทั้งนี้ทหารสายเสนาธิการนั้นมีลักษณะพิเศษที่ค่อนข้างจะแตกต่างจากทหารสายอื่นๆที่ว่า ทหารสายเสนาธิการจะมีลักษณะค่อนข้างปัญญาชน และเป็นสายงานทหารที่ได้รับการยอมรับมากที่สุดในสมัยรัฐบาลพลเรือนของปรีดี พนมยงค์และพล.ร.ต.ถวัลย์ ชำรงนาวาสวัสดิ์ นายทหารสายเสนาธิการที่ได้รับการยอมรับมากที่สุดคนหนึ่งก็คือ พล.ท.จิรวิจิตสงคราม นักเรียนนอกจากอังกฤษ ซึ่งได้รับตำแหน่งรัฐมนตรีกลาโหมทุกสมัยในรัฐบาลปรีดี พนมยงค์ และพล.ร.ต.ถวัลย์ ชำรงนาวาสวัสดิ์ โดยเฉพาะ พล.ต.สมบุรณ์ ศรีวานิชิต และ พล.ต.เนตร เขมะโยธิน ต่างก็เป็นนักเรียนนอกเช่นกัน ทั้ง๒คนจบโรงเรียนเสนาธิการทหารจากฝรั่งเศส และทั้ง๒คนต่างก็เป็นคนสนิทของ พล.ท.จิรวิจิตสงคราม พล.ต.เนตร เขมะโยธินนั้น ถือได้ว่าเป็น"คาวรุ่ง"ในวงการทหารขณะนั้น เพราะได้รับยศ"พลตรี"ตั้งแต่พ.ศ.๒๔๔๕ ทั้งที่เพิ่งจะมีอายุได้เพียง ๓๗ปี จึงได้กลายเป็นนายพลที่อายุน้อยที่สุดในขณะนั้น และยังเป็นผู้ได้รับมอบหมายให้วางแผนปฏิรูปกองทัพบกในระยะก่อนการรัฐประหารพ.ศ.๒๔๙๐ด้วย สำหรับ พล.ต.สมบุรณ์ ศรีวานิชิต นั้นก็ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้ช่วยนายกองโรงเรียนเสนาธิการทหารบกตั้งแต่พ.ศ.๒๔๔๖ ซึ่งขณะนั้นอายุได้เพียง๔๒ปีเช่นกัน ทั้งที่โรงเรียนเสนาธิการทหารบกนั้นถือว่าเป็นโรงเรียนฝึกการยุทธ์ในระดับสูง และผู้ช่วยนายกองโรงเรียนนั้นถือว่าเป็นฐานะเทียบเท่ากับแม่ทัพ นอกจากนี้ พล.ต.สมบุรณ์ ศรีวานิชิตยังได้รับการแต่งตั้งให้เป็นรองเสนาธิการทหารบกตั้งแต่พ.ศ.๒๔๔๕ ซึ่งแสดงให้เห็นแนวโน้มว่า พล.ต.สมบุรณ์ มีแนวโน้มจะได้เป็นเสนาธิการทหารคนต่อไป ความจริงแล้ว ฝ่ายคณะรัฐประหารก็มีได้ถึงขนาดว่า จะสกัดหรือขัดขวาง

เส้นทางก้าวหน้าของพล.ต.เนตร เชมะโยธิน หรือ พล.ต.สมบูรณ์ ศรีอนุชิต หากแต่
ความแตกต่างทางความคิดหรือเป้าหมายที่ไม่อาจยอมรับกันได้นั่นเอง ที่มีส่วนทำให้
พล.ต.เนตร และ พล.ต.สมบูรณ์ต่อต้านคณะรัฐประหาร

ในกรณีของพล.ต.หลวงธรรมาภิบาล(เพิ่ม สิริวิสุทธิ)แม้ว่าจะมิได้เป็นนักเรียน
นอก แต่ก็เป็นครูประจำกรมยุทธศึกษาทหารบกมาโดยตลอด จนกระทั่งถึงพ.ศ.๒๔๕๕
ซึ่งแนวโน้มนั้นในขณะนั้น รัฐบาลพลเรือนมีความต้องการที่จะแต่งตั้งนายทหารสายเสนาธิการ
ขึ้นเป็นแม่ทัพ จึงได้ย้ายพล.ต.หลวงธรรมาภิบาล ไปดำรงตำแหน่ง ผู้บัญชาการมณฑล
ทหารบกที่๓ ขณะที่ พล.ต.หลวงวิวัฒน์โยธิน นายทหารเสนาธิการและนักเรียนนอกจาก
เบลเยียม ได้เป็นผู้บัญชาการมณฑลทหารบกที่๑ พล.ต.หลวงสุทธิสารธรรมาภิบาล(สุทธิ ศุขะวาที)
นายทหารเสนาธิการ ได้รับตำแหน่งผู้บัญชาการมณฑลทหารบกที่๒ และ พล.ต.หลวงสวัสดิ์
กลยุทธ(สวัสดิ์ ไกรฤกษ์) นายทหารเสนาธิการอีกผู้หนึ่งเป็นผู้บัญชาการมณฑลทหารบกที่๔
ปรากฏว่า หลังจากการยึดอำนาจพ.ศ.๒๔๕๐ คณะรัฐประหาร ได้ย้ายทหารฝ่ายเสนาธิการ
เหล่านี้ออกจากตำแหน่งแม่ทัพ และแต่งตั้งบุคคลากรของฝ่ายรัฐประหาร เข้าไปแทน โดย
พล.ต.หลวงธรรมาภิบาลได้ถูกย้ายจากตำแหน่งผู้บัญชาการมณฑลทหารบกที่๓ ตั้งแต่วันที่๑๕
มกราคม พ.ศ.๒๔๕๑ กลับมาประจำกรมเสนาธิการทหารบก เพื่อเปิดทางแก่พ.อ.หลวง
สวัสดิ์กลยุทธ(กล บุนนาค)นายทหารฝ่ายรัฐประหาร เข้ารับตำแหน่งผู้บัญชาการมณฑลทหาร
บกที่๓แทน พล.ต.หลวงธรรมาภิบาล จึงเป็นผู้หนึ่งที่ได้รับผลกระทบโดยตรงจากการ
รัฐประหาร และน่าจะเป็นเหตุจูงใจให้เขามาร่วมกับ พล.ต.เนตร เชมะโยธิน และ
พล.ต.สมบูรณ์ ศรีอนุชิตในการก่อกองการครั้งนี้

ปัจจัยทางด้านความคิดก็น่าที่จะเป็นคัวแปรสำคัญอย่างหนึ่งที่ทำให้เกิดการคิดการ
ครั้งนี้ ทั้งนี้เนื่องจากในระยะที่รัฐบาลประชาธิปไตยพลเรือนบริหารประเทศ ระหว่างพ.ศ.
๒๔๔๗-๒๔๕๐นั้น ได้มีการผลักดันแนวคิดที่จะแยกข้าราชการประจำออกจากการเมือง โดย
เฉพาะอย่างยิ่งข้าราชการฝ่ายทหาร โดยเห็นว่า การที่ทหารเข้าเกี่ยวข้องกับการเมือง
การสนับสนุนลัทธิเผด็จการได้ นี้คือแบบที่เรียกว่า"ความคิดทหารอาชีพ"ที่เผยแพร่อย่างมาก
แม้แต่ในกองทัพระยะหลังสงครามโลกครั้งที่สอง นายทหารที่ชนมามีบทบาทในกองทัพ
ในระยะนี้ เช่น พล.ท.จิว วิชิตสงคราม พล.ท.ชิต มั่นศิลป์ สีนาคโยธารักษ์ และ

แม้แต่ พล.อ. อุดม อุดมเดชจรัส หรือ พล.ท. หลวงเสนาณรงค์ ต่างก็พยายามแสวงงตัวให้เห็นเป็นตัวอย่างของทหารที่มีลักษณะเช่นนี้ คือ เป็นทหารที่ปฏิบัติภารกิจที่จำเป็นของฝ่ายทหาร และพยายามไม่เข้ายุ่งเกี่ยวกับการเมืองภายใน และถ้าหากจะเข้ารับตำแหน่งทางการเมืองแล้ว ก็จะลาออกจากทหารประจำการ เช่น พล.ท. จิตร วิจิตสงคราม พล.ท. ชิต มั่นศิลป์ สีนาคโยธารักษ์ พล.ท. พิชิต เกียรติศักดิ์พิชิต และ พ.อ. ทวน วิชัยชิตะ เป็นต้น ซึ่งต่างก็ลาออกจากประจำการเมื่อเข้ารับตำแหน่งในคณะรัฐมนตรี แนวคิดดังกล่าวจึงค่อนข้างจะสวนทางกับคณะรัฐประหาร ที่เห็นว่าทหารจะต้องมีบทบาทเกี่ยวข้องกับการเมือง จะต้องเข้าแก้ไขและนำพาชาติในภาวะวิกฤต แนวคิดทั้ง๒แนวนี้อาจอยู่ควบกันในกองทัพเมื่อพ.ศ. ๒๕๕๐-๒๕๕๑ และเป็นเหตุหนึ่งที่น่ามาสู่การก่อการกบฏเสนาธิการนควาย

หนึ่ง เมื่อเปรียบเทียบระหว่างผู้นำของทหารเสนาธิการกับผู้นำของคณะรัฐประหาร จะเห็นความแตกต่างบางประการได้ชัด เพราะผู้นำของคณะรัฐประหาร ทั้ง น.อ. กาจ เก่งระคมยง พล.ท. ผิน พุฒหะวัน พ.อ. สวัสดิ์ ส.สวัสดิ์เกียรติ พ.อ. หลวงสถิตยุทธการ พ.อ. เฒ่า ศรียานนท์ พ.อ. สฤษดิ์ ธนะรัชต์ และ พ.อ. กำน จ่านงภูมิเวท ต่างก็ไม่มีใครเป็นนักเรียนนอก โดยเฉพาะ น.อ. กาจ พล.ท. ผิน และ พ.อ. สวัสดิ์ นั้นจัดได้ว่าเป็นนายทหารอายุมากที่ก้าวหน้าในอาชีพราชการค่อนข้างช้า และต้องอาศัยแรงผลักดันทางการเมือง พ.อ. น้อม เกตุนุติ ซึ่งเป็นผู้ก่อการพ.ศ. ๒๕๓๕ โดยอยู่ในสายเดียวกับ พล.ต. ไชย ประทีปเสน และ พ.อ. ทวน วิชัยชิตะ ก็ดูจะเป็นคนที่ก้าวหน้าช้าที่สุดในคนนี้ ซึ่งไม่อาจเทียบได้กับ พล.ต. เนตร เชมะโยธิน และ พล.ต. สมบูรณ์ ศรีวานิชิต ที่เป็นนายทหารที่มีความสามารถสูงโดดเด่น ประสบความสำเร็จในอาชีพทหารตั้งแต่อายุน้อย ซึ่งสภาพเช่นนี้ ทำให้ลักษณะทางความคิดแตกต่างกันด้วย เพราะ พล.ต. เนตร พล.ต. สมบูรณ์ และนายทหารสายเสนาธิการ ไม่จำเป็นที่จะต้องยึดมั่นใน "ค่านานาพิบูลสงคราม" ในขณะที่อำนาจการจัดการกองทัพอยู่ในมือของคน และทำให้สามารถจะปรับปรุงไปในลักษณะใดก็ได้

ดังนั้น พล.ต. เนตร เชมะโยธิน และ พล.ต. สมบูรณ์ ศรีวานิชิต จึงมีทัศนคติ

ที่ใหม่เอียงไปในทางประชาธิปไตยของฝ่ายปรีดี พนมยงค์ ดังที่พล.ค.เนตร เชมะโยธิน อธิบายว่า การเมืองของประเทศหลังสงครามโลกครั้งที่สองนั้นได้คลี่คลายไปในทางที่เป็นประชาธิปไตยมากขึ้น ซึ่งพล.ค.เนตร อธิบายสาเหตุว่า

เมื่อสงครามยุติลงแล้ว ทุกคนที่สนใจในทางการเมืองได้เห็นผลร้ายของการปกครองระบอบเผด็จการว่าเป็นผลร้ายแก่ประเทศอย่างไร จากเหตุการณ์ที่ผ่านมาแล้ว ในระหว่างสงคราม ปัญญาชนและผู้มีการศึกษาตลอดจนประชาชนทั่วไป ค้นคว้าในสิทธิทางการเมืองยิ่งขึ้นกว่าแต่ก่อน

(เนตร เชมะโยธิน ๒๕๐๐: ๓๓๗)

ด้วยเหตุที่พล.ค.เนตร เห็นว่าการเมืองไทยหลังสงครามโลกเป็นประชาธิปไตย คังกล่าว จึงได้สรุปว่า การโค่นล้มลงของรัฐบาลพลเรือนของฝ่ายปรีดี พนมยงค์นั้นเป็นสิ่งที่ "น่าเสียดาย" ดังนั้นในด้านตรงข้าม พล.ค.เนตร จึงเห็นว่า รัฐบาลของจอมพลแปลก พิบูลสงครามในยุคแรกนั้นมีความฉิบพลาคมาก และผลแห่งความฉิบพลาคนั้น ได้เป็นรอยร้าวที่ฝังแน่นในจิตใจของฝ่ายสัมพันธมิตร จนยากที่จะประสานให้คืนดีได้ แต่เพราะผลงานของฝ่ายเสรีไทย ที่ช่วยให้ประเทศรอดพ้นจากภัยที่จะต้องตกเป็นฝ่ายแพ้สงคราม ดังนั้นทัศนะของพล.ค.เนตร จะมีความแตกต่างอย่างจริงจังข้ามกับคำอธิบายของพล.ท.ผิน ชุณหะวัณ พล.ค.ประยูร ภมรมนตรี หรือ พ.ท.กฤษ ปุณณกันต์ นั้นเพราะพล.ค.เนตร (๒๕๐๐: ๓๔๔) ประเมินค่า ปรีดี พนมยงค์ว่า

ในสายตาของสามัญชนนั้น นายปรีดี พนมยงค์ ได้ดำเนินงานทางการเมืองฉิบพลาคเป็นอย่างมาก ที่ไม่สามารถควบคุมพวกพ้องและลูกศิษย์ใกล้ชิดบางคนที่อยู่โอกาสสร้างความร้าวบั่นถอนของประชาชน เฉพาะอย่างยิ่งในการส่งชาวออกนอกประเทศ จนเป็นเหตุให้เกิดการขาดแคลนชนในประเทศ ถึงขนาดที่รัฐบาลต้องใช้บัตรปันส่วนชาว ขอบกพร่องของนายปรีดี พนมยงค์อีกประการหนึ่งก็คือ นายปรีดี พนมยงค์ขาดการสนับสนุนจากกองทัพ ซึ่งเป็นกำลังสำคัญที่สุดในการรักษาความสงบภายในประเทศ อันที่จริงเรื่องนี้จะนับว่าเป็นความบกพร่องของนายปรีดี พนมยงค์ก็ไม่ถนัดนัก นายปรีดี อาจจะมีอุดมการณ์ หรือเป็นนักประชาธิปไตย ก้าวหน้าจนเกินไป

พล.ค.สมบูรณ ศรานุกิต ก็มีลักษณะทางความคิดใกล้เคียงกับพล.ค.เนตร เชมะโยธิน เพราะขณะที่ทหารฝ่ายหนึ่งเห็นว่ากองทัพยุคหลังสงครามโลกครั้งที่สองตกต่ำ แต่พล.ค.สมบูรณ อธิบายว่า "เมื่อหันมาดูภายในกองทัพพวกเรา จะเห็นได้ว่าการทหารบกมิได้

รั้งรอที่จะก้าวหน้า ได้เร่งรีบปรับปรุงอยู่ทุกวิถีทาง" (พล.ค.ส.ศรานุชิต ๒๔๘๘: ๒๖)
นอกจากนี้ พล.ค.สมบุญ ยังมีความเชื่อมั่นในแนวคิดทหารอาชีพที่ต้องการแยกการเมือง
ออกจากทหาร ดังที่ได้อธิบายว่า

...และถ้าทางราชการช่วยอีกแรงหนึ่ง คือ บันดาลให้การพิจารณาให้เห็นความชอบ
กลับคืนมาสู่หลักการ ไม่ใช่ให้กันตามอารมณ์ของการเมืองแล้ว ย่อมจะเป็นการจูงใจ
ให้คนละทิ้งลัทธิหาความดีด้วยวิธีโลกโพนโจนทะยาน กลับใจมุ่งหาความดีด้วยการ
หาความดี ในที่สุดทหาร (นายทหาร) ก็จะค่อยๆ เบื่อการเมือง (การเป็นลูกมือเขา
ใช้ซึ่งอำนาจภายใน เพราะไม่เป็นเครื่องช่วยตนเองใดถาวร สู้ตั้งหน้าสู้ศึกษาหา
ความรู้ความชำนาญ วิชาปฏิบัติหน้าที่ยามฉุกเฉินดีกว่า เมื่อทหารถือว่า เป็นเกียรติที่
จะไม่ยุ่งการเมือง การเมืองก็จะไม่มีทางยุ่งกับทหาร หรือยุ่งไถ่ถามมาก เป็นการ
ช่วยยิงเป้าหมายแยกทหารออกจากการเมืองได้อีกแรงหนึ่งดังนี้

(ส.ศรานุชิต ๒๔๘๑: ๘๑)

ด้วยเหตุนี้ทหารฝ่ายเสนารักษ์จึงไม่อาจยอมรับได้ที่ทหารฝ่ายรัฐประหาร เช่น
พล.ท.กาจ กาจสงคราม พ.ท.นรงค์ วรบุตร ที่ออกมาโฆษณาให้ทหารยุ่งเกี่ยวกับการ
เมือง และยังเห็นว่าการที่นายทหารชั้นผู้ใหญ่เข้าไปแทรกแซงทางการเมืองนั้นเป็นความ
เสื่อมโทรม ทั้งที่พล.ค.สมบุญ ศรานุชิตให้การหลังจากถูกจับกุมว่า "ต้องการปรับปรุง
กองทัพบก เพราะเสื่อมโทรม ผู้บังคับบัญชาไม่เอาใจใส่มิได้ไปยุ่งการค้าการเศรษฐกิจ
ซึ่งไม่ใช่หน้าที่ของทหาร ... คิดว่าถ้าปล่อยให้ไปตั้งนั้นกองทัพบกของประเทศจะอยู่
ในสภาพน่าอายที่สุด จึงคิดปรับปรุงใหม่ (ฟรีเพรส ๒๔๘๓: ๑๔๘) นอกจากนี้ก็คือความ
ไม่พอใจต่อบทบาทของพล.ท.กาจ กาจสงคราม รองผู้บัญชาการทหารบกที่เข้าแทรกแซง
กองทัพบกมากเกินไป โดยเฉพาะมีแผนที่จะเปลี่ยนแปลงการจัดการกำลังในกองทัพบกซึ่งจะ
ทำให้คณะรัฐประหาร เข้าครอบครองอิทธิพลในกองทัพบกอย่างสิ้นเชิง คณะผู้ก่อการกบฏไม่
ต้องการให้กองทัพบกตกเป็นเครื่องมือทางการเมืองของกลุ่มใด ๆ จึงคิดหาทางล้มอำนาจ
ของคณะรัฐประหาร เพื่อให้ทหารทำหน้าที่ทหารแต่เพียงอย่างเดียว ดังที่พ.อ.กิตติ ทัดตานนท์
กล่าวถึงสาเหตุการกบฏว่า "เพราะความเหลวแหลกของกองทัพบก นั่นคือการที่คณะรัฐประหาร
เข้ามาถ่วงกายจัดการกองทัพบกเพื่อรักษาอำนาจ โดยเอาทหารนอกราชการที่ไม่เป็นที่ต้องการ
กลับราชการอีก" (แนวหน้า ๓๑ ธันวาคม ๒๔๘๒)

หนึ่งในกลุ่มขบวนการทหาร เสนารักษ์นี้ ได้มีทหารบางส่วนที่เข้าร่วมรัฐประหาร

พ.ศ.๒๕๕๐ มาเข้าร่วมค่าย เช่น พ.อ.หลวงจิตรโยธี (จาม รัตนสถิตย์) ซึ่งดำรงตำแหน่งหัวหน้าแผนกกลางกองทัพบก และ พ.ท.ไพยม จุฬานนท์ นั้นเป็นโฆษกของกองบัญชาการทหารแห่งประเทศไทย เมื่อครั้งรัฐประหาร ส่วนคนอื่นๆ เช่น พ.อ.สมบุญ สุนทรเขต พ.ท.ประสพ ฐิติวร ก็ร่วมรัฐประหารพ.ศ.๒๕๕๐ ค่ายเช่นกัน ซึ่งนายทหารกลุ่มนี้เห็นว่าการรัฐประหารพ.ศ.๒๕๕๐ นั้น เป็นการกระทำเพื่อแก้ไขวิกฤตการณ์ แต่เมื่อภาวะนั้นสิ้นสุดลงแล้ว ทหารก็ควรถอนตัวกลับกรมกอง ให้รัฐบาลพลเรือนบริหารประเทศต่อไปตามระบอบประชาธิปไตย พ.ท.ไพยม จุฬานนท์ นั้นศึกษาในหลักการประชาธิปไตยมากถึงขนาดยินยอมลาออกจากกองทัพบกเพื่อไปรับสมัคร เลือกลงเป็นผู้แทนราษฎร และได้รับเลือกตั้งมาจากจังหวัดเพชรบุรี แต่ปรากฏว่านายทหารกลุ่มนี้ผิดหวังมากที่คณะรัฐประหารชั้นผู้ใหญ่ใช้วิธีการอันไม่เป็นประชาธิปไตยจี้รัฐบาลควง อภัยวงศ์ ออกจากตำแหน่ง ส่วนพ.อ.หลวงจิตรโยธี ก็มีความไม่พอใจต่อการที่ พล.ท. กาจ กาจสงคราม ใช้อำนาจ "เบ่ง" จนทำให้รัฐมนตรีกลาโหมสะเพียรใจจนต้องขอลาออก ดังนั้นนายทหารกลุ่มนี้จึงได้เข้าร่วมกับทหารฝ่ายเสรีนิยมในการวางแผนยึดอำนาจ

มีความเป็นไปได้ว่า ทหารกลุ่มที่เริ่มคิดการอาจจะเป็นนายทหารรุ่นหนุ่มในโรงเรียนเสนาธิการทหาร และได้มาชักชวน พล.ต. เนตร เขมะโยธิน และ พล.ต. สมบูรณ์ ศรีานุชิต ดังที่กนศิรี สุภมณฑล (๒๕๒๘: [๕๐]) เล่าว่า "ภายหลังการรัฐประหารปี ๒๕๕๐ เกิดความรู้สึกในบรรดานายทหารหนุ่มรุ่นลูกศิษย์ลูกหาของพี่เนตรบางคนว่า กองทัพบกอยู่ในภาวะเสื่อมโทรมลงอย่างมาก น่าจะได้มีการปรับปรุงแก้ไข จึงมาของวิงวอนให้พี่เนตรเป็นผู้นำการนี้" และเป้าหมายของฝ่ายเสนาธิการ นอกจากจะโค่นคณะรัฐประหารลงแล้ว ก็ยังมุ่งที่จะตั้งรัฐบาลพลเรือนขึ้น โดย พล.ต. เนตร และนายทหารอีก ๒ คน ได้ไปขอพบ ทวี บุญยเกตุ และกล่าวทำนองทาบทาม ให้ทวี บุญยเกตุ มารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ซึ่งทวี บุญยเกตุ ได้เล่าว่า พล.ต. เนตร และนายทหารอีก ๒ คน นั้น ได้แสดงความไม่พอใจต่อสภาพของกองทัพในขณะนั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อ พล.ท. กาจ กาจสงคราม ซึ่งก่อให้เกิดความยุ่งยากภายในกองทัพ ด้วยการปลดบุคคลที่มีความสามารถทำให้เกิดการเสียชีวิต พล.ต. เนตร มีความเห็นว่า พล.ท. กาจ นั้น ไม่เคยศึกษาในวิทยาลัยทหาร แต่ได้

ยศนายพลเพราะอำนาจทางการ เมืองทั้งที่มาตราฐานทางทหารค่า คังนั้นกองทัพจะไม่มีทาง
พัฒนา ถ้าหากไม่ป้องกันตนเองจากการเมือง และรักษาเฉพาะหน้าที่ทางการทหารอย่างเดียว
(ชายันตะ कुमार เรย์ ๒๕๑๕: ๑๒๓) จากนั้นก็ได้มีการแลกเปลี่ยนกันในระยะสั้น ๆ อีก
หลายเรื่อง ก่อนที่พล.ต. เนตรจะถามว่า จะรับตำแหน่งนายกรัฐมนตรียีกได้หรือไม่ ซึ่งใน
ท้ายที่สุด ทวี บุญเกตุก็ตอบอย่างแข็งขืนว่า ตนจะรับตำแหน่งเมื่อชาติต้องการจริง ๆ
เท่านั้น (เรื่องเดียวกัน: ๑๒๓)

ด้วยเหตุผลต่าง ๆ เหล่านี้เองได้นำมาซึ่งการเตรียมการที่จะก่อรัฐประหารของ
ทหารฝ่ายเสนานิการ โดยกลุ่มนายทหารที่เข้าร่วมคดีย่น่าจะมีรายชื่อคือ พล.ต. เนตร
เชมโยชิน พล.ต. สมบูรณ์ ศรีานุชิต พล.ต. หลวงรณกรรรมโกวิท พ.อ. หลวงศรีสิงห์-
สงคราม พ.อ. หลวงวิจิตรโยธี พ.อ. กิตติ หัตถานนท์ พ.อ. สมบูรณ์ สุนทรเขต พ.อ.
จรรยา สิทธิเศษะ พ.อ. สงบ บุญเกยานนท์ พ.อ. มรว. แลม พนมวัน พ.อ. มรว. จเร สุทัศน์
พ.ท. พโยม จุลานนท์ พ.ท. ประสพ จิตวิธ พ.ท. ไสว หัตถานนท์ พ.ท. ประจวบ ภูมิลักษณะ
พ.ท. ชวง ชัชวาลศรีวิสูตร พ.ท. เขียว สุคันธานนท์ พ.ท. ประเสริฐ ศรีพิชัย พ.ท. ถวิล
เกษรพิศ พ.ท. กระจาง ผลเพิ่ม พ.ท. เล็ก นิยะรัตน์ พ.ท. อร่าม เทพานนท์ พ.ท. ทวี
ศุภวรรธนะ พ.ท. บรูจ บุตรีภิก พ.ท. อิน หงส์รัตน์ พ.ต. สามารถ วายยานนท์ พ.ต.
มรว. สังขสิทธิ์ กิตกุล พ.ต. ชวน เขียมสมบูรณ์ พ.ต. สุรพล จุลละพรานมณ พ.ต. วินิต ฉลศิริ
พ.ต. ชุมพร คราวิต ร.อ. หิรัญ สมัครเสวี ร.อ. สุรพันธ์ อิงกุลานนท์ ร.ท. บุญช่วย ศรีทองเกิด
เป็นต้น (สัจจา ๒ ตุลาคม ๒๕๑๑)

แผนการของฝ่ายคณะเสนานิการทหารนั้นจะลงมือยึดอำนาจในวันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ.
๒๕๑๑ ซึ่งจะเป็นวันที่มีการฉลองสมรสระหว่างพล.ต. สุเชษฐ์ ธีนะรัชต์ กับนางดาววิจิตรรา ชลทรัพย์
ซึ่งจะทำให้คนสำคัญในคณะรัฐประหารมารวมตัวกันที่พำนักรัฐบาลและจะเป็นการถ่ายทอดการจับ
กุม ตามแผนนี้จะแบ่งกำลังออกเป็น ๒ ส่วน ส่วนที่ลงมือบุกสวนพุดตานที่เป็นสถานที่ตั้งงานนั้นจะ
นำโดย พ.ท. พโยม จุลานนท์ โดยสายนี้จะมุ่งจับกุมตัว พล.ต. หลวงสิทธิบุษการ เสนานิการ
กองทัพที่ ๑ กับ พ.อ. บัญญัติ เทพหัสดินา ผู้บังคับการกองพันทหารราบที่ ๑ พร้อมกับนั้นก็จับ
จอมพลแปลก พล.ท. นิธิ พล.ท. กาจ ซึ่งจะอยู่ในงานสมรสของ พล.ต. สุเชษฐ์ และกำลังอีก
ส่วนหนึ่งนำโดย พ.อ. กิตติ หัตถานนท์ จะเข้ายึดกระทรวงกลาโหมใช้เป็นกองบัญชาการในการ

ยี่ขวานาจ โดยทั้งหมดจะลงมือในเวลา ๒๐.๐๐ น. (แนวหน้า ๕ ตุลาคม ๒๕๕๑) แต่ปรากฏว่าแผนการรั้วไหลเสียก่อน รัฐบาลคณะรัฐประหารจึงได้ส่งกำลังไปจับกุม พ.อ.กิตติ ทัดตานนท์ และกำลังส่วนใหญ่ของฝ่ายเสนาธิการทหาร ที่กระทรวงกลาโหม เมื่อคืนวันที่ ๒๐ กันยายน ก่อนเวลาปฏิบัติกร และเข้าวันรุ่งขึ้นก็ไปจับกุม พล.ต.หลวงวรรณภุมโกวิท ส่วน พล.ต.สมบูรณ์ ศรีวานิชถูกจับได้ที่กรมเสนาธิการกลาโหม สำหรับพ.ท.ไพยม จุลานนท์ และ พล.ต.เนตร เขมะโยธินหนีรอดไปได้ นอกจากนี้ทางการตำรวจยังได้จับกุมพ.อ.หลวงศรีสิงห์สงคราม (โลม ศิริบาลละ) นายทหารนอกราชการอดีตเจ้ากรมพาหนะทหารบกที่บ้าน ในข้อหาเกี่ยวกับการกบฏในครั้งนี้ด้วย (สัจจา ๖ ตุลาคม ๒๕๕๑)

ในกรณีความพยายามก่อการกบฏครั้งนี้ รัฐบาลได้แถลงต่อมาว่าฝ่ายพลเรือนของปรีดี พนมยงค์ มีส่วนเกี่ยวข้องด้วย โดยเฉพาะปราโมทย์ หึงสุนทร อดีตผู้อำนวยการทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ และอรรถกิติ พนมยงค์ อดีตรัฐมนตรีต่างประเทศสมัยรัฐบาลธำรงนาวาสวัสดิ์ โดยพล.ต.ท.เผ่า ศรียานนท์ผู้ช่วยอธิบดีตำรวจแถลงว่า อรรถกิติ พนมยงค์ ใช้เงิน ๑๐ ล้านบาทหนุนการก่อการครั้งนี้ (สัจจา ๑๒ ตุลาคม ๒๕๕๑) ทั้งนี้จึงได้มีการออกมาจับกุมบุคคลต่าง ๆ คือ พล.ต.เนตร เขมะโยธิน พ.ท.ไพยม จุลานนท์ อรรถกิติ พนมยงค์ พ.ท. โผน อินทรทัต พ.ต.ท.เชาว์ คล้ายสัมฤทธิ์ ปราโมทย์ หึงสุนทร และพล.ร.ต.ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ในคดีนี้ พร้อมทั้งจับกุมศิโรตม์ ชัยนาม พัว บุญยเกตุ ประพันธ์ วรชนะสาร ร.ต.อ.เชื้อ สุวรรณศรี นอกจากนี้พล.ต.ท.เผ่า ยังได้กล่าวหาพล.ท.ชิต มั่นศิลป์ อดีตรัฐมนตรีมหาดไทย คู่ปรับของตนว่า เป็นหัวหน้าของการกบฏครั้งนี้และได้จับกุม พล.ท.ชิต มั่นศิลป์ มากักขังไว้ห้องที่ไม่มีหลักฐานเกี่ยวข้อง (พิมพ์ไทย ๕ ตุลาคม ๒๕๕๐) อนึ่ง ทางการตำรวจได้เข้าค้นวังอัศวินและ "ตรวจการสอบสวนครอบครัวของเจ้าภานุพันธุยุคล ในวันที่ ๕ ตุลาคม" (กจช.สร. ๐๒๐๑.๑๕/๓๐) เนื่องจากพระองค์เจ้าภานุพันธุยุคลให้การสนับสนุนหนังสือพิมพ์ประชาธิปไตย ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์ที่โจมตีจอมพลแปลก พิบูลสงครามรุนแรงที่สุด

จากนั้นในวันที่ ๕ ตุลาคม กระทรวงกลาโหมก็ได้ออกคำสั่งปลดประจำการนายทหารถึง ๓๓ คน ซึ่งนอกเหนือจากการปลดนายทหารฝ่ายเสนาธิการแล้วยังพ่วงท้ายด้วยการปลดนายทหารที่คณะรัฐประหารไม่ไว้วางใจ เช่น พ.ท.รวาย อภัยวงศ์ อดีตทหารตึกคอกของรัฐบาลคง อภัยวงศ์ พล.ท.เวียง เวียงวิรุทร จเรทหารบก ซึ่งเป็นผู้ก่อการคณะราษฎร พล.ต.

วีรวัฒน์ วีรวัฒน์โยธิน เสนาธิการทหารบก พล.ต.สุจริต จารุเศรณี รองจเรทหารบก มรว. ลาก ชัยคินทร์ เจ้ากรมเสมียนตรา และพ.อ.หลวงผาดศรีแสง (ผาด รัตนพิสัย) ผู้บัญชาการทหารปืนใหญ่ลพบุรี น้องเขยของหลวงรณกรรมโกวิท เป็นคน แต่กระนั้นค้อมาปรากฏว่า ในคดีนี้ได้ถูกส่งห้องศาล ๑๑ ราย และศาลลงโทษจำคุก ๓ ปีเพียง ๔ รายคือ พล.ต.เนตร เขมะโยธิน พ.อ.กิตติ พัทธานนท์ พ.อ.หลวงจิตรโยธี พ.อ.หลวงศรีสิงหสงคราม พ.ต. ชิน หงษ์รัตน ร.อ.ทิว สัมครเสวี ร.อ.สุรพันธ์ อังศุวานนท์ ร.ท.บุญช่วย ศรีทองเกิด ส่วนที่เหลือจากนี้ปล่อยตัวหมด

ผลของการกบฏเสนาธิการอาจจะไม่รุนแรงมากนัก เพราะการที่รัฐบาลสามารถจับกุมตัวได้ก่อนที่จะกระทำการ แต่กระนั้นการกบฏครั้งนี้ก็เป็นเสมือนอาณัติสัญญาว่า "ระบอบน้ำผึ้งพระจันทร์" ของคณะรัฐประหารได้สิ้นสุดลงแล้ว และแนวโน้มที่จะเกิดการใช้อำนาจเพื่อยึดอำนาจจะมีขึ้นได้อีก ดังนั้นหลังจากนี้สถานการณ์ภายในประเทศจะเริ่มตึงเครียด ชาวเลขาธิการราชการสั่งเตรียมพร้อม การซ้อมรบ เริ่มทวีมากขึ้น

แต่ในขณะเดียวกันการนี้ยังทำให้ ฝ่ายคณะรัฐประหารสามารถที่จะควบคุมและสร้างเอกภาพในกองทัพบกได้มากขึ้น ด้วยการอาศัยเงื่อนไขกรณีอำนาจของตนในกองทัพโดยเฉพาะสายเสนาธิการนั้น ส่วนที่เหลือตกอยู่ภายใต้การควบคุมของพล.ต.เดช เลขาบริษัทยุทที่ ฝ่ายคณะรัฐประหารสามารถไว้วางใจได้จากนั้นคณะรัฐประหารก็ได้ย้าย พ.ท.ถนอม กิตติขจรมาเป็นผู้บัญชาการกรมทหารราบที่ ๑๑ รอ. ควบคู่กับพ.อ.บุญเกิด เพชรพิศินา ที่ดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารราบที่ ๑ ทำให้ฝ่ายคณะรัฐประหารสามารถควบคุมกำลังทหารราบในพระนครได้อย่างมั่นคงมากขึ้นถึงกระนั้นความเสียหายจากการกบฏครั้งนี้ ก็คือทำให้กองทัพบกต้องสูญเสียนายทหารระดับหัวกะทิ ที่มีแนวโน้มจะหาญใจโดยมากที่สุดในกองทัพไป จึงยังมีส่วนทำให้กองทัพก้าวไม่ในทางที่อนุรักษนิยมมากขึ้น

๔.๓ การก่อตั้งฝ่ายประชาธิปไตยพลเรือน

๔.๓.๑ ที่มาของกลุ่มประชาธิปไตยพลเรือน

"ขบวนการประชาธิปไตย ๒๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๔๘๒" หรือที่เรียกกันต่อมาว่า "กบฏวังหลวง" นั้น เป็นขบวนการต่อต้านรัฐบาลจอมพลแปลกของกลุ่มประชาธิปไตยพลเรือน ซึ่งในที่นี้อาจจะนิยามอย่างหยาบ ๆ ว่า กลุ่มประชาธิปไตยพลเรือนก็คือ กลุ่มการเมืองที่แวก ลอมบริด พนมยงค์ หรือกลุ่มที่ถาวรวิจิ พนมยงค์ เป็นผู้นำและแกนกลาง แต่ทั้งนี้ก็หมายความว่า กลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่ยึดมั่นบุคคล หากแต่เป็นกลุ่มที่มีแกนกลางทางความคิดเป็นหลักยึด นั่นคือ ยุทธศาสตร์ทางการเมืองแบบเสรีประชาธิปไตย ฉะนั้นในอุ้งมือคืขงฝ่ายนี้พยายามในการก่อการ ที่จะโค่นรัฐบาลที่เรียกกันต่อมาว่า "กบฏวังหลวง" นั้น มีใจเป็นเพียงความพยายามในการ รื้อฟื้นอำนาจที่สูญเสียไปยกย่องการรัฐประหาร พ.ศ.๒๔๘๐ เท่านั้น หากแต่เป็นขบวนการในการ ก่อตั้งเพื่อประชาธิปไตยอีกด้วย

โดยรูปธรรมแล้ว กลุ่มประชาธิปไตยพลเรือนนี้ก็คือ กลุ่มที่มีรากฐานจากเสรีไทย และคืออดีตแกนนำหรือสมาชิกของพรรคสหชีพ แนวรัฐธรรมนูญ และพรรคอิสระ ที่อยู่เบื้องหลัง การล้มล้มรัฐบาล พล.ร.ต.ถวัลย์ ชำรงนาวาสวัสดิ์ขึ้นเอง บรากว่า หลังจากการรัฐประหาร พ.ศ.๒๔๘๐ นั้น กลุ่มนี้จะเป็นกลุ่มที่ถูกติดตาม ไล่ล่าและกวาดล้างมากที่สุด ซึ่งในส่วนที่ถูกติดตาม จับกุมนั้น อาจแบ่งได้เป็น ๔ ส่วนคือ ฝ่ายคณะราษฎร ได้แก่ นริศ พนมยงค์ พล.ร.ต.ถวัลย์ ชำรงนาวาสวัสดิ์ พล.ร.ต.ถวัลย์ สุวรรณชีพ ลงวน จูฑะเทมีย์ ลงวน ศุภารักษ์ ทิเรก จัยนาม ทวี บุญยเกตุ พ.อ.ทวน วิชัยทัตะ อรรถกิติ พนมยงค์ บราโมทัย พงศ์พร หองเขลว ฐลภูมิ หองเย็น หลีละเมียร เป็นต้น ฝ่ายอดีต ส.ส. ก็เช่น เชียง ศิริจันทร์ หองอินทร์ ภูริพัฒน์ จำเอย คาวเรือง ถวัลย์ ชุศล หอง กนิหารธรรม พงศ์ ศิริจันทร์ เป็นต้น กลุ่มธรรมศาสตร์และการเมือง ก็เช่น เกียน บุณนาค วิจิตร ลุคิตานนท์ ทวี ตะเวทีกุล เป็นต้น และสายกำลังเช่น พ.ต.โยน อินทรทัต ร.อ.วัชรชัย สัยสิทธิ์เวช พ.ต.ต.เชาว คล้ายสัมฤทธิ์ ร.ต.อ.เชอ สุวรรณศรี และร.ต.อ. เฉียม ชัยสงค์ เป็นต้น ซึ่งสาเหตุของการ ไล่ติดตามจับกุมนั้น ส่วนหนึ่งเป็นเพราะทั้งคณะรัฐประหารและรัฐบาลควง อภัยวงศ์ ต่าง ก็หวาดระแวงว่า กลุ่มนี้จะดำเนินการต่อต้านและทำให้ระบอบรัฐ ระหารที่สถาปนาขึ้นใหม่นั้น ซากเสถียรภาพและในขณะนั้นล้วนถูกข่มขู่ เพราะบุคคลในกลุ่มนี้มีหลายคนที่ยยายามต่อต้านการ

รัฐประหารตั้งแต่แรก แต่ความพยายามนั้นไม่บรรลุผล กล่าวคือตั้งแต่วันที่ ๒ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๘๐ ซึ่งเป็นวันแรกที่คณะรัฐประหารยึดอำนาจ และคณะรัฐมนตรีส่วนหนึ่งของรัฐบาลพล.ร.ต. ถวัลย์ ชำรงนาวาสวัสดิ์ ได้หลบไปชุมนุมกันอยู่ที่กองบัญชาการทหารเวียงจันทน์ โดยนาย หองอินทร์ ภูริพัฒน์ ได้เสนอตนเองเป็นนายกรัฐมนตรีชั่วคราว เพื่อที่จะได้มีอำนาจในการ สั่งการต่อต้านคณะรัฐประหาร แต่ปรากฏว่าเสียงส่วนมากเห็นว่าให้ระงับการต่อต้านจนกว่า จะได้พบกับ พล.ร.ต.ถวัลย์ ชำรงนาวาสวัสดิ์ และ บรีดี พนมยงค์เสียก่อน (สยามนิกร ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๑) จนกระทั่งต่อมาเมื่อพล.ร.ต.ถวัลย์ ชำรงนาวาสวัสดิ์ และบรีดี พนมยงค์ เดินทางมาร่วมควยแล้ว การดำเนินการเพื่อจะต่อต้านรัฐประหารก็ยังไม่อาจทำได้ เพราะ ปัญหาสำคัญก็คือ ไม่ได้รับความร่วมมือจากฝ่ายที่ควบคุมกำลัง โดยพล.อ.อดุล อดุลเดชจรัส ผู้บัญชาการทหารบก และ พล.ร.ต.สังวร สุวรรณพิทักษ์ที่สำรวจ ทางก็ได้แสดงท่าทีเห็นว่า ไม่ต้องการที่จะดำเนินการเช่นนั้น ส่วนพล.ร.ท.สินธุ์ กมดนาวิน ก็แสดงท่าทีในลักษณะเกี่ยว กั้นว่า ไม่พร้อมที่จะสนับสนุนการต่อต้านคณะรัฐประหาร ดังที่พล.ร.ต.ถวัลย์ ได้ถามต่อพล.ร.ท. สินธุ์ว่า "ครุไม่คิดจะแก้ไขบางที หรือจะปล่อยให้คณะก่อการ ๒๔๘๕ ต้องสลายตัวไป ได้รับความชอบ ว่าไม่ได้คิด พวกทหารเรือไม่สนใจทำการต่อต้าน" (กนดาร์ สุขมงคล ๒๕๒๓: ๖๖๔)

แต่ความจริงแล้วปัญหาหลักอาจจะเป็นเพราะทั้ง พล.อ.อดุล พล.ร.ต.สังวร และพล.ร.ท.สินธุ์ ไม่ต้องการหรือเห็นความชอบธรรมของรัฐบาลพล.ร.ต.ถวัลย์มากกว่า ดังที่ ทวี บุญเขต อดีตนายกรัฐมนตรีเล่าว่า พล.ร.ท.สินธุ์ ได้มาติดคอคนเพื่อให้ร่วมมือเป็นหัวหน้า ต่อต้านรัฐประหาร แต่ทว่าปฏิเสธเพราะเกรงจะสร้างปัญหาให้ฝ่ายพล.ร.ต.ถวัลย์ (ชายนตะ - กุมาร เรย์ ๒๕๑๕: ๑๒๑) นั่นหมายถึงว่า ถ้าเป็นเหตุเรือนฝายขึ้นที่ไม่ผูกพันกับรัฐบาลพล.ร.ต. ถวัลย์แล้ว ทางฝ่ายพล.ร.ท.สินธุ์อาจจะพร้อมให้การสนับสนุนมากขึ้น ในกรณีของพล.ร.ต.สังวร ก็เช่นกันจึงแสดงท่าทีให้เห็นว่าไม่ต้องการ "รบให้รัฐบาลหลวงชำระฯ" (เนียบ อัมภินันท์ ๒๕๐๑: ๕๓) ซึ่งเมื่อเป็นเช่นนี้ก็สรุปได้ว่า ในที่สุดแล้วความขัดแย้งในสมัยรัฐบาลพลเรือนนี้เองที่ยัง คงตามมาเป็นเครื่องบั่นทอนขบวนการต่อต้านรัฐประหาร เพราะวิลาส โอสถานนท์ได้เล่าว่า ตนเอง พล.อ.อดุล และกีเรก ชัยนาม นั้นไม่พอใจกลุ่มของเปลว "ลูนี ส.ส.อีสาน และ ลูกศิษย์อาจารย์บรีดีที่คอยบั่นแกล้งทำอะไรไม่ได้ เพราะ "พวกนี้คุมเสียงในสภา" (สัมภาษณ์ ๔ มีนาคม ๒๕๓๒) ส่วนทหารเรือไม่พอใจของอินทร์ ภูริพัฒน์ รัฐมนตรีอุตสาหกรรม ที่ปลด พล.ร.ท.มัน นาวาวิจิตร ออกจากตำแหน่งผู้อำนวยการองค์การน้ำตาล (สัมภาษณ์ ถิ่น สีสถานี

๑๓ มกราคม ๒๕๒๕) กังนั้จึงเป็นไปไคว่าฝ่ายทหารเรือไม่สนับสนุนรัฐบาลพล.ร.ท.ถวัลย์ เพราะไม่ต้องการ "เชื่อใจให้ขุนพลภาคอีสานเข้ามาครองเมือง" (สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ ๒๕๓๑: ๓๓๐) และควยสาเหตุนี้เองที่น่าจะส่งผลต่อมาทำให้ในการก่อการเคลื่อนไหวกรณีวังหลวง โดยฝ่ายปรีดี พนมยงค์ จึงมิได้ชวนกลุ่ม ส.ส.อีสานเข้าร่วม เนื่องจากต้องการการสนับสนุนจากฝ่ายทหารเรือ

การตั้งรัฐบาล ลวง อภัยวงศันมีส่วนเช่นเดียวกันที่ทำให้การต่อต้านคณะรัฐประหารในระยะแรกนั้นสลายลง เพราะในขณะนั้นฝ่ายปรีดี และพล.ร.ท.ถวัลย์ ยังอาจหวังไคว่า พล.ร.ท.ทหาร ขำหิรัญ ผู้บังคับการมณฑลทหารเรือที่ ๒ ลี้ภัยหนึ่ง "เอาควยกับอาจารย์เค็มที่" (สัมภาษณ์ วีระ โขสถานนท์ ๘ พฤศจิกายน ๒๕๓๑) จะให้การสนับสนุน แต่ปรากฏว่า พล.ร.ท.ทหารนั้นมีความสัมพันธ์ส่วนตัวกับลวง อภัยวงศันควย และในฐานะผู้ก่อการ พ.ศ.๒๕๒๕ ก็ได้เคยเสนอไกลเกลี่ยควย: ขัดแย้งระหว่างหิรัญ พนมยงค์ กับลวง อภัยวงศัน (เรื่องเดียวกัน) กังนั้เมื่อมีการก่อตั้งรัฐบาลลวง อภัยวงศัน พล.ร.ท.ทหาร ก็ได้ไปพบ ลวง อภัยวงศันที่บ้าน เมื่อวันที่ ๑๒ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๒๐ และยืนยันว่าทหารเรือจะอยู่ในความสงบและจะไม่มีการนำกำลังทหารเรือเข้าต่อต้าน (แนวหน้า ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๒๐) และอาจจะเป็นควยสาเหตุนี้เองที่ผลักดันขบวนการต่อต้านระยะแรกสลายตัวพล.ร.ท.ถวัลย์กลับเข้ากรุงเทพฯ เคียงศิริพันธ์ เดินทางกลับไปสกลนคร และไค้กล่าวคว่า "ผมจะกลับไปยังอิสาน...เตรียมตัวรบ เราจะไม่ขึ้นต่อต้านของพวกรัฐประหารนี้เพราะไม่ชอบควยกฎหมาย ผมจะประกาศอิสระ... จนกว่าเราจะไค้รัฐบาลของประชาชนอย่างแท้จริง" (เนื้ข ๒ มีหนัันที่ ๒๕๐๑: ๓๓) ลวงหิรัญ พนมยงค์ยังคงพักอยู่ลี้ภัย จนหลังจากที่ท.อ.ถาว กาจสงคราม บอชย่าวเรื่อง "แผนการมหาณรัฐ" แล้ว จะมผลแบล็ก ฟิล์มส่งควรรมในฐานะผู้บัญชาการทหารแห่งประเทศไทย จึงได้มีหนังสือไปถึงผู้บัญชาการทหารเรือ ให้ส่งควยหิรัญ พนมยงค์ นี้ไค้สร้างควรรม: หนักใจให้กับพล.ร.ท.สินธุ กมลนาวัน ผู้บัญชาการทหารเรืออย่างมาก พล.ร.ท.สินธุ กมลนาวัน จึงไค้แจ้งให้ ปรีดี พนมยงค์ทราบถึงหนังสือดังกล่าว ทำให้ปรีดีเห็นว่าถาหากยังคงพักอยู่ที่สถานที่ทหารเรือลี้ภัยคือไปก็ยอมจะสร้างควรรม: หนักใจให้กับผู้บัญชาการทหารเรือ และจะทำให้คณะรัฐประหารของกองทัพอเรือควยสลายควาที่ไม่เป็นมิตร อีกทั้งไค้มีระยฤจิจากการหารือในหมู่มิตรหลายแล้วคว่า จะยังไม่ต่อต้านคณะรัฐประหารในขณะนี้ จึงไค้ตัดสินใจที่จะเดินทางออกนอกประเทศ โดยแจ้งควรรม: หนักใจให้แกผู้บัญชาการทหารเรือทราบตั้งแต่วันที่ ๑๕ พฤศจิกายน จากนั้นอีก ๒ วันควมา

ปริทัศน์ ก็เดินทางออกจากประเทศไทย ไปยังสิงคโปร์ภายใต้การช่วยเหลือของเอกอัครราชทูตอังกฤษ (สุพจน์ คานกระภูล ๒๕๒๗: ๕๐-๖๐)

สำหรับพล.ร.ต.ถวัลย์ ชำรงนาวาสวัสดิ์ ที่แยกจากคณะเดินทางเข้ากรุงเทพฯ ในวันที่ ๒ พฤศจิกายน จากนั้นก็เดินทางต่อไปยังอยุธยา ได้ให้สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๑ พฤศจิกายน ว่า การที่ตนไม่ต่อต้านเพราะ "ผมไม่ใช่ชายชนมคม คนอื่นเขาไม่คิดสู้ ผมจะสู้อย่างไร" (การเมืองรายสัปดาห์ ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๐) ถึงกระนั้นมีความเป็นไปได้ว่าพล.ร.ต.ถวัลย์ ยังคงคิดสู้อยู่ต่อไป รายงานจากสถานทูตอังกฤษอ้างว่า พล.ร.ต.ถวัลย์ ส่งพระยาบรรณกิจศาสตร (รมช.ก.กาญจนวิชัย) อธิบดีกรมนครีคมนาคนมาพบเอกอัครราชทูตอังกฤษ และได้ถามทูตอังกฤษว่า "ถ้ามีการจัดตั้งรัฐบาลพลัดถิ่นขึ้นนอกประเทศ นโยบายของอังกฤษจะเป็นอย่างไในส่วนที่เกี่ยวข้องกับคณะรัฐประหาร" (กนคธีร์ ศุภมงคล ๒๕๕๗: ๓๕๔) เพราะในขณะเดียวกันนั้น พล.ร.ต.ถวัลย์ก็ได้เรียกวิลาศ โอสถานนท์ อธิบดีกรมนครีพานิชย์มาพบ และให้ลี้ภัยลอบนำอรรถกิติ พนมยงค์ อธิบดีกรมนครีต่างประเทศเดินทางไปยังฮ่องกง เพื่อหาช่องทางในการจัดตั้งรัฐบาลพลัดถิ่น ร่วมกับสงวน ตุลารักษ์ เอกอัครราชทูตไทยประจำจีน และ ม.จ.ศุภสวัสดิ์กิจวงษ์สนิท สวัสดิ์วิวัฒน์ ซึ่งอยู่ในสหรัฐและคิวเบก ชัยนาม เอกอัครราชทูตไทยประจำอังกฤษ (สัมภาษณ์ วิลาศ โอสถานนท์ ๕ มีนาคม ๒๕๓๖) ปรากฏว่า วิลาศ โอสถานนท์ และอรรถกิติ พนมยงค์เดินทางไม่ถึงฮ่องกงได้สำเร็จในวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน และได้ส่งโทรเลขมายังคิวเบก ชัยนาม เอกอัครราชทูตไทยประจำอังกฤษว่า รัฐบาลของพล.ร.ต.ถวัลย์ ยังคงอุปถัมภ์กฎหมาย (กนคธีร์ ศุภมงคล ๒๕๕๗: ๓๖๖) ต่อมาวันที่ ๒๓ ธันวาคม ฝ่ายรัฐประหารก็ออกหมายจับ พล.ร.ต.ถวัลย์ ในข้อหาว่ามีแผนการต่อต้านรัฐบาล และทำให้พล.ร.ต.ถวัลย์ต้องไปพักอาศัยอยู่กับกองพันนาวิกโยธินทหารเรือที่ลี้ภัยหนีเป็นเวลาหลายเดือน ซึ่งพล.ร.ต.สังวร สุวรรณสิทธิ์ ก็ได้ลอบอยู่ที่นั่นเช่นกัน (ถวัลย์ ชำรงนาวาสวัสดิ์ ๒๕๑๖: ๖๒) แต่กระนั้นสภาพความคิดในค่ายของฝ่ายประชาธิปไตยขณะนั้นดูเหมือนจะเชื่อว่า ระบอบรัฐประหารจะคงอยู่ได้ไม่นานในลักษณะดังความเห็นที่เอกอัครราชทูตอังกฤษกล่าวถึงว่า "ระยะเวลาจะเป็นคุณแก่รัฐบาลเก่า เพราะพวกรัฐประหารประกอบด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ ท้าบองราชวงศ์บุตรของของฝรั่งเศษ และนักการเมืองของพรรคประชาธิปัตย์ ซึ่งรวมกันไม่สู้จะดีนักแล้ว" (กนคธีร์ ศุภมงคล ๒๕๕๗: ๓๕๔) ถึงนั้นการหยุดเคลื่อนไหวของพล.ร.ต.ถวัลย์ ปริทัศน์ และคนอื่นๆ ส่วนหนึ่งก็เพื่อรอคอยที่จะกลับมาฟื้นฟูบทบาทการต่อต้านใหม่อีกครั้งหนึ่งในเวลาอันเหมาะสม ก็ไป

กลุ่ม ส.ส.อีสานก็เป็นกลุ่มหนึ่งที่ยังคงมีการเคลื่อนไหว โดยเฉพาะ เคียง ศิริจันทร์ ซึ่งได้นำอาวุธที่เก็บรวบรวมไว้ในระหว่างสงคราม แจกจ่ายกับกลุ่มชาวบ้าน ผู้ใหญ่และกำนัน รวมทั้งครูพระชาบาล ตำราราชการบางคนที่เคยมาฝึกอบรมอาวุธหรือเป็นเสรีไทย จากนั้นก็ได้รวบรวมอาสาสมัครทั้งในจังหวัดลกลนครและใกล้เคียงขึ้นไปตั้งค่ายบนเทือกเขาภูพาน เพื่อเป็นศูนย์บัญชาการต่อต้านคณะรัฐประหาร (สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ ๒๕๓๑: ๓๐๘) ส่วนคนอื่น ๆ เช่น ทองอินทร์ ภูริพัฒน์ จ่าลอง คาวเรือง ยังคงหลบอยู่ในพระนคร และได้พยายามที่จะติดต่อกับรัฐบาลเมื่อวันที่๘ ธันวาคม พ.ศ.๒๔๘๐ โดยทำจดหมายถึงจอมพลแปลก พิบูลสงคราม และควง อภัยวงศ์ ขยะลงสมัครผู้แทนราษฎร และได้กล่าวว่า รัฐบาล..."หัวนี้ไหวจนเกินเหตุ เสรีไทยเป็นพลเรือน และที่หลบเพราะหัวนี้ภัย ไม่เคยคิดให้เสียเสียคนเนื้อเนื้ออย่างใด" และในจดหมายฉบับนี้ ทองอินทร์ได้ขอให้เปิดโอกาสในการลงสมัครแก่คนอื่น ๆ เช่น ถวิล อุดล จ่าลอง คาวเรือง และเที่ยง ศิริจันทร์ ด้วย แต่นายกรัฐมนตรีควง อภัยวงศ์ ให้สัมภาษณ์ว่า ทองอินทร์ ภูริพัฒน์นั้นกระทำผิดกฎหมายเพราะมีอาวุธถึงหลายคันรถ (การเมืองรายสัปดาห์ ๒๐ ธันวาคม ๒๔๘๐) ซึ่งเท่ากับเป็นการปฏิเสธโดยนัย ดังนั้นทองอินทร์และกลุ่มส.ส.อีสานจึงไม่อาจลงสมัครรับเลือกตั้งในวันที่๒๕ มกราคม พ.ศ.๒๔๘๑ ได้จนกระทั่งวันที่๕ กุมภาพันธ์ เมื่อมีการเปิดประชุมสภาวันแรก ปรากฏว่าทองอินทร์ ภูริพัฒน์ และจ่าลอง คาวเรือง มาปรากฏตัวที่รัฐสภา จึงได้ถูกจับกุมตัว แดพล.ท.กาจ กาจสงคราม และพ.ศ.อ.หลวงพิชิตชุกรการ หลง อัครวิทย์) ได้สั่งปล่อยตัว หลังจากที่ควบคุมตัวและสอบสวนเรียบร้อยแล้ว หากแดพล.ท.ซิด มั่นศิลป์ สيناโคโยธาวิทย์ เมื่อนิยมและเตรียมดำเนินการกับนายทองอินทร์ด้วยต่อหากฎแบ่งแยกดินแดน คคนตั้งห้องเมื่อวันที่๑๐ พฤษภาคม พ.ศ.๒๔๘๑ และได้โอนคดีมายังกรุงเทพฯ แต่ปรากฏว่าศาลได้สั่งปล่อยตัวผู้ต้องหาทั้งหมดในวันที่ ๑ มิถุนายน จากนั้นทองอินทร์ ภูริพัฒน์ ถวิล อุดล และจ่าลอง คาวเรืองก็ได้ลงสมัครมาชิกสภาวาระรัฐธรรมนูญ แต่พ่ายแพ้อย่างยับเยิน ส่วนเที่ยง ศิริจันทร์ มิได้เกี่ยวข้องกับการเมืองส่วนกลาง แต่เดินทางไปหลบที่สกลนครที่เป็นถิ่นกำเนิดของตนเอง

เมื่อมาถึงเมษายน พ.ศ.๒๔๘๑ ดูเหมือนว่า ฝ่ายคณะรัฐประหารจะสามารถวางใจจากการต่อต้านของฝ่ายปริศน พนมยงค์ ได้มากแล้ว เพราะไม่มีเค้าของการต่อต้านขนาดใหญ่เลย แต่ถึงกระนั้นรัฐบาลจอมพลแปลก พิบูลสงคราม ก็ยังมีได้วางใจจึงรับร่างดำเนินการทำลายภาพพจน์ปริศน พนมยงค์คอกจากรัฐบาลควง อภัยวงศ์ด้วยการปล่อยให้คณะกรรมการ

และ ทั่วก็มีโลกลับประเทศอีกเลย จนกระทั่งหลังจากที่รัฐบาลจอมพลแปลก พิบูลสงครามถูกโค่นลงในพ.ศ.๒๕๐๐ จากนั้นต่อมาในวันที่ ๒๕ ตุลาคม พ.ศ.๒๕๔๑ ทางการตำรวจก็ได้จับกุม ถวิล อุดล จ่าลอง คาวเรือง ทองอินทร์ ภูริพัฒน์ ทิม ภูริพัฒน์ สุมา เมืองไชย และ ส.ส.พอง สิทธิธรรม(ประชาธิปไตย-อนุรักษชนา) ในข้อหาเป็น "กบฏแบ่งแยกดินแดน" (เกียรติศักดิ์ ๓๑ ตุลาคม ๒๕๔๑) ซึ่งเป็นอีกครั้งหนึ่งที่รัฐบาลจอมพลแปลก พยายามที่จะควบคุมบทบาทของกลุ่มก๊กต.ส. กลุ่มนี้

สถานการณ์ต่างๆ เหล่านี้เองที่นำมาสู่กรณีเคลื่อนไหวที่ปรีดี พนมยงค์ เรียกว่า "ขบวนการประชาธิปไตย ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๒" (ปรีดี พนมยงค์ ๒๕๒๔: ๑๑๔) และที่เรียกกันทั่วไปว่า "กบฏวังหลวง" นั้นเอง

ปัจจัยอันหนึ่งที่น่ามาซึ่งการตั้งขึ้นเป็น "ขบวนการประชาธิปไตย" นี้ก็คือเงื่อนไขทางความคิด เนื่องจากเป้าหมายที่สำคัญของกลุ่มประชาธิปไตยพลเรือนนี้ก็คือความต้องการที่จะสร้างระบอบประชาธิปไตยแบบพรรคการเมืองที่เต็มรูปขึ้นมาในสังคมไทย ดังจะเห็นได้จากแนวคิดในการผลักดันรัฐธรรมนูญ ฉบับ พ.ศ. ๒๕๔๕ โดยแนวคิดประชาธิปไตยที่กลุ่มนี้ต้องการสร้างขึ้นก็คือ ระบอบรัฐสภา ที่ให้อำนาจสูงสุดแก่สภาที่มาจากการเลือกตั้งของประชาชน ซึ่งในส่วนนี้ก็เป็นการสร้างควมสับสนเนื่องจากเจตนารมณ์ดั้งเดิมของคณะราษฎรนั่นเอง ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าแม้รัฐธรรมนูญ ฉบับ ๒๕๔๕ จะกำหนดให้มีสภา ๒ สภาคือ พฤษสภา และสภาผู้แทนราษฎร แต่ทั้ง ๒ สภาก็มาจากการเลือกตั้งเช่นกัน และรัฐธรรมนูญฉบับนี้ยังได้ให้อำนาจมากที่สุดแก่สภาผู้แทนราษฎร และพฤษสภา เพราะแม้แต่พระมหากษัตริย์ก็มีสิทธิยับยั้งกฎหมายได้จำกัด และถ้าหากสภายืนยันกฎหมายนั้นด้วยเสียงข้างมาก(มาตรา ๒๑) ร่างพระราชบัญญัตินั้นก็ใช้เป็นกฎหมายได้ นอกจากนี้การเปิดให้มีการแข่งขันทางการเมืองในระบอบหลายพรรคก็เป็นการผลักดันของ ปรีดี พนมยงค์เอง ดังที่วิลาศ โอสถานนท์เล่าว่า "พรรคสหชีพและแนวรัฐธรรมนูญ ท่านปรีดีเป็นคนเสนอให้มีขึ้นทั้งนั้น และที่ไม่ร่วมกันเป็นพรรคเดียวเพราะอยากให้มีหลายพรรคแข่งกัน" (สัมภาษณ์ วิลาศ โอสถานนท์ ๔ มีนาคม ๒๕๓๒) และด้วยหลักการเช่นนี้ หมายถึงว่าการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองนั้นจะเป็นไปตามการต่อสู้ในระบอบรัฐสภา โดยให้พรรคที่มีเสียงข้างมากที่สุดเป็นผู้จัดตั้งรัฐบาล และจะพ้นสภาพเมื่อมีการเลือกตั้งทั่วไป เงื่อนไขเปลี่ยนแปลง

รัฐบาลก็จะมิขึ้นไค้เมื่อพรครรัฐบาลเกิมนสุญเสียเสียงซำวมกในสภำ ซึ่งอำจจะเป็นผล
 จากกรเล็อกตั้งใหม่ หรือเป็นกรเปลี่นเปล่งระหว่ำงวาระกรประชุมที่หำให้ฝ่ำย
 รัฐบาลแพ้ยคิสำคัญในรัฐสภำ อันเป็นวิถึเก็ยวกับกรพ่นค้ำหน่งน่ำยกรฐมนตรีของ
 พระยพหลพลพยุหเสนำเมือพ.ศ. ๒๔๔๑ และกรพ่นค้ำหน่งของจอมพลเปล่ง พิบูล
 สงครำเมือพ.ศ. ๒๔๔๗ กั้ถึนกรที่ปริคิ พนมยงค้ค้ำเนินกรให้ม้กรสล่ำยค้วของคณะ
 ราษฎรในฐำนะที่เป็นกรลุ่มท่ำงกรเมือเมือพ.ศ. ๒๔๔๙ หลังกรประกาศใช้รัฐธรรมนูญ
 ก็เป็นส่วนหน่งที่จจะหำให้พรคฝ่ำยอื่น ๆ ที่มีใช้คณะราษฎรสรำมรถขึ้นมำเป็นผู้จ้คตั้งรัฐบาล
 ไค้ ซึ่งเป็นกรแสดงให้เห็นวำคณะราษฎรมิไค้มุงจะผูกสรำคอำนำจไว้คลลอกก่ำล หาก
 ค้ำพร้อมที่จจะให้ฝ่ำยอื่นที่ไค้เสียงซำวมกมำเป็นรัฐบาลไค้เช่นกั้

ค้ำกรรัฐประหำพ.ศ. ๒๔๙๐ ไค้หำล่ำยเจตนำรมยั้ถึง กั้ถึนกรลุ่มประชำ
 ธิปไตยจึงมิอำจจะยินยอมรับไค้ กั้ที่พล.ร.ค.ถจัลย ชำรงน่ำวำวำสวัค้ถล่งเมือวัน
 ๑๕ พฤษจิกำยนที่อู่ชยวำ "รัฐธรรมนูญใหม่นี้เป็นเรื่อถอยหลังเข้ำคล่ง มีพระเจ้า
 แฉ่นคินหล่ำยองค้ มีส.ส.หล่ำยประภท อำนำจสิทธิสรำคไปอยู่ทีพระมหำกษัตริย อย่ำง
 นี้คู้เรียกไค้หรือวำประชำธิปไตย" (กรเมือกรรำยสัปดาห์ ๒๙ พฤษจิกำยน ๒๔๙๐)
 ส่วนสงวน คูลำรักษไค้ถล่งถึงระบอบรัฐประหำวำ "ใช้อำนำจรอนสิทธิของประชำน
 คำนลัทธิประชำธิปไตย" และวำ รัฐธรรมนูญใหม่เป็นกรรวบอำนำจหรือพ่นเผค้จกร
 ขึ้นใหม่เพราะ "ค้ำกั้งวุฒิสภำแทนที่จจะเล็อกตั้ง" นั้นค้อวุฒิสภำจะอยู่ไค้รัฐบาล และ
 มีกรเปลี่นจก "กรคกกลงของสภำผู้แทน" มำเป็น "พระบรมรำชำนุมติของพระมหำ
 กษัตริย" (กรเมือกรรำยสัปดาห์ ๖ ธันวาคม ๒๔๙๐) กั้ยรำกรฐำนท่ำงค้ำคคกั้ถล่ำ
 นี้เอง ที่หำให้ฝ่ำยเสรีนิยมมิอำจยอมรับไค้ถึงค้ำชอบธรรมของระบอบพิบูลสงครำ
 จึงไค้คคิเตรียมกรในกรก่กรครั้งนี้ โดยมิค้ำวเป็นไปไค้วำ ปริคิ พนมยงค้ถึนเอง
 ที่เป็นคนเริ่มคคิกรที่จจะค้ำเนินกรให้ม้กรเคลื่อไหวครั้งนี้เอง โดยมูยจะประสำนก้ำถึง
 หลัค ๒ ส่วนเข้ำค้วกั้ถึง ค้อ ฝ่ำยทหำเรื่อ และเสรีไทย และจจะอำคัยเงื่อไซนี้ถึงทหำ
 บกบำนส่วนเข้ำรวม อันจจะหำให้ชยชนะมีหลัคประกั้ถึงมำกขึ้น กั้ถึนในถึนจึงจจะขอ
 พิจำรณำถึงเงื่อไซของฝ่ำยกองทัพเรื่อ และเสรีไทยนี้เสียก่อน

ฐำนะของกองทัพเรื่อในพ.ศ. ๒๔๙๒นั้น ยังเป็นกองก้ำถึงที่ค้อนช่ำงเป็นอิสระ "

จากคณะรัฐประหารและสร้างความหนักใจแก่คณะรัฐประหารอยู่ไม่น้อย โดยเฉพาะนับตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๑ ที่คณะรัฐประหารสามารถที่จะควบคุมทหารบกไว้ได้แล้ว ทำให้ความขัดแย้งระหว่างกองทัพเริ่มซึกเจ็นซัน การที่รัฐบาลที่มึพื้นฐานจากฝ่ายทหารบกไม่สามารถควบคุมทหารเรือได้นั้น ส่วนหนึ่งก็เป็นเพราะพื้นฐานการพัฒนาการของกองทัพเรือและกองทัพบกนั้นได้แยกออกจากกันมาตั้งแต่แรกยุคก่อตั้ง กองทัพเรือก็มีโรงเรียนนายเรือของตนเอง มีการบังคับบัญชาและทัศนคติที่แยกจากกองทัพบกอย่างเด็ดขาด ซึ่งจะแตกต่างอย่างมากกับกองทัพอากาศที่พัฒนามาจากกองบินทหารบกยิ่งกว่านั้นในยุคของคณะราษฎร ขณะที่ พ.อ. หลวงพิบูลสงครามกำลังสร้างฐานของตนในกองทัพบก และหลวงประดิษฐมนูธรรมมีบทบาทมากขึ้นในฝ่ายพลเรือรบ ปรากฏว่าในกองทัพเรือ ร.อ. หลวงสินธุสงครามชัย (สินธุ กมลนาวิน) ก็กำลังพัฒนากองทัพเรือขึ้นเช่นกัน กองทัพเรือจึงมีฐานะเป็น "กำลังฝ่ายที่สาม" และการล้มลงของรัฐบาลจอมพลแปลก พิบูลสงครามเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๘ นั้น ส่วนหนึ่งก็มาจากการที่กองทัพเรือให้การสนับสนุนอย่างเต็มที่แก่ฝ่ายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งผลจากการเข้าร่วมสงครามและสนับสนุนเผด็จการนั้น ทำให้กองทัพบกถูกลดขนาดและอิทธิพลลง ขณะที่กองทัพเรือกลับยิ่งมีบทบาทสูงเกินขึ้น เนื่องจากเป็นแกนหลักอันหนึ่งของขบวนการเสรีไทยนั่นเอง

พล ร.ท. สินธุ กมลนาวินผู้บัญชาการทหารเรือ นั้น มีบรรพบุรุษเดิมเป็น "หลวงสินธุสงครามชัย" เกิดเมื่อวันที่ ๒๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๔๔ และเป็นน้องชายของพล.ร.ท. พระยาราชวังสัน (ศรี กมลนาวิน) จบการศึกษาจากโรงเรียนสวนกุหลาบ และเข้าศึกษาในโรงเรียนนายเรือ จากนั้นก็ได้รับทุนไปศึกษาต่อที่ประเทศเคนมาร์ค ในพ.ศ. ๒๔๖๒ จนจบโรงเรียนเสนาธิการทหารเรือในพ.ศ. ๒๔๗๑ จึงเดินทางกลับประเทศไทย ในระหว่างที่อยู่ในยุโรปนั้นเองก็ใคร่รู้จักกับ ประยูร ภมรมนตรี ร.ท. แปลก ชีตตลังคะ และ ปรีดี พนมยงค์ จากนั้นก็ได้รับการชักชวนจากประยูร ภมรมนตรีให้เข้าร่วมกิจการปฏิวัติ ซึ่งประยูร ภมรมนตรีเล่าว่า ร.ท. สินธุ กมลนาวินนั้นรอบคอบมาก ต้องใช้เวลาชักชวนถึง ๖ ปี จึงตกลงเข้าร่วม แต่เมื่อเข้าร่วมแล้วก็มั่นคง (ชีวชี มกรพงศ์ ๒๕๑๕: ๑๐) ต่อมา น.ต. หลวงสินธุสงครามชัย ก็ได้กลายมาเป็นหัวหน้าฝ่ายทหารเรือในคณะราษฎร และนำทหารเรือชั้นสัญญาบัตร ๑๘ คน เข้าร่วมผลักดันการปฏิวัติ พ.ศ. ๒๔๗๕ จนสำเร็จ โดยมีผู้ร่วมงานคนสำคัญเช่น ร.อ. สงวน รุจิราภา ซึ่งเป็นคนแรกที่ น.ต. หลวงสินธุสงครามชัยชักชวนเข้าร่วม; ต่อมาก็คือ น.ต. หลวงศุภชลาศัย

(บุง ศุภชลาศัย) ร.อ.หลวงนาวาวิจิตร(ผัน อาไฟวัลย์) ร.อ.หลวงนิเทศกลกิจ(กลาง
โรจนเสนา) ร.อ.หลวงสังวรยุทธกิจ(สังวร สุวรรณชีพ) ร.ท.ทองหล่อ ชำหิรัญ
ร.ท.ชลี สินธุโสภณ ร.ท.ชลิต กุลกำจรณ ร.ท.ประเสริฐ สุขสมัย เป็นต้น

ในระยะหลังการปฏิวัติได้เกิดความขัดแย้งในคณะราษฎรสายทหารเรือขึ้น เนื่องจาก
จากในกลุ่มนี้ น.ท.หลวงศุภชลาศัย นั้นมีอาวุโสมากกว่า คือมีอายุมากกว่า หลวงสินธุ
สงครามชัยถึง๖ปี และดำรงตำแหน่งผู้บังคับการกองเรือปืน ซึ่งสูงกว่าหลวงสินธุสงครามชัย
หลวงศุภชลาศัยกล่าวว่า ...แต่ข้าพเจ้าได้ยกให้หลวงสินธุฯเป็นหัวหน้าฝ่ายทหารเรือใน
การปฏิวัติครั้งนี้ เพราะได้มีแผนการณ์มาแต่ต่างประเทศ" (เสภา เรขะรุจิ ๒๕๐๘: ๗๒๑)
แต่ปรากฏว่า ในพ.ศ.๒๔๘๕-๒๔๘๖นั้น ทหารเรือฝ่ายคณะราษฎรส่วนใหญ่จะมารวมตัวกัน
โดยมีหลวงศุภชลาศัยเป็นผู้นำ ขณะที่หลวงสินธุสงครามชัย เริ่ม"บ่นว่าราคาญชักปลัดแก้ว"
(สังวร สุวรรณชีพ ๒๕๖๖: ๕๗) จึงหวะที่สำคัญก็คือ การที่หลวงศุภชลาศัย นำคณะเข้าร่วม
กับ พ.ท.หลวงพิบูลสงครามแห่งกองทัพบก ก่อการรัฐประหารในวันที่๒๐ มิถุนายน พ.ศ.
๒๔๘๖ โดยที่หลวงสินธุสงครามชัยมิได้รับการชักชวนให้เข้าร่วมด้วยเลย เนื่องจากว่า
พล.ร.ท.พระยาราชาวงษ์สัน พี่ชายของหลวงสินธุสงครามชัย ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการ
กลาโหมอยู่ในคณะรัฐบาลของพระยามโนปกรเมธิตชากคายุ ดังนั้นจึงนับได้ว่า หลวงศุภ
ชลาศัย ซึ่งขณะนั้นเป็นรองผู้บัญชาการทหารเรือในขณะนั้นเป็น"คาวรุ่ง"ที่มีโอกาสมากกว่า
ที่จะได้รับตำแหน่งผู้บัญชาการทหารเรือ ขณะที่หลวงสินธุสงครามชัยคงจะได้ดำรงตำแหน่ง
เสนาธิการทหารเรือต่อไป

แต่ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นสืบเนื่องจากกรณีกบฏบวรเดชได้ทำให้เหตุการณ์เปลี่ยนแปลงไป
เนื่องจากขณะเกิดกบฏบวรเดชนั้น พระยาวิชิตชลธี(ทองดี สุวรรณพฤษ)ศักดิ์สิน
ใจวางตัวเป็นกลาง ไม่ช่วยเหลือคณะราษฎรในการปราบกบฏบวรเดช และส่งผลให้หลวง
ศุภชลาศัยซึ่งอยู่ฝ่ายคณะราษฎรขัดแย้งกับนายทหารส่วนใหญ่ในกองทัพเรือ ดังนั้น ทหาร
เรือระดับนำส่วนใหญ่จึงหันมาให้การสนับสนุนแก่หลวงสินธุสงครามชัย ซึ่งมีหาที่นับนวล ปะ
นี้ประนอมมากกว่า ทั้งยังเป็นน้องของพระยาราชาวงษ์สันที่เป็นที่เคารพนับถือในวงการทหาร
เรือ จนในที่สุดเมื่อเกิดกรณี ร.อ.ประเสริฐ สุขสมัย นายทหารเรือฝ่ายคณะราษฎร

เขายึดที่ทำการทหารเรือเมื่อวันที่ ๕ มกราคม พ.ศ. ๒๔๙๖ กรณีนี้ไต่กลายเป็นชนวนเหตุให้ นายทหารส่วนใหญ่ในกองทัพเรือคว่ำบาตรและต่อต้าน จน น.ท.หลวงศุภชลาศัยต้องย้าย ออกจากกองทัพเรือ ไปรับตำแหน่งอธิบดีกรมพลศึกษาเมื่อวันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๙๗ (ดู นายทหาร ๒๔๙๖: ๒๓๖-๓๒๔) กรณีนี้คือความมาช่วยการที่นายทหารเรือสายคณะราษฎร และที่ร่วมปฏิวัติ พ.ศ. ๒๔๙๖ ออกจากกองทัพเรือด้วย เช่น น.ท.หลวงนิเทศกลกิจ ร.อ. ประเสริฐ สุขสมัย ร.อ.กุหลาบ กาญจนสกุล น.ท.จิบ ศิริไพบูลย์ ร.อ.ทิพย์ ประสานสุข ร.อ.วัน รุยาพร ร.อ.ชัน รัศมีทัต และ ร.ท.บรรจง ชีพเป็นสุข เป็นต้น ส่วนที่ยัง คงอยู่ในกองทัพเรือ และกลายเป็นผู้ร่วมงานใกล้ชิดของหลวงสินธุสงครามชัยต่อมาได้แก่ น.ท.หลวงนาวาวิจิตร น.ท.สงวน รุจิราภา ร.อ.ชลี สินธุโสภณ ร.อ.ชลิต กุณกำจรณ์ ร.อ.สงบ จรุงพร เป็นต้น

แต่กระนั้นก็ยังมียนายทหารสายคณะราษฎรที่เป็นกลาง และโน้มเอียงทางฝ่ายหลวง ศุภชลาศัย ยังคงเหลืออยู่ในกองทัพ ที่สำคัญคือ น.ท.หลวงสังวรยุทธกิจ ซึ่งอยู่ในกองเรือ รบ และมีความสนิทสนมมากเป็นพิเศษ กับคณะราษฎรนอกกองทัพเรือ เช่น สนับสนุนกับหลวง พิบูลสงคราม และ หลวงประดิษฐมนูธรรม เป็นต้น ดังนั้น หลวงสังวรยุทธกิจ จึงได้กลายเป็น แกนกลางของฝ่ายที่เป็นฐานเดิมของกลุ่มหลวงศุภชลาศัย อีกคนหนึ่งที่สำคัญคือ ร.อ. ทองหล่อ ซึ่งต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นทหาร ชำหิรัญ ซึ่งเป็นทหารฝ่ายกองพันพาหนะ และเป็น เพื่อนสนิทกับ ร.อ.ประเสริฐ สุขสมัยมาก่อน และต่อมาเมื่อกองพันพาหนะยกขึ้นมาเป็น กองกำลังนาวิกโยธิน ทหาร ชำหิรัญก็อยู่ในระดับบัญชีบังคับบัญชาของหน่วยนี้ตลอดมา และ เมื่อครั้งสงครามโลก น.อ.ทหาร ชำหิรัญก็ได้นำหน่วยนาวิกโยธินนี้ หนุนช่วยงานเสรีไทย ของปรีดี พนมยงค์ กลุ่มของ หลวงสังวรยุทธกิจ ซึ่งเปลี่ยนมาเป็น พล.ร.ต.สังวร สุวรรณชีพ และ พล.ร.ต.ทหาร ชำหิรัญ นี้ค่อนข้างจะเป็นที่เกรงใจของพล.ร.ท.สินธุ กมลนาวินอย่างมาก แมว่าต่อมา พล.ร.ต.สังวร จะได้ย้ายจากกองทัพเรือไปรับตำแหน่ง อื่น พล.ร.ต.ทหาร ก็ยังคงเป็นผู้บังคับบัญชของหน่วยนาวิกโยธินที่สืบทอดต่อมา ดังนั้นฐานะ ของพล.ร.ต.ทหาร ชำหิรัญ และกองพันนาวิกโยธินสืบทอดมาในพ.ศ. ๒๔๙๖ นั้นค่อนข้างจะ เป็นอิสระจากกองทัพเรือโดยส่วนใหญ่ และอาจจะถือได้ว่าเป็นกลุ่ม "ปีกซ้าย" ของกองทัพเรือ

ในอีกด้านหนึ่ง ขณะที่ น.อ.หลวงสินธุสงครามชัย ขึ้นรับตำแหน่งผู้บัญชาการทหารเรือตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๔๑ และบริหารกิจการกองทัพเรือ โดยผ่านนายทหารใกล้ชิดเพียงไม่กี่คน ก็ยังมี นายทหารอื่นนอกกลุ่มหนึ่ง จึงต้องอาศัยความก้าวหน้าโดยอิงอำนาจอื่น โดยเฉพาะบุคคลที่มีความโดดเด่นขึ้นมาอย่างมากก็คือ น.อ.หลวงชำนาญอรุณยุทธ (เอื้อน กุลไกรเวส) ซึ่งดำรงตำแหน่งรองเสนาธิการกองเรือรบเมื่อวันที่ ๒๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๔๗ แต่ที่สำคัญอยู่ที่ว่า หลวงชำนาญอรุณยุทธนั้นเป็นทหารเรือในขบวน ที่เข้าร่วมกับ น.อ. กาจ เก่งระดมยิง และ พล.ท. ยืน ชุมพะวัน ในการก่อกองรัฐประหาร พ.ศ. ๒๔๕๐ อีกคนหนึ่งก็คือ น.ท.สุนทร สุนทรนาเวิน ดังนั้นจึงถือว่า น.อ.หลวงชำนาญอรุณยุทธมีฐานจากภายนอก และยังเป็นผู้ชักชวนให้ พล.ร.ต.หลวงพลสินธรวาณิช (เปล่ง สมิตเมฆ) เข้ารับตำแหน่งรัฐมนตรี ในคณะรัฐบาลจอมพลแปลก พิบูลสงคราม (หลวงพลสินธรวาณิช ๒๕๐๕ : ๕๖) สำหรับหลวงชำนาญอรุณยุทธนั้นก่อนมาได้รับตำแหน่งเสนาธิการกองเรือรบเมื่อวันที่ ๗ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๒ และถือได้ว่า หลวงชำนาญอรุณยุทธ หลวงพลสินธรวาณิช นั้นเป็นฝ่าย "ปีกขวา" ของกองทัพเรือ

แต่กลุ่มที่ยังมีบทบาทก็คือ กลุ่มของ พล.ร.ท.สินธุ์ กมลนาเวิน หรืออาจจะเรียกได้ว่าเป็น "ฝ่ายกลาง" โดยมีผู้ช่วยเหลือที่สำคัญเช่น พล.ร.ท.หลวงเจริญราชนาวา (เจริญ หุมมานนท์) รองผู้บัญชาการทหารเรือ และ พล.ร.ท. พัน นาวาวิจิตร ผู้บังคับการกองเรือรบ เป็นต้น กลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่ค่อนข้างรักษาท่าที่เป็นอิสระ ขณะที่ฝ่าย น.อ.หลวงชำนาญอรุณยุทธ มีแนวโน้มเข้าข้างฝ่ายรัฐประหาร ส่วนกรมนาวีกโยธินของ พล.ร.ต.ทหาร ชำหิรัญ มีแนวโน้มต่อต้านคณะรัฐประหาร แต่การที่กลุ่มของ พล.ร.ท.สินธุ์ กุลมาดังอันเป็นส่วนใจกลางของกองทัพเรือ จึงทำให้ฝ่ายคณะรัฐประหารต้องระมัดระวังมากเป็นพิเศษ เพราะสาเหตุสำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ ในระยะหลังสงครามโลกครั้งที่สองนั้น กองทัพเรือมีแผนยานุภาพด้านอาวุธค่อนข้างจะเหนือกองทัพบก ดังนั้นในสถานการณ์การเมืองแต่ละครั้ง คณะรัฐประหารจึงต้องพยายามหลีกเลี่ยงที่จะกระทบกระทั่งกับฝ่ายทหารเรือ เช่นการที่ปรีดี พนมยงค์ และคณะรัฐบาลชุดเดิมของ พล.ร.ต.ถวัลย์ ชำรงนาวาสวัสดิ์ ได้หลบภัยคณะรัฐประหารไปอยู่กับกองทัพเรือ ฝ่ายรัฐประหารก็ไม่สามารถที่จะเข้าไปดำเนินการจับกุม จมจอมพลแปลก พิบูลสงคราม ต้องใช้วิธีชอร้องให้กองทัพเรือส่งตัวปรีดี พนมยงค์ ให้กับคณะรัฐประหาร แต่เมื่อ พล.ร.ท.สินธุ์ ปฏิเสธที่จะทำเช่นนั้น และปล่อยให้ปรีดี สามารถเดินทางออกนอกประเทศ

ไค้โดยสะดวก คณะรัฐประหารก็ไม่อาจดำเนินการใดๆต่อกองทัพเรือได้ และต่อมาเมื่อมีการจัดรัฐบาลควง อภัยวงศ์ ก็มีการคาดหมายว่า ทหารเรือจะทำการต่อต้าน จน พล.ร.ท.ผั่น นาวาวิจิตร ผู้บัญชาการกองเรือรบคองออกมาแถลงว่า ชาวเรือที่ว่า ทหารเรือจะประท้วงทหารบกที่ยุ้งการ เมืองนั้นไม่เป็นความจริง หากแต่เป็นข่าวที่มุ่งให้เกิดการแตกแยกกัน และเห็นว่า ทหารเรือ นั้นไม่ยุ่งเกี่ยวกับการเมืองอยู่แล้ว (พิมพ์ไทย ๒๘ เมษายน ๒๔๙๐) แต่กระนั้นก็เป็นที่ทราบกันว่า "ทหารเรือส่วนข้างมากไม่พอใจการกระทำของคณะรัฐประหาร และไม่ยอมรับนับถือจอมพลแปลก พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรี" (นิยม สุขรองแพ่ง ๒๕๒๕: ๑๘) ยิ่งกว่านั้น มีแนวโน้มอยู่แล้วที่ทหารเรือจะมองฝ่ายเสรีไทยและปรีดี พนมยงค์ในค่านึก เช่น พล.ร.ท.ศรี กาวราย (๒๕๑๕: ๗๗) เล่าว่า

ส่วนประเทศไทย ซึ่งรวมรบกับญี่ปุ่นนั้น เมื่อญี่ปุ่นยอมแพ้แล้วก็ต้องเป็นฝ่ายแพ้ไปด้วย แต่ฝ่ายเรามีขบวนการเสรีไทย ซึ่งนายปรีดี พนมยงค์เป็นหัวหน้าภายในประเทศ มรว.เสนีย์ ปราโมช เป็นหัวหน้านอกประเทศ... การทำสงครามของไทยร่วมกับญี่ปุ่นครั้งนี้ ถ้าไม่มีเสรีไทยช่วยไว้แล้ว ฝ่ายพันธมิตรคงจะต้องปรับโทษให้ไทยชดเชยค่าเสียหายในสงครามเป็นเงินมหาศาล ฉะนั้นไทยทุกคนไม่ควรจะลืมหนี้บุญคุณของผู้เป็นเสรีไทยทุกท่านที่โค่นล้มระบอบไทย

ดังนั้นเมื่อปรีดี พนมยงค์เดินทางกลับมาก็ได้ส่ง ร.อ.ชลิต ชัยสิทธิเวชไปขอความช่วยเหลือจาก พล.ร.ท.ทหาร ขำหิรัญ และไค้ชักชวนให้ พล.ร.ท.ทหาร พร้อมด้วย พล.ร.ท.สังวร สุวรรณชีพ เข้าร่วมการยึดอำนาจ ซึ่ง พล.ร.ท.ทหาร และ พล.ร.ท.สังวร ก็ได้เข้าร่วมด้วย ดังนั้นกองพันนาวิกโยธิน สักตัมของ พล.ร.ท.ทหาร ก็จะเป็นกำลังหลักที่ใช้สำหรับทหารเรืออื่นๆขณะนั้น น.อ.ชลิ ลินธุโสภณ ผู้บัญชาการกองสัญญาณทหารเรือ เป็นอีกผู้หนึ่งที่เข้าร่วมสนับสนุนอย่างเต็มที่ ทั้งนี้ น.อ.ชลิ ก็เป็นหนึ่งในผู้ก่อการคณะราษฎร และเคยทำงานใกล้ชิดกับ พล.ร.ท.สังวร สุวรรณชีพอย่างมากในระยะสงครามโลก (เพื่อน ลินธุโสภณ ๒๕๒๑: [๕]) ส่วนทหารเรืออื่นๆนอกเหนือจากนี้มีไค้แสดงท่าทีชัดเจนแก่ประสิทธิ์ ลุติตานนท์ และ ชิต เวชประสิทธิ์ต่างก็เล่าว่า ปรีดี พนมยงค์เชื่อมั่นว่าจะไค้ได้รับความร่วมมือและการสนับสนุนจาก พล.ร.ท.สินธุ กมลนาวิน (สรศักดิ์ งามจรรกุลกิจ) ดังนั้น "ขบวนการ ๒๖ กุมภาพันธ์" ที่ก่อการครั้งนี้จึงมั่นใจว่าจะไค้รับชัยชนะ โดยอาศัยแสนยานุภาพของฝ่ายทหารเรือที่เหนือกว่าคณะรัฐประหาร และยังอาศัยทหารบกจำนวนหนึ่งกับเสรีไทยเข้าร่วมด้วย

สำหรับกำลังเสรีไทยที่เข้าร่วมนั้น มี ทวี ตะเวทีกุล และ ประสิทธิ์ ลุติตานนท์ เป็นผู้ประสานงาน โดยทวี ตะเวทีกุล ขณะนั้นเป็นอาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง และเป็นผู้เดินทางไปพบปรีดี พนมยงค์ และ พล.ร.ต.สังวร สุวรรณชีพ ที่ศรีราชา จากนั้นก็โคกกลับมาคิดคือประสิทธิ์ ลุติตานนท์ ซึ่งเป็นน้องของ วิจิตร ลุติตานนท์ เลขาธิการมหาวิทยาลัย ขณะนั้นประสิทธิ์ ลุติตานนท์ เป็นผู้ช่วยการโรงพิมพ์ของธรรมศาสตร์และการเมือง และโคกก็สนใจเข้าร่วมเพราะความศรัทธาคอปรีดี พนมยงค์ ถึงที่โคกกล่าวว่า "ตลอดเวลาที่อาจารย์มีอำนาจอยู่ โคกแสดงให้เห็นว่า เป็นคนรักชาติ รักประเทศมาก มีความซื่อสัตย์สุจริตและมีมือสะอาด จึงได้ให้การสนับสนุนเพราะเห็นว่าแนวทางของอาจารย์ดี" (สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ ๒๕๓๑. ๓๑๕) กำลังฝ่ายเสรีไทยที่เข้าร่วมนี้ มีราว ๕๐ คน และมีระดับนำของเสรีไทยที่เข้าร่วมเช่น พ.ต.โยน อินทรทัต ปราโมทย์ พงศ์สุนทร ร.ต.อ.เชื้อ สุวรรณศรี ทองเย็น หลีละเมียร และ อภิศ.ส.ที่เข้าร่วมเช่น เยื่อน พานิชวิทย์(อยุธยา) ชิต เวชประสิทธิ์(ภูเก็จ) จารุมิตร เรืองสุวรรณ(ขอนแก่น) วิรัช พงศ์สุนทร(ชลบุรี) กระจ่าง อุลารักษ์(ขอนแก่น) และ ไสว สุทธิพิทักษ์(นครศรีธรรมราช) เป็นต้น

กลุ่มทหารบก เป็นอีกส่วนหนึ่งที่ได้รับการชักชวนให้เข้าร่วม ซึ่งบุคคลสำคัญที่เข้าร่วมได้แก่ พล.ต.สมบูรณ์ ศรีานุชิต ซึ่งถูกปลดออกจากข้อหากบฏเสนาธิการ นอกจากนี้คือ พ.อ.หวน วิชัยชิตะ ผู้ก่อการคณะราษฎร และอภิศ.ร.ม.ตรีช่วยว่าถาวรกลาโหม เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีข่าวกันว่า พล.ต.สฤษดิ์ ชนะวัชต์ ผู้บัญชาการมณฑลทหารบกที่ ๑ จะให้การสนับสนุน เพราะ พล.ต.สฤษดิ์ นั้นมีพอใจคบหาของพล.ต.ต.เน่า ศรียานนท์ และยังเป็นที่ทราบกันดีว่า พล.ต.สฤษดิ์ นั้นเป็นเพื่อนสนิทของพล.ต.เนตร เขมะโยธินอีกด้วย ข่าวนี้จึงทำให้ผู้รวมขบวนการมั่นใจในชัยชนะมากขึ้น(สัมภาษณ์ เนื่อง สุขพล ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๓๑)

๔.๓.๒ กรณีวังหลวง ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๒

ถึงที่โคกกล่าวมาแล้วว่า ในกลุ่มของปรีดี พนมยงค์นั้น ยังถือกันว่า รัฐบาลคณะรัฐประหารนั้นเป็นรัฐบาลที่มีสถานะ "ชั่วคราว" ดังนั้นจึงได้มีการเตรียมการอยู่บ้างแล้ว ที่จะล้มอำนาจรัฐบาลนี้ลง โดยเฉพาะในกลุ่มเสรีไทยนั้นยังคงมีการจับกลุ่มและประสานงานกันอยู่เสมอ แต่การเตรียมการที่จะลงมือยึดอำนาจจริงๆน่าจะเริ่มหลังจากกรณีกบฏเสนาธิการ

คังที่ปรีดี พนมยงค์เล่าถึงสด ในการณ์ในระยะแรกว่า "ข้าพเจ้าพักอยู่ที่สิงคโปร์เป็นเวลา ๗ เดือน เพื่อรอคอยเวลาที่เหมาะสมในการกลับสู่สยาม ข้าพเจ้าได้ทราบว่ามีครของข้าพเจ้า จำนวนหนึ่งกำลังเตรียมการต่อต้านรัฐบาลของคณะรัฐประหารอย่างลับๆซึ่งต้องใช้เวลา เตรียมการพอสมควร" (ปรีดี พนมยงค์ ๒๕๒๕. ๑๐๗) จากนั้นเมื่อเกิดกบฏเสนาธิการ แล้วปรีดี พนมยงค์ก็เล่าว่า

... ส่วนคนหลบหนีการจับกุม ได้ส่งตัวแทนของเขามาพบข้าพเจ้า เพื่อวางแผนการออกวิวัติ โดยรัฐบาลปฏิกริยาอีกครั้งหนึ่ง เราได้ตกลงกันว่าจะให้ข้าพเจ้าเป็นผู้นำการก่อ การอีกครั้งหนึ่ง โดยร่วมมือกับเพื่อนๆทหารเรือ นักศึกษามหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์ และการเมือง ผู้รักชาติ ประชาธิปไตย และทหารตำรวจรักชาติ รวมทั้งบรรดา แม่ทัพเรือ และนายพลคนหนึ่งซึ่งเป็นอดีตหัวหน้าเสนาธิการกองทัพบก และถูกคณะรัฐ ประหารปลดออกจากตำแหน่ง

ปรากฏว่าเมื่อเตรียมการแล้ว ปรีดี พนมยงค์และคนสนิทเช่น ร.ต.อ.เจียม ชัยสงค์ ร.อ.วัชรชัย ชัยสิทธิเวช ส.ต.ท.สิงห์โต ไทร้อย ก็ได้เดินทางจากกวางกุง พร้อมด้วยอาวุธจำนวนมาก มาถึงประเทศไทยราววันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๙๒ และได้จอดเรือที่บริเวณเกาะเสม็ด จากนั้นก็เดินทางไปยังศรีราชาเพื่อติดต่อบริษัทงานกับฝ่าย เสรีไทย และผู้ที่เตรียมการรัฐประหารอีกอำนาจคนอื่นๆ ในระยะนี้ปรีดีอยู่ภายใต้การ คุ้มครองของพล.ร.ต.ทหาร ชำหิทธิ แห่งกรมนาวิกโยธินเดิมที่ โดยเป้าหมายนั้น ปรีดี พนมยงค์อธิบายว่า ต้องการเข้ามาเพื่อ "เจรจา" กับฝ่ายรัฐบาลจอมพลแปลก พิบูลสงคราม แต่เข้าใจว่า "การเจรจา" ในที่นี้หมายถึง การเคลื่อนไหวกำลังที่เหนือกว่า เข้าควบคุมสถานการณ์ และเปิดการเจรจาทันทีให้จอมพลแปลก กับฝ่ายคณะรัฐประหารยอมรับเงื่อนไขโดยสันติวิธี ดังนั้น จึงต้องมีการเตรียมการเคลื่อนไหวกำลังดังกล่าว

มีความเป็นไปได้ว่า รัฐบาลจอมพลแปลกจะรู้ระแคะระคายเกี่ยวกับการเคลื่อนไหว ดังนั้นจอมพลแปลกจึงได้ประกาศทางวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย ในวันที่ ๑๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๙๒ ด้วยบทความที่ชื่อว่า "ประเทศไทยจะมีจลาจลหรือไม่" โดยการ ยกตัวอย่างเพื่อนบ้านเปรียบเทียบ จอมพลแปลก พิบูลสงครามได้เตือนฝ่ายตรงข้ามไว้ว่า " ...หากส่วนมากจะดำเนินการต่อไป โดยใช้การจลาจลเพื่อความสำเร็จทางการเมือง

ภายในแล้ว ก็เป็นที่น่าเสียใจว่า ทุกคนต้องสู้กันไป เลือดเท่านั้นที่จะล้างเมืองไทยให้สะอาด
 ใจ" (เจริญ กุวานนท์ ๒๔๕๕. ๓๕๗) จากนั้น วันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๕๖ รัฐบาลก็ประ
 กาศภาวะฉุกเฉินเตรียมรับสถานการณ์โดยอ้างว่า

ด้วยรัฐบาลได้พิจารณาเห็นว่า สถานการณ์ทางการเมืองต่างประเศใกล้เคียง
 ประเทศไทยได้มีการจลาจลชนทวักัน และเหตุการณฉุกเฉินเช่นนี้ใกล้กลุ่ลตามมายัง
 ประเทศไทย จนถึงบางแห่ง รัฐบาลของพระบาทสมเด็จพะพระเจ้าอยุ่หัวคองไชยก่าลัง
 ปรามปรามไปบางแลว จึงประกาศให้ทราบทวักันว่า สถานการณ์ฉุกเฉินมีอยู่ในพระ
 ราชอาณาจักร (สยามนิกร ๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๔๕๖)

การประกาศภาวะฉุกเฉินของฝ่ายรัฐบาล อาจมีผลมาจากความคลาดเคลื่อนบาง
 ประการในการเตรียมการของฝ่าย ประชาธิปไตยพลเรือน เพราะสิ่งที่เกิดขึ้นคือ พ.อ.
 ทวน วิชัยชิตะ อดีตรัฐมนตรีช่วยกดาโหม เคลื่อนกำลังออกจากกองรถรบก่อนกำหนด จึง
 ถูกจับกุมพร้อมด้วย พล.ร.ต.ถวัลย์ ชำรงนาวาสวัสดิ์ ร.อ.ชลิต ชัยสิทธิเวช ร.อ.สุนทร
 ทรัพย์ทวี ร.อ.วิเชียร จารุสุต และ เล็ก ชัยสิทธิ์ โดย พล.ต.ต.เผ่า ศรียานนท์เผย
 ว่า ถ้าตำรวจแผนการนี้เข้าไปเพียง ๒๔ ชั่วโมงเท่านั้น ก็หมายความว่า การรัฐประหารที่
 นองเลือกจะอุบัติขึ้นที่ท่าเนียบรัฐบาล นั่นคือ เมื่อกำลังรถเกราะของฝ่ายรัฐประหารได้เข้า
 ล้อมท่าเนียบแลว หน่วยคอมมานโดของฝ่ายกบฏก็จะบุกเข้าไปใช้ระเบิดสังหารคณะรัฐมนตรี
 ที่กำลังประชุมอยู่ในท่าเนียบ โดยคาดหมายว่าจะฆ่าให้ตายพร้อมกันทั้งหมดทันที เช่นระบบ
 รัฐประหารในพม่า ที่อดีตนายกรัฐมนตรีอุองซานกับคณะ ถูกระเบิดตายพร้อมกันหมดในทันที
 ขณะที่กำลังเปิดประชุมที่ท่าเนียบอย่างกุง (ไชนนอย ๒๕๑๓: ๒๒๓) กรณีนี้จึงถูกเรียกค่อมว่า
 การระบบสังหารอุองซาน (เรื่องเดียวกัน: ๒๒๑)

กรณีจับกุมพ.อ.ทวน วิชัยชิตะนี้ อาจจะทำให้ผลค้อยู่าง เพราะดูเหมือนว่าจะ
 ทำให้รัฐบาลบิดเบนความสนใจ และเมื่อถึงเวลาที่ฝ่ายปรีดี พนมยงค์จะลงมือในวันที่ ๒๖
 กุมภาพันธ์นั้น ฝ่ายรัฐบาล ไม่รู้ตัวเลย (สัมภาษณ์ เนื่อง สุขพล ๑๓ พฤศจิกายน ๒๕๓๑) โดย
 แผนการนี้จึงเตรียมไว้เป็นคังนี้

- ๑. ใช้แผนการบิโกอำนาจแบบไตกิน
- ๒. วิธีปฏิบัติการ "แบบสายฟ้าแลบ" ยึดสถานที่สำคัญ และบุคคลสำคัญในทาง
การล้อมกองทัพทหารต่าง ๆ และทำการปลดอาวุธ
- ๓. ล้มรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม และประกาศแต่งตั้งรัฐบาลใหม่
- ๔. ยกเลิกรัฐธรรมนูญฉบับถาวร พ.ศ.๒๔๙๒ แล้วนำรัฐธรรมนูญฉบับพ.ศ.๒๔๗๕
มาใช้

ส่วนบริเวณแนวรบกำหนดให้

- ๑. กองบัญชาทัพสูงสุด กำหนดขึ้นที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และการเมือง
และในพระบรมมหาราชวัง เป็นแนวรบที่ ๑ ใช้กำลังเสรีไทย
- ๒. ถนนสายสี่ลม ประตูน้ำ และปทุมวันแนวรบที่ ๒ กำลังจากกองบัญชาทหาร
เรือ
- ๓. กำลังหนุนและคอค่าน ตั้งแต่ท่าข้ามแม่น้ำนครชัยศรีขึ้นไป เป็นแนวรบที่ ๓
ใช้กำลังจากนาวิกโยธินจากหัวหิน
- ๔. กองพันนาวิกโยธินจากลัดดหีบ จะเคลื่อนเข้ามาเป็นกำลังหนุนเนื่องและ
โจมตีทางน้ำ
- ๕. เพื่อช่วยการควบคุมพระนคร (สุโขทัย ศิริคุณ ๒๕๑๘: ๕๖-๕๗)

ที่นำลั้งเกิดคือเจตนาครั้งนั้นของบริติช พนมยงค์ ก็คือการรื้อฟื้นรัฐธรรมนูญ ฉบับ
พ.ศ.๒๔๗๕ ขึ้นมาใช้ แทนที่จะเป็นรัฐธรรมนูญ ฉบับปี พ.ศ.๒๔๘๕ เหตุการณ์ก็เนื่องจากการ
ที่รัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ.๒๔๗๕ นั้น มิได้ห้ามชาวราชการประจำตำแหน่งทางการเมือง
อันจะเป็นสิ่งจูงใจให้ฝ่ายทหารเรือเข้าร่วมมือ (บรรเทิม สายเสน ๒๕๓๑: ๔๗)

ดังนั้นในวันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๔๙๒ บริติช พนมยงค์ และเสรีไทยได้ขนอาวุธ
ขึ้นฝั่งที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง เวลา ๖.๐๐ น. เพื่อเตรียมกำลัง จากนั้น
เวลา ๒๑.๐๕ น. กำลังส่วนหนึ่งเข้ายึดสถานวิทยุกรมประชาสัมพันธ์พญาไทได้ และเริ่ม
ประกาศแต่งตั้งรัฐบาลใหม่ครั้งนี้คือ ทิเรก ชัยนาม เป็นนายกรัฐมนตรี รัฐมนตรีต่างประเทศ
และรัฐมนตรีคลัง พล.ร.ต.ทหาร ชำหิรัญ บุญชูการกองพลนาวิกโยธิน เป็น รัฐมนตรี
กลาโหม และทวี บุญยเกษตร เป็น รัฐมนตรีมหาดไทย ส่วนกระทรวงอื่น ๆ ที่ไม่ได้ประกาศ

ให้ปลัดกระทรวงรักษาการแทนทุกกระทรวง จากนั้นก็ได้ตั้งกองกำลังรักษาความสงบ
เรียบร้อยซึ่งประกอบด้วย

๑. พล.ร.ท.สินธุ์ กมลนาวิน เป็น แม่ทัพใหญ่
๒. พล.ต.สมบุรณ์ ศรีนาซิก เป็น รองแม่ทัพใหญ่
๓. พล.ต.เนตร เขมะโยธิน เป็น ผู้บัญชาการทหารบก
๔. พล.ร.ท.สังวร สุวรรณชีพ เป็น ผู้รักษาความสงบทั่วประเทศ และ
อธิบดีตำรวจ

๕. พ.ต.อ.บรรจงศักดิ์ ชีพเป็นสุข เป็น ผู้บังคับการตำรวจสันติบาล
จากนั้นก็คำสั่งปลด

๑. พล.ท.ผืน ชูณหะวัน ผู้บัญชาการทหารบก
๒. พล.ท.กาจ กาจสงคราม รองผู้บัญชาการทหารบก
๓. พ.ต.ท.ละม้าย อุทยานานนท์ ผู้บังคับการตำรวจสันติบาล
๔. พล.ต.ท.หลวงชาติตระการโกศล (เจียม ลิมปิชชาติ) อธิบดีตำรวจ
๕. พล.ต.ท.เผ่า ศรียานนท์ รองอธิบดีกรมตำรวจ

ขั้นต่อไปได้สั่งห้ามเคลื่อนย้ายกำลังเด็ดขาดไม่ว่ากรณีใด ๆ นอกจากจะได้รับ
คำสั่งโดยตรงจากแม่ทัพใหญ่ (เกียรติศักดิ์ ๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๒)

จากนั้นหน่วยอื่น ๆ ก็ลงมือปฏิบัติการคือ

- ค่ายกรมรักษาคินแดน ร.อ.ล้วน ศรีสุนันท์ พร้อมกำลังคน ๒๐ คน ไปขอพบ
พ.อ.จาร์ส จาร์สโรมัน รองเจ้ากรมรักษาคินแดน แจ้งว่าได้รับมอบหมายจาก พล.ร.ท.
สังวร สุวรรณชีพ อดีตเจ้ากรมสารวัตรทหาร ว่าในการปฏิบัติครั้งนี้ พล.ร.ท.สังวรมีความ
ประสงค์จะให้ทหารในกรมรักษาคินแดนทั้งหมดร่วมมือกัน แต่ พ.อ.จาร์สไม่ยอมร่วมมือด้วย
ทั้งสองฝ่ายจึงตั้งกองกำลังประจันหน้ากันอยู่

- ค่ายถนนวิบูลย์จนถึงสี่แยกราชประสงค์ ซึ่งฝ่ายกำลังจากกองบัญชาการทหารเรือ
เข้ายึดไว้ตั้งแต่เวลาประมาณ ๒๑.๐๐ น. นั้น ได้เริ่มปะทะกับทหารบกเมื่อเวลา ๐๔.๐๐ น.
ของวันที่ ๒๗ กุมภาพันธ์ โดยที่ทหารบกได้ยิงสารวัตรทหารเรือเสียชีวิตที่ประตูน้ำ การต่อสู้

ในบริเวณนี้เป็นไปอย่างคึกคัก ทั้งนี้เพราะทั้งสองฝ่ายเป็นทหาร จึงสามารถใช้อาวุธร้ายแรง เช่น ปืนใหญ่ รถถังอย่างเต็มที่ ในระยะแรกทหารเรือเป็นฝ่ายได้เปรียบสามารถยึดประตูน้ำ มักกะสันและสะพานราชเทวีได้ ส่วนทหารบกถอยไปยึดแถวอนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิ สนามเป้า และพญาไทเป็นแนวรบชั้นที่สอง การสู้รบกันบริเวณของ ๒ กองทัพเรียกกันต่อมาว่า "กรณีราชประสงค์"

- ส่วนบริเวณพระบรมมหาราชวัง บริติช พนมยงค์ ทวี ตะเวทีกุล และผู้ติดตามอีกประมาณ ๔๐ คน จึงเข้าไปในพระบรมมหาราชวังด้านบริเวณประตูวิเศษไชยศรี เวลาประมาณ ๒๔.๐๐ น. ซึ่งทหารเรือได้เข้ายึดไว้ล่วงหน้า โดยมี ร.อ.วัชรชัย ชัยสิทธิเวช เป็นผู้อำนวยการรบ

- บริเวณอื่น ๆ ร.ค.อ.ชมภู อรรถจินดา และกำลังส่วนหนึ่งเข้ายึดสถานีตำรวจพระโขนงและสารวัตรทหาร นำโดย อาทิตย ทัพฉายะ เข้ายึดสถานีตำรวจปากน้ำ ส่วนกำลังอีกส่วนหนึ่งนำโดย พ.ค.โยน อินทรทัต ทำการยึดที่ทำการโทรศัพท์กลางวัดเลียบเพื่อให้หยุดการใช้โทรศัพท์ทั่วประเทศ และบริเวณใกล้เคียงเป็นการชั่วคราว (ดูเพิ่ม ศิริคุณ ๒๕๑๘: ๕๕-๖๐)

ในเวลานั้น น.อ. สลี สินธุโสภณ ก็ได้อ่านประกาศทางวิทยุ ส่งจากกองบัญชาการทหารเรือ ข้อความซ้ำ ๆ อยู่หลายครั้งว่า "ทหารบกกระทำการแก้ทหารเรืออย่างทนไม่ได้ แล้วให้ทหารเรือกระทำการตอบแทน และให้เรือรบทุกลำเคลื่อนเข้ามา" (ดูเพิ่ม ศิริคุณ ๒๕๑๘: ๖๐)

ในกรณีนี้ เนื่อง สุขพล ได้เล่าว่า จนถึงครึ่งคืนแรก แนวโน้มที่ฝ่ายขบวนการ ๒๖ กุมภาพันธ์ จะชนะนั้นเห็นได้ชัดเจนเพราะฝ่ายรัฐบาลตั้งตัวไม่ติดเลย หากแต่ความผิดพลาดอยู่ที่ว่า นาวิกโยธินจากสังกัดที่หนึ่งของ พล.ร.ค.ทหาร ท่าหวีญ และอีกฝ่ายหนึ่งจากหัวหิน เดินทางมาไม่ทันกำหนด เพราะติดน้ำลงที่แม่น้ำบางปะกง ทำให้เสียเวลาไป ๖-๗ ชั่วโมง (สัมภาษณ์ เนื่อง สุขพล ๓ พฤศจิกายน ๒๕๓๑) บปรากฏว่าเวลาราว ๐๑.๐๐ น. ฝ่ายรัฐบาลเพิ่งตั้งตัวได้ และได้ออกอากาศเวลา ๐๒.๐๐ น. ว่า รัฐบาลเดิมยังคงอยู่ จากนั้น พล.ต.สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ผู้อำนวยการรบรวบรวมกำลังเข้าโจมตีพระบรมมหาราชวังเวลาราว ๐๖.๐๐ น. จนในที่สุด บริติช พนมยงค์ ร.อ.วัชรชัย ชัยสิทธิเวชและคนอื่น ๆ

ต้องถอนกำลังจากพระบรมมหาราชวังเวลาราว ๐๘.๐๐ น. นาวิกโยธินจากลัดดที่บนนั้น มาถึงพระนครเวลา ๐๒.๐๐ น. วันที่๒๗ กุมภาพันธ์ ซึ่งรัฐบาลตั้งตัวได้แล้ว แต่กระนั้น ก็ตาม ในการสู้รบ ฝ่ายทหารเรือยังคงเปรียบ ที่ราชประสงค์นั้นฝ่ายรัฐบาลต้องถอยร่น ส่วนในแม่น้ำเจ้าพระยาเรือรบทุกลำเตรียมพร้อมและหันกระบอกปืนมายังแม่น้ำเจ้าพระยา จนถึงเวลา ๑๐.๒๐ น. ฝ่ายทหารเรือยังคงได้เปรียบ กังที่บนทีกของ พล.ร.ต.สังวร สุวรรณศัพท์ ระบุว่า

ราวสี่โมงเช้าครึ่งเป็นกำลังหนุนเนื่องเป็นสายขึ้นมาจากเรือ จากท่าเรือใหม่สู่กอง สัตว์ชุม พอเห็นหนุ่ยานายทหาร เราก็จำใจและคาดเคาใจถูกกว่า พวกทหารในเรือรบ ยกพลขึ้นบกหนุนแล้ว เพียงวันจำนวนทหารก็เต็มกองสัตว์ชุมไม่มีที่ว่าง...เสียงพุกุนาย ทหารเรือเขาพุกกันอย่างมั่นใจว่า พวกเขาเป็นพวกที่ถุกชมเหนงำใจกันมานานแล้ว และที่เขาชิงชั้นกันใหญ่โตก็คือ เลือคนาวีของสุกัันละ (สังวร สุวรรณศัพท์ ๒๕๑๖: ๑๘๘)

แต่กระนั้นสถานการณ์ก็เริ่มเปลี่ยนแปลงไป ส่วนหนึ่งก็เนื่องมาจากยุทธวิธีของฝ่าย รัฐบาลที่เล็งความซัดแย้งกับทหารเรือ โดยเฉพาะที่จะไม่กล่าววาทหารเรือร่วมการกบฏ แต่ใช้ว่า "บุคคลแต่งปลอมเป็นทหารเรือ" ต่อมาเวลา ๐๘.๐๐ น. รัฐบาลได้แถลงการณ์ เรื่อง "ปรับความเข้าใจกับทหารเรือ" ใจความโดยละเอียดดังนี้

พี่น้องทหารเรือทั้งหลาย เวลานี้มีผู้โฆษณาให้เราทหารของชาติ มีความเข้าใจผิดคือ กัน ขอให้พี่น้องทั้งหลายจงเห็นแก่ชาติบ้านเมืองและประชาชน จงตั้งอยู่ในความสงบ ตามหน้าที่ของท่าน ทางกองทัพมหากการรวบรวมระดมชนกลุ่มหนึ่งซึ่งก่อการจลาจล ถึง รัฐบาลแถลงการณ์ให้ทราบแล้ว ขอพี่น้องทหารเรือที่รักทั้งหลาย จงได้เชื่อและวางใจ ว่ารัฐบาลจะพยายามจนสุดกำลังเพื่อความปรองดองซึ่งกันและกันอย่างเต็มที่แล้ว การ ยิงกันเพราะเป็นเวลาคำมีก็อาจมีผิดไปบ้าง ข้าพเจ้าขอสารภาพความเสียใจและขอ อภัยทุกประการ (กจช.มท.๐๒๐๑.๒.๑.๕๘/๒)

ดังนั้น แนวโน้มของสถานการณ์จึงนำไปสู่การบระนีบระนอมระหว่าง พล.ร.ท.สินธุ กมลนาวัน กับฝ่ายคณะรัฐบาลระหาร โดยมี พล.ร.ต.หลวงสินธวาศติกเป็นตัวกลางในการ เชื่อมโยงให้เกิดการหยุดยิง โดยมีเงื่อนไขคือ ให้มีการกำหนดเวลาการหยุดยิงระหว่าง ฝ่ายทหารบกและทหารเรือให้เร็วที่สุด จากนั้นก็ให้ทั้งสองฝ่ายถอนจากแนวรบแม้ว่าคยมาจะ มีการปะทะกันบ้าง ะบระราย แต่ในท้ายที่สุดการสู้รบระหว่างฝ่ายทหารบกและทหารเรือก็ยุติ

ลงในวันนั้นเอง และถือได้ว่า ชนวนการบระชาธิปไตย ๒๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๘๒ ได้ล้มเหลวลง และผลที่เกิดขึ้นคือมีผู้เสียชีวิตทั้งสิ้น ๙ คน บาดเจ็บ ๓๑ คน ระหว่างที่มีการสู้รบครั้งนี้ โดยจำนวนผู้ตายเป็นทหารบก ๔ คน ทหารเรือ ๓ คน (หลวงพลสินธวาทิก ๒๕๑๕: ๔๔) แต่กระนั้นฝ่ายทหารเรือก็ยังช่วยเหลือในการหลบหนีของฝ่ายปรีดี พนมยงค์ กังทีปรีดี พนมยงค์ (๒๕๑๗: ๓) เล่าว่า

เมื่อขบวนการ ๒๖ กุมภาพันธ์ต้องพ่ายแพ้แล้ว ข้าพเจ้าก็กับเพื่อนในขบวนการนั้นได้ถอยจากท่าแพพระราชมังคลาภิเษกหน้าเจ้าพระยา ได้รับความช่วยเหลือจากพลเรือโท โผน นาวาวิจิตร ที่จักเรือยนต์บรรทุกเพื่อนในขบวนการ ข้ามแม่น้ำเจ้าพระยาไปยังปากขนบุรี โดยปลอดภัย ส่วนข้าพเจ้ากับเรือเอกวัชรชัย ชัยสิทธิเวช โคอากัยอยู่ที่กองบังคับการ เรือรบจนถึงเวลาประมาณ ๒๒ นาฬิกา เมื่อพลเรือโท โผน นาวาวิจิตร เห็นว่าปลอดภัยพอควรแล้ว จึงสั่งให้คุณมนัส และเรือเอกโกวิท หงสะเกษ นำเรือยนต์ไปส่งข้าพเจ้าและเรือเอกวัชรชัย ที่ท่าเรือคลองเตย

๔.๒.๓ ผลจากกรณีวังหลวง

หลังจากความพยายามในก่อกองการ "อภิวัฒน์โค่นรัฐบาลปฏิกริยา" ของฝ่ายปรีดี พนมยงค์ล้มเหลวลง ผลกระทบที่สำคัญยิ่งต่อกลุ่มนี้ก็คือ การถูกติดตามกวาดล้าง และเซนซายอย่างรุนแรง นอกจากนี้ก็คือการนำมาซึ่งการสิ้นบทบาทของปรีดี พนมยงค์เอง และท้ายที่สุดก็คือ การตั้งระเบิดเวลาสำหรับการสู้รบครั้งใหม่ ระหว่างฝ่ายคณะรัฐประหารกับกองทัพเรือ แต่กระนั้นเป้าหมายเบื้องต้นที่เห็นได้ชัดของฝ่ายรัฐบาลก็คือ การกวาดล้างฝ่ายพลเรือนของปรีดี พนมยงค์ ดังจะเห็นได้จากหลายคนในกลุ่มนี้ถูกจับกุมตัวทันทีหลังจากที่เหตุการณ์คลี่คลายลง โดยการจับกุมนั้น มิได้คำนึงด้วยซ้ำว่า บุคคลเหล่านั้นจะเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์หรือไม่ โดยชุดแรกสุดที่ถูกจับกุมคือ คนที่จากวังหลวงไม่ทัน คือ ชรรมศักดิ์ ชลภูมิ พลเอก เพ็ญ ใหญ่ ฉันทชิน ชาญ แก้วชูใส ละออ เชื้ออภัย ไสริช สุจริตกุล โกง แฉง่า และ เม่งกัน แซ่หวาน แต่ในกลุ่มนี้ ไม่ใช่ส่วนสำคัญ และมี ชรรมศักดิ์ ชลภูมิ กับ ละออ เชื้ออภัย เท่านั้นที่ถูกฟ้อง ๒ คน (ประทีป สายเสน ๒๕๓๑: ๘๒) แต่ที่สำคัญต่อมา ก็คือ ชุดที่ถูกจับในวันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ ได้แก่ วิจิตร ลุตติยานนท์ เคือน บุนนาค ถวิล อุดล ชิค เวชประสิทธิ์ เยื่อน พานิชวิทย์ ส่วน ทองอินทร์ ภูริพัฒน์ และ จำลอง คาวเรือง ถูกจับในขณะที่ไปขอประกัน ร.อ.ชลิต ชัยสิทธิเวช สำหรับทองเปลว ชลภูมิ

ขณะนั้นลภัยอยู่ที่ป็นัง ก็ได้รับโทรเลขหลวงให้กลับพระนครเมื่อวันที่๒๗ กุมภาพันธ์ แต่เมื่อเดินทางมาถึงขอนแก่นเมื่อวันที่๒๘ กุมภาพันธ์ ก็ถูกจับทันที กล่าวกันว่าท้าวบุญเขตต์ซึ่งอยู่ที่ป็นังเช่นกัน ก็ได้รับโทรเลขหลวงด้วย แต่หากว่าขณะนั้น ท้าวบุญเขตต์อยู่นอกเมืองจึงขึ้นเครื่องบินในวันนั้นไม่ทัน ต้องคอยวันรุ่งขึ้น และรอดพ้นจากการถูกจับกุมไปได้(สัมภาษณ์ วิลาส ไอสถานนท์ ๘ มีนาคม ๒๕๓๒) จากนั้น ก็ได้มีการออกหมายจับอีก๑๘คน คือ ปรีดิพนมยงค์ ร.อ.วัชรชัย ชัยสิทธิเวช ส.ค.ค.สิงห์โต ไทรย้อย ร.ค.อ.เชื้อ สุวรรณศรี ร.ค.อ.สมศักดิ์ พัวเวช พล.ค.สมบูรณ์ ศรีานุชิต ทวี ตะเวทีกุล ประสิทธิ์ ลุติคานนท์ พูล พุกกระวีชัย ปราโมทย์ พิงสุนทร ทองเย็น หลีละเมียร ไสว สุทธิพิทักษ์ เนือง สุขพล ร.ค.นาม วุฒิตากัย ร.ค.อำนาจ สุวรรณกิจบริหาร อินกับ รองเกษ จารัส สืบพิทักษ์ และ พล.ร.ค.สังวร สุวรรณชีพ(สุภาพบุรุษ ๒๕ มีนาคม ๒๕๓๒)

แต่ที่ร้ายแรงยิ่งกว่านั้นก็คือ การล้างชีวิต โดย พ.ค.โชน อินทรทัต ถูกยิงตั้งแต่วันที่๒๗ กุมภาพันธ์ ต่อมา พ.ค.อ.บรรจงศักดิ์ ชีพเป็นสุข ซึ่งมีได้เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ก็ถูกตำรวจตั้งหารชีวิตในวันที่๒๘ กุมภาพันธ์(อนันต์ อมรรักษ์ ๒๕๑๙. ๙๐) ต่อมาวันที่๔ มีนาคม ๕๐๓๓ ๕๐๓๓ ๕๐๓๓ คือ ถวิล อุดล จ่าตอง คาวเรือง ทองอินทร์ ภูริพัฒน์ และ ทองเปลว ชลภูมิ ก็ถูกตำรวจนำไปสังหารชีวิตที่บางเขน โดยตำรวจออกข่าวว่ามีโจรมลายุซึ่งอยู่ที่องหาระหว่างทาง(สยามนิกร ๕ มีนาคม ๒๕๓๒) ทวี ตะเวทีกุลหลบหนีอยู่ระยะหนึ่ง และถูกจับกุมเมื่อวันที่๓๑ มีนาคม พ.ศ.๒๕๓๒ แต่ก็ถูกยิงถึง ณ จุดที่ถูกจับกุมที่สมุทรสาครนั้นเอง(สัมภาษณ์ เนือง สุขพล ๓ พฤศจิกายน ๒๕๓๑) ในวันเดียวกับที่จับทวี ตะเวทีกุลได้ เจ้าหน้าที่ก็จับประสิทธิ์ ลุติคานนท์ได้ในที่เกิดเหตุด้วย และต่อมาได้มีการนำเอาการอัศจรรย์คำสาปของ ประสิทธิ์ ลุติคานนท์มาออกอากาศเป็นการโฆษณาสำหรับ พล.ค.สมบูรณ์ ศรีานุชิต ถูกจับได้เมื่อวันที่๒ พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๓๒นี้เช่นกัน ส่วนทองเย็น หลีละเมียร หลบหนีอยู่จนถึงพ.ศ.๒๕๓๓จึงได้ถูกจับกุมตัว(ประชาติมีไทย ๖ กรกฎาคม ๒๕๓๓)

การใช้ความรุนแรงสังหารชีวิต ๕ วัฐมนตรี และ ทวี ตะเวทีกุลนี้ น่าจะเป็นส่วนหนึ่งของคณะรัฐประหาร ที่จะปราบปรามแบบชุกครากดอนโค่นกลุ่มการเมืองนี้ มิให้กลับมาสิ้นคลอนเสถียรภาพของรัฐบาลได้อีก ยกเว้นกรณีของพ.ค.อ.บรรจงศักดิ์ ชีพเป็นสุขนั้น มีแนวโน้มจะเป็นการแก้แค้นส่วนตัว ผลจากการนี้ทำให้เกรก ชัยนาม ซึ่งถูกประกาศให้

เป็นนาถกรัฐมนตรีของฝ่ายกบฏนั้นร้อนตัว เกรงว่าจะต้องประสพชะตากรรมเช่นเดียวกับเพื่อน
 ร่วมคณะ จึงหลบซ่อนและพยายามดิ้นรนให้เอกอัครราชทูตอังกฤษประจำประเทศไทยช่วย
 คุ้มครอง แต่ต่อมา จ.ปรีดีเพ็ญพงษ์ เทวกุล รัฐมนตรีต่างประเทศในขณะนั้นได้ยืนยันว่า
 "...ทางรัฐบาลไม่มีข้อสงสัยระวางในตัวคุณติเรกเลย ความจริงท่านจอมพลอยากจะให้
 เขารวมมือควยเข้าไป" (กนตธีร์ ศุภมงคล ๒๕๒๗. ๓๓๐) ปรากฏว่า ติเรกได้พบและทำความ
 เข้าใจเป็นการส่วนตัวกับจอมพลแปลกในวันที่๒๗ มีนาคม พ.ศ.๒๔๘๒ ที่สนามกอล์ฟสวนจิตรลดา
 โดยพล.ท.เรือง เรืองวีรยุทธเป็นผู้นำเข้าพบ และจอมพลแปลกก็แจ้งให้ทราบว่า ทาง
 รัฐบาลมิได้คิดใจสงสัยต่อติเรกอีก(ณรงค์ ไกรวณิช ๒๕๑๗. ๑๗๖) ส่วนพล.ร.ท.ถวัลย์
 ชำรงนาวาสวัสดิ์นั้นถูกขังอยู่เพียงไม่นานนั้นก็ถูกปล่อยตัว จากนั้นก็เดินทางไปอยู่ฮ่องกง
 ๑ปี จากนั้นเมื่อกลับมา จอมพลแปลกก็ได้นำเสนอให้แต่งตั้งเป็นวุฒิสมาชิกในวันที่๑๔ พฤศจิกายน
 พ.ศ.๒๔๘๓ ทั้งนี้เป็นไปได้ว่าการประนีประนอมกับติเรก ชัยนาม และ พล.ร.ท.ถวัลย์
 ชำรงนาวาสวัสดิ์นั้นเป็นไปเพื่อลดกระแสต่อต้าน และโคกเคียวปรีดี พนมยงค์ให้มากที่สุด
 อันเป็นการป้องกันมิให้มีออรของปรีดีเหล่านั้นกลับไปร่วมมือกับปรีดีอีก

ถึงนั้นผู้ที่ได้รับขลรายว่าก็คือฝ่ายเสรีไทย เพราะปรากฏว่าต่อมา รัฐบาลจอม
 พลแปลก พิบูลสงคราม ได้นำผู้ต้องหาในคดีนั้นขึ้นฟ้องศาล๒๕คนในวันที่๑๑ พฤษภาคม จนถึง
 ตุลาคม พ.ศ.๒๔๘๒ ซึ่งได้แก่ พล.ต.สมบูรณ์ ศรีานุชิต ปราโมทย์ พึ่งสุนทร ประสิทธิ์
 ลุติตานนท์ เยื่อน พานิชวิทย์ พร้อม ลุติตานนท์ สัมพงษ์ ชัยเจริญ ละออ เชื้ออภัย
 มานิตย์ จูฑะเคมีย์ ธรรมศักดิ์ ชลภูมิ กระมล ชลศึกษ์ ร.ต.พ.สมาน สาขากร ล้วน
 ศรีสุขนันท์ ประชุม กล้าหาญ ไกร สติฐิต แหลม ปานิชเสถียร ชมภู อรรถจินดา
 จ.อ.ท.ศิริ คุ้มทวี ขวลิต เจริญมงคล โกลิต พันธโกศล ร.อ.เจริญ รุยาพร สุริย์
 ทองวานิช โสภาริก พยัคฆานนท์ บุญชิต เกตุรายนาถ และ ต่อมาวันที่๑๑ มกราคม
 พ.ศ.๒๔๘๓ ได้รับฟ้อง อาทิตย์ ทัพพะจายะ เพิ่มอีกรายหนึ่ง(ประทีป สายเสน ๒๕๓๑. ๔๒-๔๔)
 ซึ่งผู้ที่ถูกฟ้องทั้งหมดนี้คือ ฝ่ายเสรีไทยที่เข้า ปฏิบัติงานในมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์
 และในวังหลวงเมื่อวันที่๒๖ กุมภาพันธ์ นั้นเอง

บุคคลที่ได้รับขลรายอย่างยิ่งในความพ่ายแพ้ครั้งนี้คือ ปรีดี พนมยงค์เอง เพราะ
 ทำให้ปรีดีไม่มีโอกาสที่จะกลับมามีบทบาทอีก ทั้งนี้การ ลี้ภัยเมื่อครั้งรัฐประหารพ.ศ.๒๔๘๐นั้น

ปรีดีก็ยังถือว่าเป็นการลี้ภัยชั่วคราวกล่าวคือ "ข้าพเจ้าจึงตัดสินใจเดินทางออกจากเมืองไทย... โดยรอคอยเวลาอันเหมาะสม ที่จะกลับสู่บ้านเกิดเมืองนอนอย่างสันติ" (ปรีดี พนมยงค์ ๒๕๒๖: ๑๐๖) ซึ่งรวมเวลาลี้ภัยจนถึงกรณีวังหลวงนั้นเป็นเวลาราว ๑๖ เดือน แต่หลังจากความพ่ายแพ้ ปรีดีก็หลบอยู่ในประเทศราว ๖ เดือน จากนั้นก็ลอบเดินทางจากประเทศไปยังจีน ในระยะที่กำลังจะเปลี่ยนแปลงการปกครอง หลังจากนั้นลี้ภัยอยู่ในจีนแผ่นดินใหญ่จนถึง ๑๑ ปี และเดินทางไปลี้ภัยต่อที่ประเทศฝรั่งเศสจนถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ ๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๖ ซึ่งรวมเวลาลี้ภัยนานถึง ๓๕ ปี แต่การลี้ภัยระยะยาวเช่นนี้ ส่วนหนึ่งเป็นผลจากการใส่ร้ายในกรณีสวรรคตอีกด้วย เพราะความวิตกว่าปรีดีจะสามารถกลับมาล้มบาทลี้ภัยได้ในที่สุดศาลฎีกาก็ได้ตัดสินเมื่อวันที่ ๑๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๘๓ ให้ประหารชีวิตจำเลย ๓ คน คือ เฉลียว ปทุมรส ชิต สิงหเสนี และ บุศย์ บัณฑิตวิน โดยการประหารชีวิตนั้นมีขึ้นในวันที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ หลังจากที่จำเลยได้ทูลขอพระราชทานอภัยโทษแล้ว ไม่ประสบผลสำเร็จ

และสิ่งที่ติดตามมาก็คือ การสลายตัวอย่างสิ้นเชิงของคณะราษฎรสายพลเรือน และการสลายของเสรีไทย ซึ่งเป็นองค์กรฝ่ายพลเรือนที่เข้มแข็งที่สุดหลังพ.ศ. ๒๔๗๕ ทำให้พลพรรคที่ระดมอำนาจฝ่ายทหารนั้นหมดไป หลังจากนั้นคณะราษฎรสายพลเรือนก็กระจัดกระจายไป วิลาศ โอสถานนท์หันหน้าไปทำเนิงานและประสบความสำเร็จอย่างดีในทางธุรกิจการค้า และมีใจกลับคืนสู่วงการเมืองอีก ก็เรก ชัยนามยังคงอยู่ในตำแหน่งคณะบดีคณะรัฐศาสตร์ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ต่อมาจนถึงพ.ศ. ๒๕๕๕ จึงถูกบีบให้พ้นจากตำแหน่ง แต่กระนั้นในพ.ศ. ๒๕๕๕ ก็เรก ชัยนาม พร้อมด้วยพล.ร.ต. เดวิดย์ ช่างนาวาสวัสดิ์ก็ก็ยอมรับการประนีประนอมที่จอมพลแปลก พิบูลสงครามเสนอ โดยการรับเป็นสมาชิกพรรคเสรีมนังคศิลาของจอมพลแปลก ส่วน สงวน ตุลารักษ์ อรรถกิติ พนมยงค์ และ ทวี บุณยเกตุ มีใจกลับคืนสู่ประเทศอีกแต่ตลอดสมัยของจอมพลแปลก พิบูลสงคราม มีเพียงพล.ร.ต. สังวร สุวรรณชีพ ที่หลบอยู่ภายในประเทศจนถึงพ.ศ. ๒๕๐๐ ก็ได้เข้ามาขอตัวสู่คดี และพินมลทินด้วยการช่วยเหลือของหลวงชำนาญอรุณฤทธิ์ สำหรับฝ่ายเสรีไทยนั้น สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ เห็นว่า กรณีพ.ศ. ๒๕๕๖ นี้ถือเป็นจุดสลายของเสรีไทย กล่าวคือ

... เนื่องจากการหมดโอกาสที่จะกลับประเทศของนายปรีดี พนมยงค์นั้น ทำให้ ขบวนการเสรีไทยขาดผู้นำที่มีบารมี ที่จะเป็นคนกลางการเคลื่อนไหวต่อไปอีก กลุ่ม ต่างๆที่เคยเกาะกลุ่มอยู่ในขบวนการเสรีไทย ไต่แตกกระจายย้ายออกไปเคลื่อนไหว ในวิถีทางของตน ซึ่งมีลักษณะเฉพาะตัวมากขึ้น แมว่าพวกเขาแต่ละกลุ่มต่างยัง คงมีความพยายามเคลื่อนไหวในอันที่จะต่อต้านรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามต่อไปอีก แต่การเคลื่อนไหวของพวกเขาเหล่านั้นมีลักษณะโดดเดี่ยวเป็นกลุ่มย่อยและคอยถูกลูก ณะรัฐประหารกำจัดออกจากวิถีทางการเมืองหลังจากนี้อีกไม่นานนัก

(สรศักดิ์ งามชจรกุลกิจ ๒๕๓๑: ๓๓๖)

สำหรับกลุ่มที่เข้าร่วมด้วยกับการก่อการครั้งนี้อีกฝ่ายหนึ่ง คือ ฝ่ายทหารเรือนั้น รัฐบาลคณะรัฐประหารยังคงใช้นโยบายนุ่มนวล ต่อมา และไม่มีแนวโน้มว่าจะใช้ความรุนแรง กัง เช่นที่เท่ากับฝ่ายพลเรือนเลย ซึ่งก็คงจะเป็นเพราะ แมว่าคณะรัฐประหารจะหวาดระแวง ต่อฝ่ายทหารเรือเพียงใด ก็ยังไม่แน่ใจในกำลังฝ่ายตน ถ้าหากจะเกิดการต่อสู้กับกองทัพเรือ ขึ้นอีก คณะรัฐประหารจึงไม่แสดงท่าทีบีบคั้นหรือเป็นปฏิปักษ์ หากแต่ใช้วิธีการประนีประนอม กิ่งนั้น หลังจากเหตุการณ์ จึงได้มีการตั้งคณะกรรมการขึ้นสอบสวน โดยมีตัวแทนจากฝ่ายทหาร บก ทหารเรือ ตำรวจ และร่วมด้วยตัวแทนของฝ่ายกลาง คือ ทหารอากาศ กระทรวงกลาโหม และกรมพระธรรมนูญทหาร โดยมี พล.ท.หลวงเสนาณรงค์ ปลัดกระทรวงกลาโหมเป็น ประธาน ปรากฏว่า พล.ร.ต.ทหาร ชำหิรัญ ไช้แจ่มก่อคณะกรรมการนี้ว่า กองทัพเรือหน่วย ชลบุรี และอีกหลายหน่วยใน บังคับบัญชา ได้ยื่นคำแถลงประกาศวิญญูว่า มีชนหมู่หนึ่งลุกขึ้น ทำการจับอาวุธก่อการจลาจล จึงได้ยกกำลังเข้าสมทบเพื่อปราบการจลาจล ส่วนกรณี น.อ.ชลี สินธุโสภณ ทำการประกาศทางวิทยุให้ทหารเรือแก้แค้นทหารบกดังกล่าว พล.ร.ต. หลวงพลสินชวาณีติก รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงกลาโหมก็แก้แค้นว่า การกระทำนี้ ทาง การไป ถือว่าเป็นการกระทำผิด การโฆษณาของ น.อ.ชลี ก็กล่าวเฉพาะวงการทหารเรือ เพียงเพื่อขอความเป็นธรรมและความเห็นอกเห็นใจ(สุภาพบุรุษ ๑๕ มีนาคม ๒๕๓๒)

แม้ว่าการแก้ตัวของฝ่ายทหารเรือจะไม่กระจ่างเพียงพอ แต่เนื่องจากฝ่ายรัฐ บาลต้องการประนีประนอม ผลการประชุมจึงไม่อาจชี้ขาดว่า ารเรือมีความผิด เพียงแต่ มีมติให้กองทัพของชาติร่วมมือกันอย่างใกล้ชิดเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเท่านั้น(สุภาพบุรุษ ๑๓ มีนาคม ๒๕๓๒) นายทหารเรือคนเดียวที่ถูกย้ายก็คือ พล.ร.ต.ทหาร ชำหิรัญ ้วยคำสั่ง

ลงวันที่ ๒๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๘๒ ให้พล.ร.ต.ทหาร ย้ายจากผู้มีอำนาจมณฑลทหารเรือที่ ๒ สัตตหีบ ไปสำรวจราชการกรมเสนาธิการทหารเรือ (ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๖๖: ๑๑๑๕) ซึ่งมีความเป็นไปได้ว่าการส่งย้ายนี้เป็นไปด้วยการยินยอมของพล.ร.ท.สินธุ์ กมลนาวิน ผู้มีอำนาจทหารเรือ

สำหรับพล.ร.ต.ทหาร ข้าราชการ โคธิบายกรณีขบวนการ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๖ คำนำ พ.ร.ท.สินธุ์ กมลนาวิน ที่รับขอเสนอของฝ่ายรัฐประหาร โดยกล่าวว่า

... ในเหตุการณ์ครั้งนั้น มีความคิดเห็นพ้องกันว่า ทั้งสนับสนุนเต็มกำลัง หวังจะให้ทหารพรานวิโอโยชินเจริญก้าวหน้าไปทุกแผน โชคไม่อำนวยให้เป็นไปสมใจหวัง ภาวการณ์อันไม่พึงปรารถนาคลมเปลี่ยนกาลให้ผู้มีอำนาจทหารเรือ ซึ่งกำความได้เปรียบไว้ในมือ ยอมรับค่าประนีประนอมควยความหลงผิด (ทหาร ข้าราชการ ๒๕๑๖: ๕)

ความเห็นเช่นนี้จะสอดคล้องกับฝ่ายพลเรือนหลายคนเห็นว่า ความล้มเหลวในกรณีกบฏวังหลวงนี้มาจากความ "ดั่งใจ" หรือ "ไม่เค็ดขาด" ของพล.ร.ท.สินธุ์ ที่รุนแรงกว่านั้น บางส่วนได้กล่าวว่า เป็นการ "หักหลัง" ของฝ่ายทหารเรือ เช่น กระจ่าง สุลาภิรักษ์ กล่าวว่า "ทราบข่าวจากวงในของทหารเรือภายหลังว่า ฝ่ายคณะรัฐประหารใช้เงินจำนวนมากเพื่อซื้อชัยชนะ โดยจ่ายเงินก้อนใหญ่ให้แก่ผู้บังคับบัญชาที่ถืออาวุธให้... สั่งทหารกลับเข้าที่ตั้งตามปกติ" (สารคดี งามขจรกุลกิจ ๒๕๓๑: ๓๓๘-๓๓๙)

แต่กระนั้น ฝ่ายพล.ร.ท.สินธุ์ กมลนาวินเห็นว่า การยอมรับขอเสนอของคณะรัฐประหารเป็นการ "... ระงับการต่อสู้ระหว่างทหารบกกับทหารเรือ เพื่อป้องกันการณ์นองเลือด" (กนดชิรี ศุภมงคล ๒๕๒๘: ๓๖๕) และ บรินทร์ พงศ์สุพันธ์ (๒๕๑๕: ๒๐๓) อธิบายอุปนิสัยของพล.ร.ท.สินธุ์ กมลนาวินว่า

... ท่านเป็นบุคคลที่มีอัธยาศัยเป็นสุภาพบุรุษ มีเมตตา วางตัวได้เหมาะสม มีนิสัยเป็นคนสุขุม รอบคอบถนนวน ทำอะไรมักคิดหน้าคิดหลัง ไม่ชอบทำการศึกษาในลักษณะบูมบวม และมีระเบียบแบบแผนของสังคม ท่านเป็นนักการทหารและนักการเมืองที่เคารพในกฎหมาย ในบทบัญญัติรัฐธรรมนูญ และมารยาทในทางการเมือง ท่านเป็นบุคคลที่รักชื่อเสียงและเกียรติยศทั้งในทางส่วนตัวและส่วนรวม การโคทที่ท่านเห็นว่า ไม่สมควรมีส่วนเข้าไปรวมในทางที่ผิดๆแล้ว ท่านก็จะหลีกเลี่ยงและละเว้นไม่ทำการณ์นั้น

ดังนั้นจึงเป็นไปได้ว่าคดียุบนิสัยเช่นนี้เอง ทำให้พล.ร.ท.สินธุ์ ไม่เข้าสนับสนุน
 บวนการ๒๖กุมภาพันธ์ ก็เป็นที่เหมือนเช่นพล.ร.ค.ทหาร ช่างวิชัย และยิ่งกว่านั้น สิ่งที่เห็น
 ได้ก็คือ ไม่เพียงแต่พล.ร.ท.สินธุ์ เท่านั้นที่จะไม่สนับสนุนฝ่ายปรีดี พนมยงค์ นายทหาร
 เรือคนสำคัญอื่นๆ เช่น พล.ร.ท.หลวงเจริญราชนาวา หรือ พล.ร.ค.ฉันท นาวาวิจิตรก็
 จะต้องไม่สนับสนุนฝ่ายก่อการ๒๖กุมภาพันธ์ด้วย มิฉะนั้นแล้ว การพยายามก่อการก็คงจะ
 ไม่พ่ายแพ้ ในกรณีนี้จะเป็นเพราะฝ่ายทหาร เรือกับฝ่ายปรีดี พนมยงค์ ยังมีความขัดแย้ง
 กันในชั้นพื้นฐาน ซึ่งสรุปคดี งามขจรกุลกิจ(๒๕๓๑: ๓๒๕) อธิบายว่า

... ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มทหารเรือกับกลุ่มผู้นำอีสาน ไม่ต่างไปจากการขัดแย้งระหว่าง
 กลุ่มทหารบกกับกลุ่มผู้นำอีสาน กล่าวคือในขณะที่กลุ่มทหารเรือมีผลประโยชน์ในส่วนกลาง
 และต้องการพัฒนากองทัพไม่แตกต่างไปจากกลุ่มทหารบก ส่วนกลุ่มผู้นำอีสานมีผลประโยชน์
 ยึดผูกพันกับคนในท้องถิ่น และคัดค้านการพัฒนากองทัพมาตั้งแต่ต้น

ดังนั้นฝ่ายทหารเรือจึงมีลักษณะร่วมกับฝ่ายทหารบกที่ว่า ไม่ต้องการให้กลุ่มส.ส.
 อีสานของทองอินทร์ ภูริพัฒน์ และ เตี้ยง ศิริจันทร์ กลับมาใช้อำนาจอีก หรือมีทัศนคติต่อต้าน
 สหชีพเช่นกัน และที่สำคัญยิ่งกว่านั้นก็คือปัญหาเกี่ยวกับสภาพเงินของรัฐบาลพลเรือน และ
 กรณีสวรรคต ก็น่าจะมีส่วนทำให้ฝ่ายทหารเรือดิ่งเลิใจที่จะรื้อฟื้นระบอบของปรีดี พนมยงค์
 และ พล.ร.ท.ถวัลย์ ช่างนาวาสวัสดิ์ ทั้งนี้เพราะแม้แต่เอกอัครราชทูตอังกฤษก็ยังอ้าง
 งานว่า "สงสัยว่าประเทศไทย หรือส่วนข้างมากของประชากรไทย จะอยากเห็นรัฐบาล
 เสรีไทยกลับมาใช้อำนาจอีก" (กนกศิริ ศุภมงคล ๒๕๒๗: ๔๕๓) ดังนั้นจึงเป็นไปได้ว่า
 เมื่อถึงขณะที่ฝ่าย พล.ร.ท.สินธุ์ และกองทัพเรือ จะต้องเลือกระหว่างฝ่ายรัฐประหาร
 กับรัฐบาลพลเรือนแบบเสรีไทย พล.ร.ท.สินธุ์และกองทัพเรือ ก็เลือกทางเดิม ที่เคยเลือก
 มาแล้วครั้งหนึ่งเมื่อรัฐประหาร๒ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๔๙๐

แต่กระนั้นก็ตาม การที่รากฐานความขัดแย้งระหว่างกองทัพมิได้ถูกแก้ไข และ
 ความไม่พอใจของทหารเรือส่วนใหญ่ที่มีต่อฝ่ายรัฐประหารยังคงมีอยู่ ดังนั้น ชนวนเหตุแห่ง
 ความตึงเครียด และการปะทะกันในอนาคตนั้นยังคงดำรงอยู่ แนวโน้มของการสู้รบเช่น
 "กรณีราชประสงค์" ที่ฝ่ายทหารเรือได้เปรียบนั้น ยังมีได้เป็นบทสุดท้าย บ่งชี้ว่าทั้ง๒ฝ่าย
 พักรบกันเป็นเวลา๒๒เดือน จนถึงเดือนมิถุนายน พ.ศ.๒๕๔๔ การสู้รบครั้งใหม่ก็เกิดขึ้นใน
 เหตุการณ์ที่เรียกว่า "กรณีแมนฮัตตัน" นั่นเอง

๔.๔ กรณีแมนฮัตตัน และกองทัพเรือ

กรณีแมนฮัตตัน ที่เกิดขึ้นในวันที่ ๒๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๔๘ นั้น อาจจะกล่าวได้ว่าเป็นการแตกหักครั้งสุดท้าย ระหว่างกองทัพเรือ และฝ่ายคณะรัฐประหาร อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการปะทะกันระหว่างทหารบกและทหารเรือ เมื่อครั้งกรณีกบฏวังหลวงด้วย ทั้งนี้ เพราะผลการสู้รบกับครั้งนั้น โค้งอให้เกิดการกินแหนงแคลงใจกันต่อมา ดังที่หลวงพลสินชวาณัติภักดิ์ (๒๕๐๓: ๔๕-๔๖) กล่าวไว้ว่า

การเกิดกบฏแมนฮัตตันในคราวนี้ถ้าพูดกันอย่างง่าย ๆ ก็มีสาเหตุมาจากการที่เกียติงกันขึ้นในกรณีราชประสงค์... คือผู้มีอำนาจบังคับบัญชาคำสั่งทหารแต่ละฝ่ายไม่มีใครจะหันหน้าเขาหากัน เมื่อมีอะไรของใจก็เก็บไว้ในใจไม่นำมาปรับความเข้าใจกัน คงกินแหนงแคลงใจกันอยู่เรื่อยๆ ในระหว่างทหารบก ทหารเรือ และตำรวจ ยิ่งเมื่อภายหลังกรณีราชประสงค์แล้ว ก็ดูเหมือนจะมีการคุมแค้นกันอยู่ ต่างฝ่ายต่างมองกันอยู่อย่างไม่สู้จะเป็นมิตร กันนัก เรียกว่าสไมกินกัน ส่วนผู้ใดบังคับบัญชาเมื่อเห็นผู้ใหญ่อะไรใครลงรอยกันก็ส่งผงถึงผู้น้อยทำให้มีการแตกแยกตามกันไป

แต่กระนั้นความขัดแย้งระหว่างกองทัพนั้นเป็นเพียงเงื่อนงำพื้นฐาน ปัญหาโดยตรงที่นำมาสู่การกบฏนั้น เริ่มต้นจากกลุ่มทหารเรือชั้นผู้น้อยกลุ่มหนึ่ง ซึ่งเรียกตนเองว่า "คณะกู้ชาติ" เป็นผู้เริ่มก่อการ และนำมาซึ่งการปราบปรามกวาดล้างกองทัพเรือครั้งใหญ่ที่สุดในที่สุด

๔.๔.๑ ความตึงเครียดระหว่างกองทัพ

ความจริงแล้ว เหตุการณ์ปะทะกันระหว่างทหารเรือฝ่ายหนึ่ง และทหารบกกับตำรวจฝ่ายหนึ่งในกรณีกบฏวังหลวงนั้น ต้องกล่าวได้ว่าเป็นความขัดแย้งที่พัฒนาจนถึงขั้นแหลมคมแล้ว เพราะบทบาทของกองทัพเรือที่เป็นอิสระจากอำนาจรัฐนั้น ในทางการเมืองเป็นสิ่งที่ไม่อาจยอมรับได้ ดังเช่นที่วารสารตำรวจ (๑๕ กรกฎาคม ๒๕๔๘) สะท้อนว่า กองทัพเรือเป็นอุปสรรคของการรักษาความสงบภายใน เพราะเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับทหารเรือ ตำรวจเข้าไปแตะต้องไม่ได้ และบางส่วนในกองทัพเรือของชาติได้กลายเป็นสภาพเกือบจะเป็น "ช่องโหว่" โดยเหตุที่นักการเมืองฝ่ายตรงข้ามรัฐบาลทั้งหลาย เข้าไปอาศัย (สุเทพี ศิริคุณ ๒๕๒๑: ๙๓) แต่การระงับศึกในพ.ศ. ๒๕๔๘ นั้นส่วนหนึ่งเป็นเพราะฝ่ายรัฐประหารมิได้มีความมั่นใจว่า จะสามารถเอาชนะต่อกองทัพเรือได้ ดังนั้นการยอมรับเงื่อนงำเหตุจึง

ที่พล.ร.ท.สินธุ์ กมลนาวินกระทำในข้ออ้างที่ว่า เพื่อป้องกันการนองเลือดนั้น ได้กลายเป็น การ"ซื้อเวลา"สำหรับคณะรัฐประหาร ที่จะหาทางปราบปรามและความคุมกองทัพเรือใน โอกาสหน้า แต่กระนั้น ความรุนแรงหรือการปราบปรามอาจจะไม่เกิดขึ้น ถ้าหากว่า กองทัพเรือยุติบทบาทที่เป็นอิสระและผ่อนปรนต่อคณะรัฐประหาร แต่ปรากฏว่า ในเงื่อน ไขที่เกิดขึ้นมิได้เป็นเช่นนั้น หากแต่ความตึงเครียดระหว่างกองทัพยังมีขึ้นเสมอ แม้ว่า รัฐบาลจะจัดงานเลี้ยง เชื่อม"สามัคคี๔เหล่า" เมื่อวันที่๒๒ มีนาคม พ.ศ.๒๔๙๒แล้วก็ตาม หลังจากนั้น การเตรียมพร้อมก็ยังคงมีอยู่ ดังที่ ร.อ.แก้ววิเชียร แวสูงเนิน(๒๕๒๑: ๒๐๘) เล่าว่า

สิ่งที่ยืนยันให้เห็นความไม่ไว้วางใจต่อกันก็คือ หลังจากงานเลี้ยงเชื่อมความสัมพันธ์ที่ผ่านไปแล้ว การเตรียมพร้อมป้องกันหาโคเล็กไป กลับมีความคึกคักเข้มแข็งซุกกว่า เดิม ทางคานบวงกระบือก็มีการทำบังเกอร์กันอยู่ข้างแนวนาอยู่หน้าประตูเขาสุกรม ตของทหารและในถนนหลวงก็มีผู้มาแซงขวางกันถนนอยู่เป็นระยะๆ... ฝ่ายทหารเรือ ก็เช่นกัน มีการเตรียมการไม่มายนานกว่าทหารบก ถนนริมน้ำจากท่าเตียนถึงท่าช้าง วงหลวงก็มีลักษณะไม่ผิดจากแถวบางกระบือเลย

การสั่งย้ายพล.ร.ค.ทหาร ข้าราชการในวันที่๒๐ มีนาคม พ.ศ.๒๔๙๒นั้นเป็นเหตุหนึ่ง ของความตึงเครียด ซึ่งทำให้ "ที่กองเรือรบมีการเตรียมพร้อมอย่างไม่เป็นทางการอยู่ ประมาณ๓เดือน มีการจัดตั้งกำลังหมู่รบจากกำลังทางเรือ ผูกซ่อมท่าการระบบนบกอยู่ตลอด เวลา"(มนัส จารุกา ๒๕๑๗: ๙๒) และในพ.ศ.๒๔๙๒นี้ก็กลายเป็นปีแห่งความตึงเครียด เพราะมีการตั้งเตรียมพร้อมอยู่เสมอ เช่น วันที่๒๕ เมษายน ก็มีการเตรียมพร้อมทั่วกรุง โดยพล.ค.ท.เผ่า ศรียานนท์ได้ส่งกำลังตำรวจไปรักษาการตามบริเวณต่างๆทั่วกรุง และ จอมพลแปลก พิบูลสงครามก็เขียนบทความออกวิหิตุเรื่อง"เราจะหลีกเลี่ยงสงครามกลาง เมืองได้อย่างไร"(พิมพ์ไทย ๓๐ เมษายน ๒๔๙๒) แต่กระนั้น ก็มีได้มีเหตุร้ายอย่างใด เกิดขึ้น ล้อมมาเมื่อวันที่๑๓ ตุลาคม ซึ่งเป็นวันตำรวจ ก็มีข่าวลือว่าจะเกิดการยึดอำนาจขึ้น อีก ทำให้ตำรวจต้องเตรียมพร้อมอีกครั้ง แต่เหตุการณ์ก็ผ่านไปอย่างสงบ(นครสาร ๑๓ ตุลาคม ๒๔๙๒)

ในเดือนธันวาคม พ.ศ.๒๔๙๒ สถานการณ์ก็ยังตึงเครียดต่อไป โดยรัฐบาล ได้สั่งทหารทุกเหล่าทัพเตรียมพร้อมตั้งแต่วันที่๑๐ ธันวาคม อันเป็นวันฉลองรัฐธรรมนูญ แต่

ครั้งนั้นเหตุการณ์เกิดขึ้นจริง นั่นคือ วันที่๑๔ ธันวาคม ได้มีประกาศปลด พล.อ.ท.หลวง เทวฤทธิ์พันธุ์ (กาพย์ ทิศคานนท์) ผู้บัญชาการทหารอากาศออกจากราชการ ต่อมาวันที่๑๕ ธันวาคม ก็ปลด พล.อ.ศิลป์ รัตนพิบูลชัย เจ้ากรมรักษาบินแดนออกจากราชการ และการเตรียมพร้อมก็คงมีมาจนถึงข้ามปีพ.ศ.๒๔๕๓ ก็สั่งปลด พล.อ.ต.หลวงอิศรางกูรเสนีย์ (มล.แฉ่ม อิศรางกูร) รองเสนาธิการทหารอากาศออกเป็นทหารกองหนุน ต่อมาวันที่๒๐ มกราคม ก็สั่งปลด พล.ร.ต.ทหาร ขำหิรัญ และท้ายที่สุดก็มีคำสั่งปลด พล.ท.กาจ กาจสงคราม เมื่อวันที่๒๗ มกราคม หลังจากนั้นแล้วเมื่อสิ้นเดือนกุมภาพันธ์ จึงเพิ่งมีการเลือกการเตรียมพร้อม (พิมพ์ไทย ๓ กุมภาพันธ์ ๒๔๕๓)

ถึงกระนั้น สถานการณ์ก็ยังคงตั้งเตรียมเป็นระยะต่อไป เช่น วันที่๑๕ กรกฎาคม ก็มีข่าวว่า "หวัดเกิดปฏิวัติใหญ่กลางกรุง" และมีการตั้งเตรียมพร้อมอีก (เคลิเมล ๒๐ กรกฎาคม ๒๔๕๓) จนกระทั่งวันที่๒๕ พฤศจิกายน ก็มีข่าวอีกว่า จะมีการปฏิวัติของทหารหนุ่ม และใกล้ถึงขนาดว่า มีการจับกุมผู้คิดก่อรัฐประหารถึง๘คน ดังนั้น จึงมีข่าวการเตรียมพร้อมของทหาร และตำรวจอีก โดยมีการกันถนนและตรวจคนตามจุดต่างๆ (เคลิเมล ๒๕ พฤศจิกายน ๒๔๕๓) แม้กระทั่งเมื่อพ.ศ.๒๔๕๔แล้ว บรรยากาศก็ยังเป็นเช่นเดิม นั่นคือ วันที่๕ มีนาคม ทางตำรวจอ้างว่าได้รับรายงานเกี่ยวกับการเตรียมการก่อการจลาจล และได้มีรายละเอียดต่อมาว่า ผู้ทำการเคลื่อนไหวคือ พล.ร.ต.ทหาร ขำหิรัญ ดังนั้นจึงได้มีการออกหมายจับกุม (นครสาร ๑๐ มีนาคม ๒๔๕๔) ดังนั้นจึงเห็นได้ว่า สถานการณ์การเมืองภายในหลังกรณีกบฏวังหลวงจึงเตรียมเกือบตลอดเวลา และฝ่ายรัฐบาลนั้นเวลาเตรียมการที่จะรับมือได้แสดงให้เห็นว่า มีฝ่ายทหารเรือเป็นเป้าหมาย เช่น การเตรียมพร้อมในวันที่๑๕ กรกฎาคม พ.ศ.๒๔๕๓นั้น ก็เป็นการเตรียมรับในลักษณะที่จะมี "กำลัง ๕๐๐ คนเคลื่อนมาทางสมุทรปราการ เข้ากรุงเทพฯ และมีการเคลื่อนไหวที่ฝั่งธนบุรี" (เคลิเมล ๒๐ กรกฎาคม ๒๔๕๓) ซึ่งเท่ากับว่า ทหารเรือได้กลายเป็นภาพสมมติของการกบฏนั้นเอง ซึ่งความหวาดระแวงต่อฝ่ายทหารเรือของรัฐบาลนั้นนับว่า มีมูลเหตุพอสมควร เพราะฝ่ายทหารเรือเองก็มีความไม่พอใจต่อฝ่ายรัฐประหารकुณอยู่ ดังนั้น ย่อม สู้รองแพ่งอธิบายว่า หลังกรณีวังหลวงนั้น ทหารเรือโดยทั่วไปไม่มีความรู้สึก "ไม่ยอมรับและชิงช้า" คณะรัฐประหาร และสรุปว่าเหตุนี้มี ประการคือ

๑. รัฐบาลของคณะรัฐประหารมิได้บริหารราชการแผ่นดินเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน แต่เข้ามาเพื่อกอบโกยหาประโยชน์ โดยไม่คำนึงถึงความผิชอบชาติ

๒. รัฐบาลของคณะรัฐประหารใช้วิธีเผด็จการปิดปากประชาชน โดยพัฒนาตำรวจขึ้นมาเป็นกองทัพเพื่อข่มขู่ประชาชน และซัดคักวางดางฝ่ายตรงข้ามอย่างทารุณและโหดเหี้ยม

๓. กองทัพเรือเสื่อมโทรมเพราะรัฐบาลไม่ไว้วางใจและไม่ให้การสนับสนุน

๔. การรบพิศแยกราชประสงค์ ประตูน้ำตาล ในวันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๒ (กบฏวังหลวง) ทหารเรือเป็นฝ่ายโคเปรีียบ คณะรัฐประหารเตรียมตัวจะหนีอยู่แล้ว แต่ทหารเรือกลับแพเลทเหลื่อมทางการ เมืองในที่สุด

๕. มีการคุมเชิงระหวางผู้ใหญ่ฝ่ายทหาร เรือกับผู้ใหญ่อยุ่ฝ่ายคณะรัฐประหาร

๖. การกระทบกระทั่งขนาดหมางระหวางทหารเรือกับตำรวจเกิดขึ้นบ่อยครั้ง จนกลายเป็นเรื่องคุมแค้นอยู่ในใจ (นิยม สุจริตแพ่ง ๒๕๑๖: ๒๕)

ในเดือนไซแห่งความคิงเครียดนี้ ฝ่ายรัฐประหารน่าจะตระหนักดีถึงความเป็นรองของฝ่ายตนเมื่อครั้ง "กรณีราชประสงค์" ดังนั้นจึงได้มีการปรับปรุงและกระชับกำลังตั้งแต่อกำลังตำรวจ ซึ่งหึ่ง พล.ต.ท.หลวงซาคิทธะการโกศล (เจียม ลิมปิสชาติ) และ พล.ต.ท.เผ่า ศรียานนท์ ก็ล้วนเป็นฝ่ายรัฐประหารอยู่แล้ว ดังนั้น ในพ.ศ. ๒๕๑๒ พล.ต.ท.เผ่า ศรียานนท์ก็ "คิดระบบ" แหวนอัศวิน" ขึ้นใช้ในวงจรรตำรวจ เป็นแหวนทองแเกาะเป็นรูปตราแผ่นดินลงยาสีแดง เพื่อใช้เป็นบ้ำเห็นใจความชอบพิเศษแก่ผู้ท้ทำ ความดีความชอบเฉพาะคราว โดยมีการแจกแหวนอัศวินรุ่นแรกเมื่อพ.ศ. ๒๕๑๓ และ "บุคคลที่ได้รับแหวนอัศวินในช่วงนั้น ถือว่าเป็นเพื่อนตายของอธิบดีเผ่า" (ชัยยง ปฏิพิมพาคม ๒๕๒๓: ๑๕๖) ระบบแหวนอัศวินนี้รอง ท้าให้ฐานะของพล.ต.ท.เผ่า ในวงการตำรวจมั่นคงมาก และมีนายตำรวจระดับชั้นผู้น้อยท้มีความสามารถ หรือมีความกล้ามาแวงคล่อมและกลายเป็น "อัศวิน" ของพล.ต.ท.เผ่า จนกลายเป็นกองทัพส่วนตัว ตำรวจคนสำคัญของพล.ต.ท.เผ่า ในขณะนั้นก็เช่น ร.ต.อ.พุม บุรณสมภพ ร.ต.อ.พันธิศักดิ์ วิเศษภักดี ร.ต.อ.อรรรถพ ทุกประยูร ร.ต.อ.วิชิท รัตนภาณุ เป็นต้น นอกจากนี้ในพ.ศ. ๒๕๑๓นั้น พล.ต.ท.เผ่า ยังได้ตั้งหน่วยตำรวจพิเศษ เช่น ตำรวจจรดถึง และ ตำรวจพลร่ม ซึ่งท้ให้แสนยานุภาพฝ่ายตำรวจแข็งแกร่งขึ้นมา และรูปการปกครองด้วย "รัฐตำรวจ" เริ่มเห็นได้ชัดเจน

ในกองทัพบกก็มีการกระชับอำนาจมากขึ้น เช่นกันโดยมีการปลดนายทหารท้จะก่อปัญหา เช่น พล.ท.กาจ ถาจสงครามเมื่อเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๕๑๓ จากนั้นก็

ปลคนายทหาร๒คนสุดท้าย ที่คุมกำลังระคับกรมมาตั้งแต่ครั้งพล.อ.อคุณ อคุณเกษจรัสเป็น
 ผู้บัญชาการทหารบก นั้นคือปลคพล.ท.จอณ บุณยสงคราม เจ้ากรมพลธิการทหารเมื่อ
 วันที่๑๐ กรกฎาคม พ.ศ.๒๔๕๓ และ ย้ายพล.ท.วิเชียร สุคันตานนท์ เจ้ากรมสรรพาวุธ
 ทหารบกเมื่อวันที่๑๑ กรกฎาคม พ.ศ.๒๔๕๓ให้ไปเป็นผู้ชำนาญการด้านอาวุธ อีกประการหนึ่ง
 ยังให้พล.ท.สฤษดิ์ ธีระวิเศษเข้ารับตำแหน่งแม่ทัพที่๑ แขนพล.ท.กาจ ตั้งแต่วันที่๑ มีนาคม
 พ.ศ.๒๔๕๒ และให้ พล.ท.หลวงสถิตย์พหการมารักษาการตำแหน่งผู้บัญชาการภาคทหารบก
 ที่๑ ซึ่งทำให้ฝ่ายคณะรัฐประหารกุมอำนาจได้มากยิ่งขั้น นอกจากนี้ จอมพลแปลก ยังสั่ง
 เพิ่มทหารบกอีก๒กองพล" เพื่อป้องกันเหตุร้ายที่อาจเกิดขึ้น" (สยามนิกร ๑๒ เมษายน ๒๔๕๓)

การเปลี่ยนแปลงที่ลึกซึ้งมากขึ้นเกิดขึ้นที่กองทัพอากาศ เพราะถึงแม้ว่า
 พล.อ.ท.หลวงเทเวศร์พินลิก(กาพย์ หิตตานนท์) จะสนับสนุนต่อถาวรรัฐประหารพ.ศ.๒๔๕๐
 ด้วย แต่ด้วยปัญหาของกองทัพอากาศที่ตกค้างตั้งแต่พ.ศ.๒๔๓๖ ครั้งที่ยังเป็นกรมอากาศ
 ยาน และเข้าร่วมกับฝ่ายพระองค์เจ้าบรม เกษในการกอบกู้ ยังเป็นเครื่องเหนี่ยวรั้ง
 ทำให้หลวงเทเวศร์พินลิกค่อนข้างจะลังเลในการตัดสินใจนำกองทัพอากาศเข้ายุ่งเกี่ยว
 กับการเมืองภายใน เช่น ในกรณีกบฏวังหลวง ที่มีการสู้รบระหว่างทหารบกกับทหารเรือ
 นั้นฝ่ายรัฐประหารค่อนข้างคาดหวังว่า กองทัพอากาศจะเข้าช่วยกองทัพบก แต่หลวง
 เทเวศร์พินลิกกลับวางตัวเป็นกลาง และกลับสนับสนุนทางที่ของกระทรวงกลาโหมที่จะให้
 มีการไกลเกลี่ยเหตุการณ์ ดังนั้นจึงทำให้ฝ่ายรัฐประหารมีความไม่พอใจแก่หลวงเทเวศร์
 พินลิก และเนื่องจากว่า พล.อ.ท.ฟื้น รณนากาศ ฤทธาคนี รองผู้บัญชาการทหารอา
 กาศนั้นมีความสนิทสนมและเป็นคนสนิทของจอมพลแปลก พิบูลสงครามมาก่อน ทั้งยังเป็น
 เพื่อนกับพล.ท.ท.เผ่า ศรียานนท์ ดังนั้นในเดือนธันวาคม พ.ศ.๒๔๕๒รัฐบาลจึงได้เตรียม
 พร้อม และปลดตำแหน่งพล.อ.ท.หลวงเทเวศร์พินลิก(ดู ยุทธาคนี พินธุยุรา ๒๕๓๑: ๖๑)
 จากนั้นก็ได้มีการแต่งตั้งให้ พล.อ.ท.ฟื้น รณนากาศฯ เข้ารับตำแหน่งผู้บัญชาการทหาร
 อากาศแทน และเหตุอีกประการหนึ่งที่กล่าวถึงการ เปลี่ยนตัวผู้บัญชาการทหารอากาศครั้ง
 นี้คือ ความที่หลวงเทเวศร์พินลิก นั้นนามสกุลว่า "หิตตานนท์" เช่นเดียวกับ พ.อ.กิตติ
 หิตตานนท์ ผู้ก่อการชนหัวหน้าของกบฏเสนาธิการ ดังนั้นจึงไม่เป็นที่น่าวางใจ(แนวหน้า
 ๑๙ ธันวาคม ๒๔๕๒)

พล.อ.ท.ฟื้น รณนภากาศ ฤทธาคนี เกิดเมื่อวันที่ ๒๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๕๓ จบโรงเรียนนายร้อยทหารบกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๓ รุ่นเดียวกับ พล.ท. จอน บุรณสงคราม (หลวงบุรณสงคราม) พล.อ.ค.หลวงอิสรางกูร เสนีย์ (มล.แซม อิศรางกูร) และ พล.อ.ค.หลวงบำรุงปรีชาภาส (บำรุง บุญนิยม) เคยได้รับบรรดาศักดิ์เป็น "ขุนรณนภากาศ" เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๓ แต่ต่อมาเมื่อยกเลิกบรรดาศักดิ์แล้ว จึงได้นำเอาคำว่า "รณนภากาศ" มาเป็นชื่อรอง พล.อ.ท.ฟื้น มีความสนิทสนมกับจอมพลแปลก พิบูลสงครามมานาน เพราะเคยเป็ยศิษย์ของจอมพลแปลก ที่โรงเรียนเสนาธิการเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๒ และยังเป็นน้องของ ร.อ.หลวงยอคอวารุช (พ่อน ฤทธาคนี) ซึ่งเป็นเพื่อนร่วมรุ่นของ ร.อ.หลวงพิบูลสงคราม จากนั้น เมื่อเกิดกบฏวรวะเดชะ ร.อ.ขุนรณนภากาศ เป็น ทหารอากาศเพียงคนเดียวในคนที่ประกาศศ้อยฝ่ายรัฐบาลอย่างชัดเจน ดังนั้น ร.อ.ขุนรณนภากาศ จึงเป็นที่ไว้วางใจและได้เป็นนายทหารประจำตัวนายกรัฐมนตรีหลวงพิบูลสงครามอยู่ระยะหนึ่ง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๑ คู่กับ ร.อ.เผ่า ศรียานนท์ จากกองทัพบก จนกระทั่งวันที่ ๑๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๘๔ ก็ได้เป็นเสนาธิการทหารอากาศ ทั้งที่อายุยังน้อยมาก แต่เมื่อ ๗ เมษายน พ.ศ. ๒๔๘๖ ก็ได้เลื่อนเป็นรองผู้บัญชาการทหารอากาศทันที และได้เป็นผู้บัญชาการทหารอากาศแทนที่หลวงเทเวศร์หัตถ์ พล.อ.ท.ฟื้น ได้เล่าว่า

... อาวุโสเราก็สมควรแล้ว เป็นที่รู้จักของบุคคลต่างๆ มีประสบการณ์เกี่ยวกับกองทัพ อากาศมากมาย ประกอบกับท่านจอมพล ป. พิบูลสงคราม ให้ความไว้วางใจ ในขณะนั้นจะเลื่อนใครให้ดำรงตำแหน่งใดๆ ไม่วาจะเป็นข้าราชการประจำหรือ รัฐมนตรีก็ตาม ต้องเลือกเอาคนที่ไว้วางใจ (ยุรวารัตน พันธุยุรา ๒๕๓๑: ๖๘)

ปรากฏว่าในสมัยที่ พล.อ.ท.ฟื้น รณนภากาศฯ เป็นผู้บัญชาการทหารอากาศนี้เอง เป็นสมัยที่กองทัพอากาศเข้ายุ่งเกี่ยวกับการเมืองภายในมากกว่าครั้งใด

๔.๔.๒ คณะปฏิวัติ

ในภาวะที่สถานการณ์ระหว่างกองทัพกำลังถึงขีดขั้นนี้เอง ทหารเรือชั้นผู้น้อยกลุ่มหนึ่งก็เริ่มจับกลุ่มรวมตัวกัน มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน และได้มีความตระหนักถึงปัญหาาร่วมกัน ดังนั้นจึงได้เริ่มมีการรวมตัวกันเป็นองค์กรที่ทำการคบคิดทางการเมืองเพื่อที่จะหาทางล้มล้างรัฐบาลคณะรัฐประหาร และตั้งรัฐบาลชุดใหม่ขึ้น อันจะต้องเป็นรัฐบาล

ที่โน้มนำไปสู่ความเป็นประชาธิปไตย และห้ามทหารเข้าเกี่ยวข้องกับการเมือง ผู้ที่เป็น
แกนสำคัญและริเริ่ม"คณะกษัตริย์"นี้ก็คือ น.ต.มนัส จารุกา โดย น.ต.มนัส จารุกานัน
เป็นบุตรของ พล.ร.ต.พระยาปริชาตลยุทธ อดีตแม่ทัพเรือเมื่อพ.ศ.๒๔๗๖ เกิดเมื่อวันที่
๒ กรกฎาคม พ.ศ.๒๔๖๐ และเมื่อ พ.ศ.๒๔๘๕ นั้น ดำรงตำแหน่งผู้บังคับการ เรือรบหลวง
รัตนโกสินทร์ และเป็นผู้ที่สนใจศึกษาค้นคว้าทางการเมืองอย่างมาก จนถึงขนาดว่า
เมื่อพ.ศ.๒๔๘๐ นั้น ร.อ.มนัส ดำรงตำแหน่งนายธงของ พล.ร.ต.ฉันท นาวาวิจิตร ผู้บังคับ
การกองเรือรบ และมีความรู้สึกไม่พอใจต่อการบริหารงานของรัฐบาลพล.ร.ต.ถวัลย์
ธำรงนาวาสวัสดิ์เป็นอย่างมาก ถึงนั้น จึงได้พยายามชักชวนให้พล.ร.ต.ฉันท เข้ายึดอำนาจ
ครั้งที่ น.ต.มนัส จารุกา(๒๕๑๓: ๔๔-๔๕) เล่าว่า

...จึงในวันหนึ่งสบโอกาสเหมาะ ได้เรียนกับท่านอย่างเปิดเผยว่า รัฐบาลที่บริหาร
ประเทศไปสู่ความหายนะเช่นนี้ ไม่ควรที่จะให้คงอยู่ต่อไป ควรที่ท่าน ผ.บ.กองเรือ
รบ จะใคร่รวบรวมกำลังทำการขับไล่ออกไปเสีย แล้วจัดตั้งรัฐบาลใหม่ขึ้นมา ท่าน
ผ.บ.กองเรือรบกล่าวแก่ข้าพเจ้าว่า ท้าพเจ้าทุกคนก็ถูกคองแล้ว ถ้าจะทักท้วงใดไม่
ยากอะไร เพราะคณะรัฐบาลหลวงข้าพเจ้านั้น เปรียบเสมือนมูลไม้ที่สูงอมคาคัน
เพียงแค่มือเอามือเขยาคันเบาๆ ก็ร่วงลงมาเอง แต่ท่านไม่อยากจะทำ เพราะ
ทำไปแล้วมือจะพลอยเปื้อนเหมือนกับที่เคยเปื้อนมาแล้ว ในคราวที่เปลี่ยนแปลงการ
ปกครองเมื่อ๒๔ มิถุนายน พ.ศ.๒๔๗๕

แต่เมื่อคณะรัฐประหาร เข้ายึดอำนาจเมื่อวันที่๒ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๔๙๐ อันนำ
มาซึ่งการคืนอำนาจของจอมพลแปลก พิบูลสงครามนั้น น.ต.มนัส มีความไม่พอใจอย่าง
มาก เนื่องจากมีความเห็นว่า คณะรัฐประหารปกครองประเทศนั้น "เป็นประชาธิปไตย
แต่เพียงชื่อ แท้จริงแล้วควรเรียกคณะชาติไทยจึงจะเหมาะสมกว่า" (มนัส จารุกา ๒๕๑๓
: ๕๐) ซึ่งสาเหตุที่เป็นเช่นนี้ น.ต.มนัสเห็นว่า แนวโน้มอำนาจนิยมนั้นเองเป็นที่
กล่าวคือ

แต่ประชาชนกลับต้องพบกับความผิดหวังอีกครั้งหนึ่ง ครั้นนี้ยิ่งเลวร้ายหนักขึ้นไปกว่า
เก่า รัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม พยายามสร้าง"อำนาจ"ให้เกิดขึ้นเพื่อเป็นเกราะ
คุ้มภัยและเป็นหลักคำจุนฐานะของรัฐบาล และอำนาจจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อหว่านกันควาย
เป็น ควายเป็นค่าแห่งการงาน ถึงนั้นจึงเกิดระบบอภิสิทธิ์ต่างๆขึ้น ทั้งแก่บุคคลในคณะรัฐ
บาลเอง ตลอดจนไปถึงบุตร ภรรยา ญาติพี่น้อง พวกพ้องและบริวาร การคอรัปชัน
เริ่มแพร่กระจายไปในกิจการงานทุกสิ่งทุกอย่าง (เรื่องเดียวกัน)

ดังนั้น น.ค.มนัส จึงได้เริ่มหาสมัครพรรคพวกในกองทัพเรือ ด้วยการชักชวน นายทหารเรือรุ่นหนุ่มเข้าเป็นสมัครพรรคพวก ดังที่ ร.ท.วีระ ไอสถานนท์ เล่าว่า "คนที่เริ่มแรกสุดก็คือมนัส เทียวคลุกคลีกับนายทหารเรือชั้นผู้น้อย ไม่ถือตัวทั้งที่เป็นลูกแม่ทัพ และเป็นนายขงหลวงนาวา ทหารชั้นผู้น้อยจึงรัก เมื่อชวนคิดการหลายคนจึงเอา ก๊วย" (สัมภาษณ์ ๔ พฤศจิกายน ๒๕๓๑) แต่กระนั้น การคิดก่อการก็ยังไม่เป็นรูปเป็นร่าง จนกระทั่ง น.อ.อานนท์ ปุณฺทริกาภา เข้ามาเป็นผู้บังคับบัญชากำลังหมู่รบในกองเรือรบ และมีความใกล้ชิดกับ น.ค.มนัส ดังนั้น น.ค.มนัส และ น.อ.อานนท์ จึงได้เริ่มคิด การตั้ง "คณะกู้ชาติ" ขึ้นราวพ.ศ.๒๕๑๓ โดยมีฝ่ายทหารเรือเป็นแกนกลาง

สำหรับ น.อ.อานนท์ ปุณฺทริกาภา นั้น มีแรงจูงใจพิเศษที่เข้าร่วมการก่อการของ คณะกู้ชาติ เพราะ น.อ.อานนท์ เป็นผู้บังคับบัญชาทหารเรือที่ค่อนข้างกระทบกระทั่งกับฝ่าย ค่ายตำรวจมากที่สุด นั่นคือ หน่วยรักษาการกองเรือรบ ซึ่งจะเป็นหน่วยที่ต้องทำหน้าที่รักษา การตามที่ต่างๆหรือปิดถนนเมื่อมีคำสั่งเตรียมพร้อม ดังนั้นจึงมีการ ทบฝ่ายตำรวจอยู่ เสมอ เพราะเมื่อฝ่ายทหารเรือกันถนนแล้ว มักจะไม่ยอมให้ตำรวจผ่าน ขณะที่ฝ่ายตำรวจ ก็ถือว่าคนปฏิบัติหน้าที่ ดังนั้น พล.ต.ท.เผ่า รงอริบดีตำรวจจึงได้รายงานฟ้องมาที่กอง เรือรบหลายครั้ง แต่พล.ร.ท.ผิน นาวาวิจิตรมิไคลงโทษแต่อย่างใด ดังนั้นตำรวจจึง เพ่งเล็งอยู่แล้วที่จะเล่นงาน น.อ.อานนท์ (มนัส จารุภา ๒๕๑๗: ๑๐๔) อีกประการหนึ่ง ก็คือ การที่กองเรือรบของกองทัพเรือ นั้นได้รับมอบหมายมาทำหน้าที่เป็นผู้ตรวจการชาย ฝั่งทะเล ป้องกันการนำสิ่งผิดกฎหมายเข้าประเทศ ปรากฏว่าทางตำรวจของพล.ต.ท. เผ่า ต้องการให้โอนหน้าที่นี้แก่ ตำรวจนำของฝ่ายตำรวจ เพื่ออำนวยความสะดวกแก่คณะ รัฐประหาร แต่ไม่ประสบผลสำเร็จ ดังนั้นฝ่ายตำรวจจึงไม่พอใจฝ่ายทหารเรือเช่นกัน (อานนท์ ปุณฺทริกาภา ๒๕๑๖: ๔๓๗)

กลุ่มนายทหารเรือชั้นผู้น้อยที่ได้เข้าร่วมในขบวนการกู้ชาติ ก็เช่น ร.ท.วีระ ไอสถานนท์ ร.ท.สมหมาย มุณนาค ร.ท.ประเสริฐ บรรจงจิตร ร.ท.ปัญญา ศิริชูกะ ร.อ.อานวย วีระกลัส เป็นต้น และต่อมา องค์การของขบวนการกู้ชาติก็ขยายไปอย่างรวดเร็วในหมู่ทหารชั้นผู้น้อย แต่กระนั้น น.อ.อานนท์ และ น.ค.มนัส ไม่กล้าชวนทหารเรือ

ชั้นผู้ใหญ่เข้าร่วม เพราะเกรงว่าจะถูกชักชวน นอกจาก พล.ร.ต.ทหาร ขำหิรัญเพียง รายเกี่ยวเท่านั้น ที่ น.อ.อานนท์ และ น.ค.มนัส นำเรื่องไปปรึกษา และจะเชิญมาเข้าร่วมเป็นหัวหน้าคณะอย่างไม่เป็นทางการ แม้กระนั้น น.ค.มนัส และ น.อ.อานนท์ก็ยังคงคิดว่า เมื่อก่อการขึ้นแล้ว พล.ร.อ.สินธุ์ กมลนาวิน และ พล.ร.ท.ฉันท นาวาวิจิตร คงจะให้การสนับสนุน สำหรับพล.ร.ต.ทหาร นั้นได้หลบซ่อนตัวมาตั้งแต่วันที่ ๑ มีนาคม พ.ศ.๒๕๑๓ แต่บารมีของพล.ร.ต.ทหาร ได้ทำให้คณะกู้ชาติได้ผู้ร่วมงานจำนวนหนึ่งเป็นฝ่ายเสรีไทย สายมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง ปรากฏว่าได้ผู้เข้าร่วมราว ๕๐ คน และได้ให้ ร.ท.ประยูรศักดิ์ เอกภูมิ เป็นผู้ประสานงานระหว่างทหารเรือ กับอดีตเสรีไทย สายนี้(นิยม สุธรองแพ่ง ๒๕๒๕: ๓๑) แต่กระนั้น ในกองทัพเรือเอง น.ค.มนัส และ น.อ.อานนท์ ก็พยายามที่จะชักชวนนายทหารระดับกลางให้เข้าร่วมมากขึ้น โดยเฉพาะในหน่วยนาวิกโยธิน ที่จะเป็นกองกำลังสำคัญที่ชัยค่านาง จนในที่สุด น.ค.มนัส ก็สามารถชักชวน น.ค.ประกาย พุทธาวี และ น.ค.สุภัทร คันทยาภรณ์ เข้าร่วม จึงทำให้ฐานของคณะกู้ชาติในกองทัพเรือขยายตัวออกไป

การที่ น.ค.ประกาย และ น.ค.สุภัทร มาเข้าร่วมนั้น เปิดโอกาสที่จะให้มีการขยายตัวไปสู่ทหารบก เพราะ น.ค.ประกาย และ น.ค.สุภัทร เคยเรียนในโรงเรียนเสนาธิการ กับฝ่ายทหารบกมาก่อน ดังนั้น คณะกู้ชาติจึงขยายสู่ทหารบกและทหารอากาศ(นิยม สุธรองแพ่ง ๒๕๒๕: ๓๑) และการขยายตัวไปสู่ทหารบกและทหารอากาศนี้เองที่ทำให้ฝ่าย คณะกู้ชาติเห็นว่า ถึงเวลาที่จะลงมือได้ ร.ท.วีระ โอสถานนท์(สัมภาษณ์ ๔ พฤศจิกายน ๒๕๓๑)เล่าว่า ชาวการเข้าร่วมของฝ่ายทหารบกและทหารอากาศทำให้แน่ใจได้ว่า คณะกู้ชาติจะไม่ห่างแพ้ เพราะมีทั้งฝ่ายทหารบกสายเสนาธิการ ทั้งกองกำลังของฝ่ายพล.ท.กาจ กาจสงคราม มีทั้งทหารอากาศสายพล.อ.ท.หลวง เทวฤทธิ์พันธุ์ และครั้งนี้ดีเช่นกัน ที่ข่าวว่า พล.ท.สถิตย์ ชนะวิชต์ ที่สนิทกับ พล.ท.กาจ กาจสงคราม และไม่เห็นด้วยกับฝ่าย พล.อ.ฉันท ชุมพะวัณ และ พล.ค.ท.เผ่า ศรียานนท์จะเข้าร่วมด้วย และ ฝ่ายทหารบก ที่จะร่วมการก่อการกับคณะกู้ชาติได้ส่ง พ.ค.วีระศักดิ์ มณฑนจิตร มาเป็นคนประสานกับฝ่ายทหารเรือ ในการเตรียมการที่จะลงมือ

ดังนั้นอาจสรุปได้ว่า เป้าหมายของฝ่ายคณะภูษาคี ที่เริ่มต้นโดยทหารเรือนี้ คือ การที่จะโค่นล้มอำนาจของรัฐบาลคณะรัฐประหาร หยุดยั้งการใช้อำนาจนอกกติกาของฝ่าย ตำรวจ กังคำอธิบาย อุดมการณ์ของคณะภูษาคีคือ

คณะภูษาคีอันประกอบด้วยทหารบก ทหารเรือ ทหารอากาศ ตำรวจ และพลเรือน ติดตามสถานการณ์บ้านเมืองด้วยความสำนึกต่อหน้าที่และความรับผิดชอบที่มีต่อประเทศ ชาติ ทุกฝ่ายเห็นพ้องกันว่า จะทำการชักชวนการเจริญเติบโตของอำนาจเผด็จการ ทศคณะรัฐประหารนำมาใช้เพราะในขณะนั้นไม่มีกลุ่มการเมืองใดมีพลังพอที่จะรับมือคณะ รัฐประหารได้

คณะภูษาคีถือเป็นหน้าที่ที่จะต้องแก้ปัญหาของบ้านเมืองก่อนที่เหตุการณ์จะลุกลามมาก กว้าง

คณะภูษาคีไม่คิดที่จะเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง เพราะพอใจการปกครองตามระบอบรัฐธรรมนูญอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข โดย ยกตัวอย่างประเทศในกลุ่มสแกนดิเนเวีย ซึ่งมีประเทศเล็กๆหลายประเทศ มีกษัตริย์ เป็นประมุขเหมือนเรว ประชาชนพลเมืองของเขาก็ร่ำเย็นเป็นสุขดี

อุดมการณ์ของคณะภูษาคีคือ การฟื้นฟูการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระ มหากษัตริย์เป็นประมุข และชจักกวาดล้างอำนาจเผด็จการทุกรูปแบบ

(นิยม สุจริตองแพ่ง ๒๕๒๕: ๓๑-๓๒)

อีกประการหนึ่ง คงจะต้องอธิบายด้วยว่า การก่อตัวของคณะภูษาคีนั้น ส่วนหนึ่ง ก็เป็นการสะท้อนปัญหาในกองทัพเรือด้วย เพราะกลุ่มทหารชั้นผู้น้อยที่รวมตัวเป็นคณะภูษาคี นี้มีความไม่เห็นพ้องต้องกันกับทหารเรือชั้นผู้ใหญ่อย่างเห็นได้ชัด เพราะขณะที่ทหารเรือ ชั้นผู้ใหญ่เห็นว่า ยุคของพล.ร.อ.สินธุ์ กมลนาวิน เป็นยุครุ่งเรืองของกองทัพเรือ แต่ใน ความเห็นของคณะภูษาคี อธิบายว่าเป็น "ความตกต่ำของกองทัพเรือ" โดยเฉพาะในระยะ พ.ศ. ๒๔๘๒-๒๔๘๔ ถึงที่ น.ค.มนัส สรุปว่า การตกต่ำของกองทัพเรือนั้นก็คือ ๑. กองเรือรบทรุกโทรม ๒. ผู้ปฏิบัติงานมีสมรรถภาพต่ำ ๓. การบริหารงานในกองทัพเรือรวบอำนาจ มากเกินไป ๔. ทหารเรือลาหลังเพราะมีผู้บังคับบัญชาหัวเก่าอยู่มาก (สุจิตา กาเคอร์ ๒๕๑๖: ๔๖) โดยเฉพาะคำกล่าวที่ว่า เรือรบไทยคือ "เศษเหล็กลอยน้ำ" และราชนาวีไทยคือ "พิพิธภัณฑสถานนานาชาติ" ได้แสดงถึงความรู้สึกเช่นนี้ในทหารเรือระดับกลาง และระดับ กลางในพ.ศ. ๒๔๘๓ ทั้งนี้เพราะ "งบประมาณที่รัฐบาลจัดสรรให้กองทัพเรือนั้น อ ย่าว่าแต่ จะซื้อเรือรบเลย แม้แต่จะซ่อมบำรุงเรือรบก็ยังไม่พอ" (นิยม สุจริตองแพ่ง ๒๕๒๕: ๓๒)

และสาเหตุที่เป็นปัญหาประการหนึ่งในทัศนะของทหารเรือชั้นผู้น้อยคือ

พลเรือเอกสินธุ์ กมลนาวิน ผู้บัญชาการทหารเรือเป็นบุคคลที่มีความเที่ยงตรงในการปฏิบัติงานเป็นอย่างยิ่ง และไม่ใ้บุคคลอื่นพอที่จะมอบหมายงานใหม่ปฏิบัติแทนได้ การสั่งการ การบังคับบัญชา คงรวมอยู่ที่ท่านคนเดียว ทำให้การปฏิบัติภารกิจต่างๆ ล้าช้า และเป็นที่ไม่พอใจของทหารเรือโดยทั่วไป จนมีผู้กล่าวว่า พลเรือเอกสินธุ์ กมลนาวิน เป็น "วัน แมน นาวิ" (สุภา กาเคอร์ ๒๕๑๖:๔๔)

คณะกษัตริย์ก็มีลักษณะร่วมกับทหารสายเสนาธิการที่ว่า ไม่พอใจ และไม่ต้องการให้ทหารยุ่งเกี่ยวกับการเมืองมากเกินไป ดังนั้น น.อ.อานนท์ ปุณฺทริกาภา(๒๕๑๖. ๔๓๗) จึงกล่าวว่า "ด้วยคำมั่นสัญญาของลูกผู้ชายที่ได้กระทำกันไว้ต่อหน้ามวลสมาชิกแห่งคณะกษัตริย์ว่า แต่ละคนจะไม่เข้ารับตำแหน่งและอำนาจการบริหารใดๆทั้งสิ้น" และ ร.ท.วีระ โอสถานนท์(สัมภาษณ์ ๘ พฤศจิกายน ๒๕๓๑) กล่าวว่า

หน้าที่ของเรามีเพียงการก่อรัฐประหาร เสร็จแล้วแล้วกัน ก็จะไม่ขึ้นครองอำนาจ แต่จะให้นักการเมืองเขาจัดการกันให้ เป็นประชาธิปไตย ให้มีการเลือกตั้ง มีการเปลี่ยนรัฐบาลให้ชอบธรรม ลดอำนาจฝ่ายตำรวจ คิดว่าจะให้คุณควงเข้ามาจัดการโดยเราไม่เกี่ยวข้องเลย

แต่ น.ค.มนัส จารุภา ดูเหมือนว่าจะต้องการให้บทบาทในการตั้งรัฐบาลแก่ พล.ร.ต.ทหาร ชำหิรัญ กล่าวคือ

จะคุ้มอบให้ผู้ใหญ่ในคณะกษัตริย์เอง เป็นผู้เลือกพันโยยได้มีการชู้ออกกันไว้ ระหว่างตัวบุคคลในคณะกษัตริย์เองว่า ให้คิดเลือกเอาแต่บุคคลที่เห็นว่า มีความสามารถ มีเกียรติประวัติดีทั้งงาน เป็นที่เลื่อมใสของประชาชน มารวมจัดตั้งรัฐบาลชั่วคราว... โดยทำการบริหารประเทศ ภายใต้รัฐธรรมนูญ พ.ศ.๒๕๔๒ ที่ใช้อยู่ในขณะนั้น และจะได้จัดตั้งรัฐบาลถาวรในภายหลัง ตามวิถีทางแห่งรัฐธรรมนูญ เพื่อเป็นตัวอย่างอันดีของการเล่นการเมืองแบบประชาธิปไตยต่อไป (สุภา กาเคอร์ ๒๕๑๖: ๔๔-๔๕)

ส่วนในเรื่องการปรับปรุงกองทัพเรือ นั้น น.ค.มนัส จารุภาได้กล่าวว่า

นายทหารเรือกับคณะกษัตริย์ยังประสงค์จะนำเอาความคิดของนายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งเคยมีโครงการให้ทัพเรือเป็นทบวงการนาวิ โดยให้กองทัพเรือดำเนินการควบคุมในค่านอนๆ นอกจากการทหารด้วย เช่น การท่าเรือ เพราะจะทำให้กองทัพเรือเป็นกองทัพที่ไซประโยชน์ทั้งในยามสงครามและในยามสงบอย่างแท้จริง

(เรื่องเดียวกัน: ๔๕-๕๐)

ด้วยเหตุผลเหล่านี้เองที่ทำให้คณะกษัตริย์คลิขใจดำเนินการ ย่อรัฐประหาร โดยเริ่มคิดลงมือดำเนินการตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๕๓ จนกระทั่งลงมือจริงวันที่ ๒๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๕๔ แต่การดำเนินการล้มเหลว ซึ่งสาเหตุสำคัญส่วนหนึ่งก็เป็นเพราะ มีการเลื่อนแผนการลงมือบ่อยเกินไป จนก่อให้เกิดความลังเลใจมากขึ้น และข่าวที่ว่า พล.ท. สฤษดิ์ ชนะรัชต์ จะสนับสนุนหรือเข้าร่วมก็เป็นเพียงข่าวคลาดเคลื่อน เพราะเมื่อลงมือปฏิบัติการแล้ว พล.ท. สฤษดิ์ ชนะรัชต์ ยังเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการปราบปรามด้วยซ้ำ ภายหลังเมื่อวันลงมือ ทหารบกและทหารเรือก็มีโคลงมือเคลื่อนกำลังตามที่นัดหมาย ทำให้เหลือทหารเรือที่เป็นแกนกลาง และพลเรือนที่ลงมือ ทำให้ถูกปราบลงได้โดยง่าย (สัมภาษณ์ วีระ โอสถานนท์ ๘ พฤศจิกายน ๒๕๓๑)

ในค่านความล้มเหลวในการลงมือสรุปได้ดังนี้ คือ ครั้งแรกจะลงมือในวันที่ ๒๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๓ ในวันที่มีการส่งทหารไปยังสมรภูมิเกาหลีที่ท่าเรือคลองเตย โดยความแผนการนั้น จะจับกุมตัวผู้มีอำนาจสั่งการใน ๓ เหล่าทัพ และตำรวจไปไว้ที่กองสัญญาทหารเรือและให้นาวิกโยธิน ออกควบคุมสถานที่สำคัญ แต่ล้มเหลวเพราะ น.ค. ปรากฏ พุทธาริ แจ่งวานาวิกโยธิน ๔ และนาวิกโยธิน ๕ ที่ธนบุรีไม่พร้อม

ครั้งที่ ๒-วันที่ ๒๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๓ ในวันที่มีการแข่งขันรักบี้ฟุตบอลระหว่างกองทัพบกและกองทัพเรือ แต่ระงับเพราะมีข่าวลือรัฐประหารของทหารหนุ่มทำให้ตำรวจเคลื่อนไหวมาก

ครั้งที่ ๓-ต้นปี พ.ศ. ๒๔๕๔ ในพิธีแจกเข็มเสนาธิปไตย ที่ห้องประชุมกระทรวงกลาโหม โดยฝ่ายทหารบกจะลงมือ ทหารเรือจะหนุนช่วยสถานการณ์ แต่ต้องล้มเพราะฝ่ายทหารบกไม่พร้อม จึงต้องระงับ

ครั้งที่ ๔-ในพิธีส่งทหารเกาหลีครั้งที่ ๒ เดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๕๔ แต่การลงมือทำไม่ได้เพราะทางราชการปิดข่าว ทำให้ไม่ทราบวันเวลาที่แน่นอน นัดทหารไม่ได้

ครั้งที่ ๕-วันที่ ๒๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๕๔ จะมีการประชุมทหารชั้นผู้ใหญ่ที่ทำเนียบ เวลา ๑๐.๐๐ น.-๑๓.๐๐ น. จึงได้วางแผนล้อมทำเนียบ และบุกวังปารุสกวัน และให้นาวิกโยธิน ๔ และนาวิกโยธิน ๕ เข้าควบคุมสถานที่สำคัญ ซึ่งในครั้งนั้นโคลงมือเคลื่อนกำลัง

และอาวูชแล้ว แต่ น.ค.ประกาย พุทธารี แจงให้ทราบเวลา ๑๑.๐๐ น. ว่าลงมือ
ไม่ได้แผนการจึงล้ม (มติ จารุภา ๒๕๑๗: ๑๓๒-๑๕๓)

ผลจากการเลื่อนและล้มเหลวในการปฏิบัติการนี้เอง ทำให้เกิดความระส่ำระสาย
และขวัญเสียขึ้นในกลุ่มที่ระดมก่อการ กังนั้น น.ค.มนตรี จารุภา จึงตัดสินใจลงมืออีกครั้ง
ในวันที่ ๒๕ มิถุนายน ในพิธีมอบเรือชุกแมนฮัตตัน โดยจะจับตัวนายกรัฐมนตรีไว้ในเรือ
ศรีอยุธยา พร้อมกับส่งกำลังออกยึดโรงไฟฟ้าและโทรศัพท์ทักเลียบ จากนั้นก็ให้นาวิกโยธิน
๔ และนาวิกโยธิน ๕ ออกควบคุมสถานที่สำคัญ ประสานกับทหารบกที่ยกมาจากราชบุรีและ
เพชรบุรี ส่วนจอมพลแปลก พิบูลสงครามนั้นจะถูกนำตัวไปไว้ที่กรมสรรพากรบางนาพร้อม
ทั้งชุมนุมเรือรบทั้งหมดและปิดอ่าวกันทางรถไฟสายใต้ ซึ่งถ้าเป็นไปตามนี้จะทำให้ฝ่ายคณะ
กษัตริย์ อยู่ในสถานะที่เหนือกว่า และจะทำให้ฝ่ายรัฐบาลจะต้องยอมจำนน (นิยม รองสุขแพ่ง
๒๕๒๘: ๔๒)

การปฏิบัติการเริ่มขึ้นเวลาราว ๑๕.๓๐ น. ของวันที่ ๒๕ มิถุนายน โดย น.ค.
มนตรี จารุภา เป็นผู้นำ ร.ท.บัญญัติ ศิริบุษกะ และ ร.ท.วีระ โอสถานนท์ บุกเข้าจับตัว
จอมพลแปลก พิบูลสงคราม ไปยังกองเรือรบใกล้สำเภาจามเป้าหมาย หลังจากนั้นก็ได้มีการ
แถลงการณียุทธอำนาจ และแต่งตั้งคณะรัฐมนตรี คือ

๑. พระสารสาสน์ประพันธ์ (ชั้น จารุวัตร) เป็นนายกรัฐมนตรี
๒. พล.ร.ต.ทหาร ชำหิรัญ เป็นรองนายกรัฐมนตรี
๓. มรว. เสนีย์ ปราโมช เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศ
๔. พล.ร.ต. ชลิต กุลกำมธร เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม
๕. พล.ท. ชิต มั่นศิลป์ สืบชาติโยธารักษ์ เป็นรัฐมนตรีมหาดไทย

จากนั้นก็ได้ประกาศตั้งผู้รักษาพระนครชั่วคราวคือ

๑. พล.ท. หลวงวีระโยธา (ถวิล ศิริศัพท์)
๒. พล.ร.ต. ชลิต กุลกำมธร
๓. พล.ท. กาจ กาจสงคราม
๔. พล.อ.ท. หลวงเทวฤทธิ์พันธุ์ (กาพย์ ทิศานนท์)
๕. พล.ร.ต. ทหาร ชำหิรัญ
๖. น.อ. อานนท ปุณฺทริกาภา

คณะกษัตริย์ได้ประกาศปลดออกจากราชการโดยไม่มีเบี้ยหวัดบำเหน็จบำนาญ คือ

- ๑. พล.อ. ถนอม ชูธรรมะวิวัฒน์
  - ๒. พล.อ. อ. พัน วัฒนภาส กุฑมาศ
  - ๓. พล.ต.อ. หลวงชาติตระการโกศล (เจียม ลิมปิจาติ)
  - ๔. พล.ท. สฤษดิ์ ชนธีราช
  - ๕. พล.ต.ต. เภา ศรียานนท์
- (นิยม สุธรองแพง ๒๕๒๕: ๕๕-๖๐)

ความล้มเหลวในการดำเนินการอยู่ที่ว่า เมื่อมีการจับกุมจอมพลแปลกแล้ว ทหารจากเพชรบุรี ก็ได้เคลื่อนกำลังเข้ามาช้ากว่ากำหนดและปรากฏว่า น.ต.ประกาย พุทธาวี ไม่สามารถจะสั่งการให้นาวิกโยชินออกปฏิบัติการได้ อีกเช่นเคย และทหารบก จุฬาลงกรณ์ฯ ก็มีโคลงมือตามแผน ยิ่งกว่านั้น พล.ร.อ. สินธุ์ กมลนาวิน ผู้บัญชาการทหารก็ มิได้ให้ความร่วมมือ หากแต่กลับส่งกำลังนาวิกโยชินไปสกัดทหารจากเพชรบุรีและราชบุรี ที่ยกเข้ามาควยฆ่า จึงก่อให้เกิดสภาพที่ "คณะกษัตริย์มิได้เป็นฝ่ายรุก เข้ายึดพื้นที่ทำการ บินบังคับให้ฝ่ายรัฐบาลยอมจำนนกลับเป็นฝ่ายตั้งรับและรอเวลาที่จะถูกโจมตีจากกำลังฝ่าย รัฐบาล" (มนัส จารุกา ๒๕๑๗: ๑๕)

๔.๒.๓ การสู้รบและการรวบรวมปราบ

ตั้งแต่แรกที่เกิดเหตุการณ์นี้ดูเหมือนว่าฝ่ายรัฐบาลและคณะรัฐประหารจะกำหนด ใจไว้แล้วว่า จะต้องปราบปรามฝ่ายทหาร เรือให้จงได้ ซึ่งน่าจะมาจากความรู้สึกที่ว่าฝ่าย รัฐบาลมีความพร้อมเพียงพอ จึงมิได้มีการแสดงท่าทีประนีประนอม หากแต่ระบุว่าทหารเรือ เป็นกบฏมาตั้งแต่ต้น โดย พล.ต.ท. เภา ศรียานนท์ เป็นฝ่ายแรกที่ลงมือปราบปรามด้วยการ ส่งตำรวจรถถังไปยึดโรงไฟฟ้าวัดเลียบกลับคืนตั้งแต่เวลาเย็นของวันที่ ๒๕ มิถุนายน นั้นเอง และในครั้งนี้ กองทัพอากาศได้เข้ามามีส่วนสำคัญร่วมด้วย โดยการออกประกาศในฐานะ ของฝ่ายรัฐบาลเป็นฉบับแรกยืนยันว่า การจับนายกรัฐมนตรีคือนาย "คณะทูตานุทูตและผู้แทน ต่างประเทศทั้งหลาย" เป็นเจตนาอันไม่บริสุทธิ์ และสร้างความเสียหายต่อประเทศชาติ กิ่งนั้น...

กองทัพอากาศเป็นกองทัพของประชาชนชาวไทย จะต้องปฏิบัติตามมติของ
มหาชน ซึ่งมีรัฐบาลตามรัฐธรรมนูญเป็นฝ่ายบริหาร ดังนั้นกองทัพอากาศจะรักษา
ไว้ซึ่งความมุ่งหมายอันศักดิ์สิทธิ์อันนี้ไว้ตลอดชีวิต ผู้ใดจะมารุกรานกระทำผิดมี
ขบถต่อรัฐบาลคณะนี้ กองทัพอากาศจะกระทำการโดยสุจริต ในการที่จะรักษาไว้
ซึ่งรัฐธรรมนูญอันเป็นที่รักและบูชาของเรา (เจริญ กุวานนท์ ๒๕๕๕: ๓๕๒-๓๕๓)

และในกรณีนี้ พล.อ.ท.ฟื้น รณนภากาศ ฤทธาคนี ได้เล่าว่า

...กบฏแมนฮัตตัน เอาเจ้านายไปชิง ไม่ประกาศช่วยก็ไม่ได้ เพราะรัฐบาลไม่
ได้ออกประกาศอะไร ทหารอากาศออกประกาศไปตั้ง ๔ ฉบับ กองทัพบุกได้ออก
ประกาศตามกองทัพอากาศ ทำให้พลี้ออกไปก่อน ถึงไม่ลั้งปลัด ก็ต้องเขาแก่
สถานการณ์ ตอนนั้นไม่มีใครออกมารับสถานการณ์เลย (ยุวรัตน์ พันธุ์บุรุษ ๒๕๓๑: ๗๑)

ปรากฏว่ารัฐบาลได้ตั้งให้นายวรการบัญชา รักษาการแทนนายกรัฐมนตรีทำการ
ปราบปราม จากนั้นรัฐบาลก็ได้ประกาศกฎอัยการศึก และยื่นคำขาดส่งนายกรัฐมนตรีคืน
ในเวลา ๒๔.๐๐ น. ของวันที่๒๕ มิถุนายน เมื่อไม่เป็นเช่นนั้น ฝ่ายรัฐบาลได้แสดงให้เห็น
เจตนาว่าต้องการปราบกองทัพเรือเพราะเมื่อ พล.ร.ต. แชน บัจจุสานนท์เดินทางไปยัง
กองบัญชาการปราบปรามเมื่อเวลา ๐๑.๒๐ น. ของวันที่๓๐ มิถุนายน และแจ้งให้ทราบ
ว่าทหารเรือชั้นผู้ใหญ่ไม่เข้าร่วมด้วย เป็นการกระทำของทหารเรือชั้นผู้น้อยที่เรียกตนเอง
ว่า "คณะกษัตริย์" แต่ฝ่ายบัญชาการปราบปรามก็มีได้ออนซอชิงที่หลวงพลสินธรวาณัติ(๒๕๐๗:
๕๒-๕๓) บันทึกไว้ มีข้อความบางส่วนดังนี้

พล.ท.สถิตย์ ธนะรัชต์ เป็นคนแรกที่ลุกขึ้นก่อนว่า "ทหารเรือคูองเอาตัวจอมพล
คืนมาภายใน ๔ นาฬิกาคืนนี้มีฉนั้นจะโจมตีทุกแห่งที่มีทหารเรืออยู่"

พล.ร.ต. แชน บัจจุสานนท์ ตอบว่า "นายทหารเรือชั้นผู้ใหญ่ของกองทัพเรือยังไม่
รูเรื่อง ยังไม่รู้ว่าใครก่อการร้ายบ้าง ทกระดมมานี้ไม่ใคร่มาในฐานะของคณะกษัตริย์
(ฝ่ายกบฏ) แต่มาในฐานะของผู้แทน ผบ.ทพ. ทวนไซ้ให้ผมมารายงานเหตุการณ์
และขอคำสั่งรัฐบาลจะให้ทำอะไร ขออย่าได้เขาใจผิดและอย่าเพิ่งยิงกันก่อนเลย
มีฉนั้นจะเป็นเหมือนอย่างวันที่๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๒ การที่จะเอาตัวจอมพลกลับคืนมา
ภายใน ๔ นาฬิกา กระดมยิงยิงปากไม่ใคร่เพราะเป็นเวลาค่ำมืด"

นายวรการบัญชา "ทหารเรือก่อการร้ายมากในคราวนี้ คชหน้าคณะทูตและชาวต่าง
ประเทศ จะทำอะไรก็รีบทำเสียในคืนนี้ก่อนรุ่งสาง"

พล.ร.ต.หลวงสุนาวีวัฒน์ "แล้วจะทำอย่างไร บระวิศ"
 พล.ร.ต.บระวิศ ศรีพิพัฒน์ "ขอให้รัฐบาลสั่ง"
 พล.อ.ฉิน ชุมพะวัน "เอาตัวจอมพลกลับมาให้ได้ภายในเวลา ๕ นาฬิกาคืนนี้"
 พล.ร.ต.บระวิศ ศรีพิพัฒน์ "ขอให้เป็นเวลารุ่งสว่าง มีค. ๆ อาจเข้าใจผิดกันได้
 และจอมพลจะเป็นอันคราย"
 พล.ท.ปลัด ปลดปรบักษ์ "ยอมไม่ได้ เป็นการประวิงเวลารอกำลังหนุน"
 พล.ท.สุฤษดิ์ ฐนะรัชต์ "ตกลงเอาจอมพลมาให้ได้ภายใน ๕ นาฬิกาคืนนี้ มิฉะนั้น
 ยิงทุกแห่งทัพทหาร เรืออยู่"
 พล.อ.ฉิน ชุมพะวัน "จะทำอย่างไรก็รีบทำเสีย เวลาไม่คอย เมื่อไม่ได้ตัวจอมพล
 กลับมาในคืนนี้ ก็คงยิงกันใหญ่ ให้เค็ดชากไปเลย"

จุดหัวเลี้ยวหัวต่อสำคัญของเหตุการณ์เกิดขึ้นเมื่อ พล.ร.ต.ฉิน นาวาวิจิตร
 เดินทางไปพบกับกองบัญชาการรบราบราม จากนั้นก็ได้มีการประกาศเสียงของ พล.ร.ท.
 ฉิน นาวาวิจิตรดังนี้

ทหารกองเรือรบ ผู้บัญชาการทหารเรือ ข้าพเจ้าไม่ได้เห็นในการกระทำของคณะ
 กุชาติ รู้สึกเสียใจอย่างยิ่งที่ทหารของกองเรือรบบางหน่วยได้เป็นตัวการ ในการกระ
 ทำ ในวันที่ ๒๕ มิถุนายน ๒๔๙๔ ผู้บัญชาการทหารเรือ ข้าพเจ้า ตลอดจน พล.ร.ต.
 ชลิต กุลกำมธุ รองผู้บังคับบัญชาเรือรบ และ พล.ร.ต.หลวงชำนาญ อรุณยุทธ เสนา
 ธิการเรือรบได้ไปร่วมพิธีมอบเรือชุดสันดอนทหารเรือหลวงราชบุรีศรี มิได้คาดว่ามีเหตุ
 การฉุนขึ้นกันเกิดขึ้น ขอให้ผู้อยู่บังคับบัญชาของข้าพเจ้าและผู้รักษาความสงบอย่าได้
 รวมมือควายเป็นอันชาก (เรื่องเดียวกัน: ๕๕)

แต่ปรากฏว่าฝ่ายรัฐบาลได้เริ่มต้นยิงตั้งแต่เวลา ๐๕.๐๐ น. ของวันที่ ๒๐ มิถุนายน
 และค่อย ๆ รุนแรงมากขึ้น โดยฝ่ายทหารบก คำรวจ และทหารอากาศต่างก็ระดมกำลังของ
 คนโจมตีที่มั่นของฝ่ายทหารเรือทุกแห่ง นอกจากนี้ฝ่ายคณะรัฐประหาร มิได้ให้ความสำคัญแก่
 ชีวิตจอมพลแปลก พิบูลสงครามมากเท่าที่ควร ถึงแม้ในแถลงการณ์ของทหารอากาศฉบับที่ ๔
 ระบุว่า "ทั้งนี้ขอฯพณาท่านได้ยอมเสียสละเพื่อปราบปรามกบฏบ้านเมือง" (กิจช.กค.๕๐.๒.๑)
 เพราะในการประชุมคณะรัฐมนตรีฉุกเฉินในวันนั้นได้มีมติให้ตั้งระเบิดโจมตีเรือรบหลวงศรีอยุธยา
 เพื่อปราบปรามฝ่ายทหารเรือให้ได้โดยไม่ต้องคำนึงว่า จะมีนายกรัฐมนตรียอมพลแปลกอยู่หรือไม่
 โดย พล.อ.ฉิน ชุมพะวัน เป็นคนสำคัญในการผลักดันมติดังกล่าว ดังนั้นเครื่องบินกองทัพ
 อากาศจึงได้เริ่มโจมตีเรือศรีอยุธยา ตั้งแต่เวลา ๐๕.๔๕น. เป็นต้นไป

ดังนั้นในวันที่ ๓๐ มิถุนายน ตั้งแต่รุ่งเช้า การปราบกบฏก็ไต่ขยายตัวออกไป เป็นสงครามกลางเมือง โดยมีฝ่ายรัฐบาล อันประกอบด้วยกำลังทหารบก ทหารอากาศ และตำรวจ เป็นฝ่ายโจมตีที่มั่นของฝ่ายทหารเรืออีกหลายแห่งในกรุงเทพฯ และธนบุรีและฝ่ายทหารเรือก็ไต่ทำการต่อสู้เพื่อปกป้องที่มั่นของตน บริเวณที่มีการสู้รบกันรุนแรงได้แก่ ที่กองเรือรบ ทหารราชวชิรรัฐ ที่กองสัญญาณทหารเรือ ถนนวิบูลย์ และบริเวณอื่น ๆ ที่สำคัญ กองทัพอากาศได้ส่งเครื่องบินทิ้งระเบิดมาทิ้งถูกเรือหลวงศรีอยุธยา จนเสียหายอย่างหนัก และต้องจมลงสู่แม่น้ำเจ้าพระยาในเวลาต่อมา ปรากฏว่าการสู้รบที่เกิดขึ้นนั้น ทหารเรือเป็นฝ่ายเสียเปรียบเพราะไม่มีการส่งการหรือบังคับบัญชาจากผู้บัญชาการระดับสูงแต่อย่างใด พล.ร.อ.สินธุ์ กมลนาวิน เองก็คงจะคาดไม่ถึงว่าสถานการณ์จะขยายตัวออกไปในลักษณะเช่นนี้ จนกระทั่งถึงคืนวันที่ ๓๐ มิถุนายน ความมืดได้ทำให้การสู้รบบรรเทาลงบ้าง แต่ขณะนั้นรัฐบาลก็อยู่ในภาวะได้เปรียบเต็มที่ พล.ร.ต.หลวงพลสินธวาคติ ได้ยื่นคำขาดต่อพล.ร.อ.สินธุ์ กมลนาวิน ให้นำตัวนายกรัฐมนตรีจยมพลแปลก พิบูลสงคราม มาคืนให้ได้ในคืนวันนั้น ปรากฏว่าเวลาราว ๒๓.๐๐ น. พล.ร.อ.สินธุ์ กมลนาวิน พร้อมด้วย พล.ร.ท.ผ่น นาวาวิจิตร ได้นำตัวจอมพลแปลก พิบูลสงคราม กลับมาคืนยังกองบัญชาการบราบกบฏและหลังจากนั้น บุคคลทั้งสองก็สิ้นอิสรภาพ ถูกกองบัญชาการบราบกบฏควบคุมตัวไว้โดยทันที

ในวันรุ่งขึ้น การสู้รบก็ยังคงดำเนินต่อไป ในอาณาบริเวณต่าง ๆ ของฝ่ายกองทัพเรือ โดยฝ่ายทหารเรือต่างก็สู้รบป้องกันตนเองอย่างเป็นกันเอง ขณะที่ฝ่ายทหารบก ตำรวจ และทหารอากาศก็ยังคงมุ่งที่จะยึดที่มั่นของฝ่ายทหารเรือทุกแห่งให้จงได้ และความเสียหายก็ยังขยายวงออกไป จนกระทั่งถึงเวลาราวบ่ายโมงการสู้รบอย่างเป็นทางการเป็นไปเองดังกล่าวจึงสงบลง หลังจากที่ฝ่ายรัฐบาลสามารถยึดที่มั่นของฝ่ายทหารเรือไว้ได้แทบทั้งหมด รวมแล้วมีการสู้รบระหว่าง ๒ ฝ่าย เป็นเวลานานถึง ๕๐ ชั่วโมง นับตั้งแต่การสู้รบเปิดฉากขึ้นที่บริเวณโรงไฟฟ้าวัดเลียบเป็นต้นมา (นิยม สุขธนะแห่ง ๒๕๒๕: ๔๖-๑๓๔)

หลังจากการกบฏ ปรากฏว่ากลุ่มแกนกลางที่ก่อการครั้งนี้หรือกลุ่ม "คณะกู้ชาติ" นั้นส่วนมากหลบหนีไต่หนีออกจาก น.ต.สุภัทร คันคยาภรณ์ ร.ท.ประยูรสวัสดิ์ เอกภูมิ ร.ต.

สมทบ จ้าวสุวรมณ และ ร.ท.สมหมาย บุณนาค ที่ถูกจับกุมตัวไว้ได้ แต่เนื่องด้วย ร.ท.สมหมาย เป็นบุตรของพล.ท.หลวงสวัสดิ์ศรียุทธ (กมล บุณนาค) ซึ่งเป็นหนึ่งใน คณะรัฐประหาร และเป็นเพื่อนร่วมรุ่นในโรงเรียนนายร้อยของจอมพลแปลก พิบูลสงคราม จึงทำให้ ร.ท.สมหมายถูกกันไว้เป็นพยาน สำหรับ น.ท.พจน์ จิตรทอง รองผู้บังคับการ โรงเรียนนายร้อยที่ถูกเจ้าหน้าที่ตำรวจสังหารทั้งที่ได้ยินยอมมอบตัวแล้ว ทั้งนี้เพราะทาง ตำรวจเข้าใจว่า น.ท.พจน์ เป็นรองผู้บังคับการของ น.อ.อานนท์ บุณทริกาจึงตั้งใจที่จะ สังหารเสีย (สัมภาษณ์ วีระ ไชยสถานนท์ ๒ พฤศจิกายน ๒๕๓๑) ส่วนคนอื่น ๆ ได้ถูกทาง ราชการออกหมายจับ คือ น.อ.อานนท์ บุณทริกาภา น.ค.มนัส จารุภา ร.ท.วีระ ไชยสถานนท์ ร.ท.บัญชา ศิริบุษกะ ร.ต.ประกาย พุทธาวี พ.ต.วีระศักดิ์ มณฑจิตร ร.อ. อำนวย วีระกลัด ร.ท.ประเสริฐ บรรจงจิตร และพล.ร.ค.ทหาร ชำหิรัญ เป็นต้น

ผลจากการกวาดล้างทำให้ตั้งแต่วันที่ ๒๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๔ นั้น ได้มีทหาร เรือถูกจับกุมตัวมากถึง ๓๐๐-๑,๐๐๐ คน เรียกว่าถูกจับเกือบหมดกองทัพ (สัมภาษณ์ วีระ ไชยสถานนท์) นอกจากนี้ยังได้ประกาศปลดคนนายทหารสำคัญออกจากราชการคือ

๑. พล.ร.อ.สินธุ์ หมลนาวัน ผู้บัญชาการทหารเรือ
๒. พล.ร.ท.หลวงเจริญราชนาวา (เจริญ หุมนานนท์) รองผู้บัญชาการฯ
๓. พล.ร.ท.ฉันท นาวาวิจิตร ผู้บังคับการกองเรือรบ
๔. พล.ร.ต.ชลิต กุลกำมธร รองผู้บัญชาการกองเรือรบ
๕. พล.ร.ต.กนก นพคุณ ผู้บังคับการมณฑลทหารเรือที่ ๑
๖. พล.ร.ต.ประวิศ ศรีพิพัฒน์ เจ้ากรมยุทธศึกษาทหารเรือ
๗. พล.ร.ต.แซน บัจุบันันท์ รองเสนาธิการทหารเรือฝ่ายยุทธการ
๘. พล.ร.ต.หลวงศิกรกำจาย (ศักดิ์ บุณนาค) เจ้ากรมสรรพาวุธทหารเรือ
๙. พล.ร.ต.สงวน รุจิรภา แพทย์ใหญ่ทหารเรือ
๑๐. พล.ร.ต.ชลิ สินธุโสภณ ผู้บังคับการกองสัญญาณทหารเรือ

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๖๔: ๑๐๖๘)

ต่อมา ยังคงปลศทหารเรือออกจากประจำการอีกประมาณ ๓๐ คน และได้ส่งทหารเข้ายึดที่ทำการทหารเรือที่สำคัญ เช่น

๑. กรมสรรพาวุธทหารเรือ บางนา
๒. โรงเรียนชุมพลทหารเรือ และ โรงเรียนปืนใหญ่สมุทรปราการ
๓. บัณฑิตเสื่อสมุทร
๔. บัณฑิตพระจุลจอมเกล้า
๕. มณฑลทหารเรือที่ ๒ สัตตหีบ (สุภา กาเคอร์ ๒๕๑๖: ๑๐๕)

หลังจากนั้นก็ได้มีการแต่งตั้ง พล.ร.ท.หลวงพลสินธวามัติก ขึ้นเป็นผู้นบัญชาการทหารเรือแทน และได้ตั้งกรมการปรับปรุงกองทัพเรือขึ้น ทำหน้าที่ลคทอนกองทัพเรือให้เล็กลง โดยยุบกรมนาวิกโยธิน ย้ายที่บัญชาการกองทัพเรือไปยังบ้อมพระจุล ย้ายกองเรือรบไปไว้สัตตหีบ และเปลี่ยนชื่อเป็นกองเรือยุทธการ และย้ายกองสัญญาณทหารเรือออกไปจากบริเวณศาลาแดง โอนกองบินทหารเรือ ให้กับกองทัพอากาศ และยึดที่ตั้งกองเรือรบทหารอากาศ ๓ นาวิกโยธิน ๔ และนาวิกโยธิน ๕ ที่สวนอนันต์ไม่ไห้กองทัพเรือใช้เป็นทำการสำหรับ ทหารเรืออีก (หลวงพลสินธวามัติก ๒๕๐๗: ๑๐๓-๑๐๔)

ปรากฏว่าการสู้รบที่รุนแรงกับสงครามกลางเมืองสร้างความเสียหายเหลือคณานับ กิ่งที่ พล.ท.ปลศ ปลศปรักษ์ พิบูลภาณวัฒน์ รายงานความเสียหายคือที่ประชุมวุฒิสภาเมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ.๒๔๘๔ ความว่า

ข้าพเจ้าจะได้ออบข้อเสียหายที่ท่านประสงค์ จะทราบว่ามีคน ทรมานสิ้นเท่าไร คือ ผลเสียหายแก่ประชาชนเสียชีวิต ๑๑๘ คน ทูพพลภาพ ๖ คน บาดเจ็บสาหัส ๔๕ คน บาดเจ็บ ๑๐๐ คน... สำหรับทหารตาย ทหารบก ๑๓ คน ทหารเรือ ๔๓ คน ตำรวจ ๕ คน บาดเจ็บสาหัสทหารบก ๑๑๕ คน ทหารเรือ ๔๗ คน ตำรวจ ๓๘ คน... ความเสียหายประมาณไว้ ๑๕ ล้าน นอกจากเรือ ๒ ลำ (รง.วส.ครั้งที่ ๒๗ ตุลาคม ๒๔๘๔)

ผู้ที่ถูกจับกุมตัวได้ น รัฐบาลได้ตั้งให้พล.ต.ท.พระพิณิจนคคิ เป็นประธานกรรมการสอบสวน และต่อมาไคยื่นฟ้องต่อศาลราว ๑๐๐คน เป็นทหารเรือและฝ่ายเสรีไทยทั้งหมด โดยพล.ร.อ.สินธุ กมลนาวิน พล.ร.ท.หลวงเจริญราชนาวา พล.ร.ท.แกน

ปัจจุบันนี้ พล.ร.ต.กนก นพคุณ พล.ร.ต.ชลี สินธุโสภณ ก็ถูกฟ้องเป็นจำเลยในคดีนี้ด้วย สำหรับ พล.ร.ท.ผัน นาวาวีจิตร มิได้ถูกฟ้องได้รับการปล่อยตัวไป หลังจากนั้น พล.ร.ท.ผัน ก็ได้ไปบวชเป็นพระภิกษุและถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ ๒๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๖

ดังนั้นอาจจะสรุปได้ว่า กรณีแมนฮัตตันนี้เริ่มต้นจากความพยายามในการก่อการโค่นรัฐบาลของทหารเรือชั้นผู้น้อยจำนวนหนึ่งที่เรียกว่า "คณะกษัตริย์" แต่ลงท้ายได้กลายเป็นการที่ฝ่ายรัฐบาลถือโอกาสปราบปรามกองทัพเรือครั้งใหญ่ จนไม่อาจเป็นภัยคุกคามใดๆ แก่คณะรัฐประหารได้อีก ทั้งนี้ พล.ท.ท.อำรุง สกลรัตนะ (๒๕๒๖: ๕๖) กล่าวว่า "ดังนั้นเมื่อวิครอนฐานอำนาจต่างๆของทหารเรือได้ตั้งกล่าวแล้ว อตร.เผ่าก็เบาใจ" ในครั้งนี้ อีกเช่นกันที่เป็นที่วิจารณ์ว่า ถ้าหาก พล.ร.อ.สินธุ กมลนาวัน และทหารเรือชั้นผู้ใหญ่ตัดสินใจอย่างเด็ดขาดมาตั้งแต่ต้น การสูญเสียจำนวนมากอาจจะไม่เกิดขึ้น (หลวงพลสินชวาณัติ ๒๕๐๗: ๔๖) แต่กระนั้น พล.ร.อ.สินธุ ก็อาจจะไม่สามารถทำอะไรได้ เพราะไม่มีหลักฐานหรือการดำเนินการใดๆ เลยที่ชี้ให้เห็นว่า พล.ร.อ.สินธุ และนายทหารเรือชั้นผู้ใหญ่อื่นๆ สนับสนุนหรือยอมรับการดำเนินการของ "ทหารเรือชั้นผู้น้อยหัวรุนแรง" (แซน ปัจจุบัน ๒๕๑๕: ๑๑) แต่ฝ่ายรัฐบาลได้เตรียมการอยู่แล้วที่จะปราบปรามกองทัพเรือ โดยไม่ยอมประนีประนอม และทั้งที่รู้ว่านายทหารเรือชั้นผู้ใหญ่มิได้เข้าร่วมก็ตาม ทั้งนี้หลวงพลสินชวาณัติก็เชื่อว่า เคยมีข้อตกลงระหว่างกองทัพตั้งแต่ครั้งกรกฎวังหลวงว่า ในกรณีที่เกิดกบฏนั้นให้ทหารหน่วยที่ไม่เกี่ยวข้องอยู่ในกรมกอง และฝ่ายที่ปราบปรามก็จะดำเนินการปราบทหารที่เคลื่อนย้ายกำลัง แต่ในการปราบปรามครั้งนี้ ... ที่ตั้งทหารเรือในกรุงเทพฯ ถูกโจมตีหมด โดยมีได้ค่านิ่งว่าจะเคลื่อนย้ายกำลังหรือไม่ หรือจะอยู่ในคณะกษัตริย์หรือไม่ ซึ่งเป็นการโจมตีเหมารวมว่ากองทัพเรือเป็นกบฏทั้งกองทัพ (หลวงพลสินชวาณัติ ๒๕๐๗: ๔๖-๔๗) และเจตนาที่จะวิครอนหรือจำกัดกองทัพเรือนั้นยังเห็นได้แม้หลังจากกรณีกบฏแมนฮัตตันแล้วจากการที่ฝ่ายคณะรัฐประหารพยายามลอบและตัดทอนกลไกต่างๆของทหารเรือ รวมทั้งการยกอาวุธของฝ่ายทหารเรือไปเป็นจำนวนมากด้วย ดังนั้น กองทัพเรือหลังกรณีแมนฮัตตันจึงเป็นกองทัพเรือที่คอยแสนยานุภาพ และความพยายามของ พล.ร.ท.หลวงพลสินชวาณัติที่จะรื้อฟื้นกองทัพก็ไม่ประสบผล จนในที่สุด หลวงพลสินชวาณัติก็สละตำแหน่งเมื่อวันที่ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๔ และ พล.ร.ท.หลวงยุทธศาสตร์โกศล นายทหารนอกราชการ อดีตคนสนิทของจอมพลแปลก พิบูลสงคราม ก็ได้เข้ารับราชการเป็น ผู้ช่วยผู้บัญชาการทหารเรือเมื่อวันที่ ๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๕๔ ได้เลื่อนเป็นผู้บัญชาการทหารเรือแทน

๔.๕ บทบาทของขบวนการอนุรักษนิยม

โดยทั่วไปแล้ว ในการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคมแต่ละครั้ง มักจะมีกลุ่มคนหนึ่งที่เป็นผู้สูญเสียประโยชน์ บุคคลกลุ่มนี้จึงมักเป็นกลุ่มที่มีใคร่ตอรับระบบใหม่ และยังคงมีความคิดเห็นว่า ระบบที่เป็นอยู่เดิมก่ออุกมลล้างนั้นเป็นระบบที่ดี กลุ่มบุคคลดังกล่าวนี้มักจะก่อรูปขึ้นเป็นกลุ่มอนุรักษนิยม หรือคอนเซอร์เวทิฟ ซึ่ง มรว. ทรงสุจริต นวรัตน์ และมรว. นิมิตรมงคล นวรัตน์ (๒๕๔๑: ๒๑) ได้อธิบายว่า พวกอนุรักษนิยมคือ "พวกหัวเก่าเห็นว่าวิธีเก่า ๆ ที่ใช้อยู่มันดีแล้ว ซึ่งการแก้ไขเปลี่ยนแปลงมีแต่จะไ้ผลร้าย" และยังได้ให้รายละเอียดต่อไปว่า

"เมื่อก้าวโดยทั่วไปแล้ว พวกนับถือราชาวงศ์คือพวกรอยะลิสต์ (royalism) และโมนาธิสซึม (monarchism) นับว่าเป็นแขนงหนึ่งของพวกคอนเซอร์เวทิฟ... พวกนี้เห็นว่า ภัยพิบัติทรงคุณต่อประเทศชาติ จึงควรสนับสนุนควายการถวายพระราชอำนาจ ความนับถือ และการเทอคทูนบูชา" (เรื่องเดียวกัน)

ควายนียะเช่นนี้เอง จึงกล่าวได้ว่า สำหรับในประวัติศาสตร์ไทยหลังการปฏิวัติ พ.ศ. ๒๔๗๕ นั้น กลุ่มนิยมเจ้า หรือ "คณะเจ้า" (royalism) คือกลุ่มแรกสุดที่เป็นตัวแทนของพลังฝ่ายอนุรักษนิยม บุคคลเหล่านั้นเห็นว่า การก่อการปฏิวัติ พ.ศ. ๒๔๗๕ นั้น ก็คือการก่อการกบฏและหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ การก่อกรณี "กบฏบ้านกุ่มเมือง" ของพระองค์เจ้าบรมวงศ์เธอ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๖ นั้น เป็นความพยายามครั้งแรกสุดของกลุ่มที่จะฟื้นฟูเกียรติยศของพระมหากษัตริย์และปราบปรามกบฏ แต่ความล้มเหลวในการก่อการนั้นทำให้พลังฝ่ายนิยมเจ้าชะงักกัทธิพลลงชั่วขณะหนึ่ง จนกระทั่งหลังจากสงครามโลกครั้งที่สอง เมื่อกลุ่มนักโทษการเมืองทั้งหลายได้รับอภัยโทษและกลุ่มเจ้านายเชื้อพระวงศ์จำนวนมากก็ได้เดินทางกลับประเทศ พลังทางการเมืองของฝ่ายอนุรักษนิยมจึงค่อย ๆ หิ้นตัวใหม่ ซึ่งในครั้งนี้อย่างน้อยแล้วจะมีฝ่ายนิยมเจ้าเท่านั้น หากแต่ได้รวมเอาอิทธิพลของฝ่ายขุนนางเก่าที่สูญเสียอำนาจมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๕๒ ด้วย และการผ่อนปรนให้การเมืองเป็นแบบประชาธิปไตยเต็มขั้นในยุคของรัฐบาลประชาธิปไตยนั้น เป็นเงื่อนไขเอื้ออำนวยให้พลังของฝ่ายนี้เติบโต

ก่อนอื่นคงจะต้องกล่าว ในที่นี้ว่า กลุ่มอนุรักษนิยมที่หันบทบาทเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๐

เป็นต้นมานั้น ส่วนใหญ่ค่อนข้างจะมีการปรับแก้ที่แตกต่างไปจากเดิมก่อน พ.ศ. ๒๔๘๐ อยู่บ้าง เพราะอย่างน้อยเมื่อมาถึงขณะนี้ เป็นที่ยอมรับกันแล้วว่า การรื้อฟื้นระบอบของ สมบูรณาญาสิทธิราชให้กลับคืนมานั้น คงไม่อาจจะเป็นไปได้อีก ยิ่งกว่านั้น การรื้อฟื้น บทบาทของพระราชวงศ์ชั้นผู้ใหญ่ "ที่มีคุณแก่บ้านเมือง" ก็อาจจะไม่ใช้สิ่งที่จำเป็น เพราะ พระราชวงศ์ชั้นผู้ใหญ่ที่เคยมีบทบาทและเป็นต้นบ่อ เช่น กรมพระนครสวรรค์วรพินิต กรมพระยาภาณุรังษานุภาพ กรมหลวงสิงหนวิกรมเกรียงไกร กรมพระสวัสดิศุภกิจนวิศิษฐ์ ก็ล่วงคดไปหมดแล้ว เหลือแค่พระราชวงศ์ชั้นรองลงมาเป็นส่วนใหญ่คั้งนั้นกลุ่มอนุรักษนิยม รุ่นใหม่จึงมิได้มีเป้าหมายที่จะรื้อฟื้นอำนาจสมบูรณาญาสิทธิราช และหันบทบาทพระราชวงศ์ ในทางตรงกันข้ามกลุ่มนี้ยังได้แสดงความต้องการที่จะรักษาระบอบรัฐธรรมนูญต่อไป เพียง แต่ต้องการให้มีการเพิ่มอำนาจของสถาบันพระมหากษัตริย์ให้มากขึ้น และต้องการรื้อฟื้น เกียรติของพระราชวงศ์ให้กลับคืน หลังจากที่ตกลอยอยู่ในภาวะที่ตกต่ำลงในสมัยแห่ง การครองอำนาจของคณะราษฎร ดังเช่น มรว. กิจฤทธิ ปราโมช ซึ่งยอมรับตนเองว่าเป็น "คณะเจ้า" แต่ก็อธิบายว่าคนมิได้มุ่งรื้อฟื้นระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช หากแต่จะต้องเป็น ระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข เพราะ "อำนาจอธิปไตยเป็นของ ปวงชนชาวสยาม พระมหากษัตริย์ และราชตระกูลเป็นผู้รักษาไว้ชั่วคราว คั้งแต่กรุงเทพฯ มาจนถึงวันพระราชทานรัฐธรรมนูญ" (ประจักษ์ ๑๒ ธันวาคม ๒๔๘๒) ส่วน มรว. เสนีย์ ปราโมช ก็ได้ให้คำอธิบายถึงกลุ่มกษัตริย์นิยมว่า

แต่ในบรรดาบุคคลผู้มีการศึกษา ซึ่งถือว่ามีความคิดเห็นหนักไปในทางกษัตริย์นิยม นั้นเอง นายคนหนึ่งที่ปรารถนาจะโค่นล้มเมืองไทยถอยหลัง เขาคงไม่ต้องการปกครอง ความแบบสมบูรณาญาสิทธิราช ส่วนมากยังชอบการปกครองแบบรัฐธรรมนูญ มีกษัตริย์อยู่ ไทกษหมาย บุคคลเหล่านี้จึงพอใจจะถือว่า ตนมีหัวเป็นนักประชาธิปไตย แต่มีหัวใจ นิยมพระมหากษัตริย์ (แมลงหวี่ ๒๔๘๐: ๕๗)

แต่กระนั้นก็ไม่ใช่ว่าจะไม่มีใครเสียเลยที่ยังยึดมั่นสมบูรณาญาสิทธิราช ดังเช่น หลุยส์ คีวีวัต อดีตนักโทษการเมืองก็ยังกล่าวถึงสมบูรณาญาสิทธิราชอย่างชื่นชมว่า

เราอย่าลืมนึกว่าในภพนี้ ไม่มีชาติใดประเทศใดที่รักษาระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช ไว้ได้ยั่งยืนเท่าประเทศไทย และตลอดเวลาที่ไทยอยู่ในระบอบนี้ก็ได้รักษาเอกราช

สืบต่อมาไว้ให้เราทราบจนทุกวันนี้ คนไทยได้อยู่ดีกินดี และประเทศไทยได้อยู่ใน
มาตรฐานเทียบเท่าเทียมโหดกับประเทศทั้งหลายตลอดมา(หลุยส์ คีร์วิค ๒๕๕๓: ๘๐)

รากฐานดั้งเดิมของกลุ่มอนุรักษนิยมคือ เจ้าพระวงศ์ ทั้งนี้นับตั้งแต่ฝ่ายเสรีไทย
ของบริติช พนมยงค์ ลามารดลัมอำนาจของรัฐบาลจอมพลแปลก พิบูลสงคราม ได้ในเดือน
กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๘๗ แล้ว สิ่งหนึ่งที่ได้รับค่าเป็นนการก็คือ การฟื้นฟูเกียรติและฐานะของ
พระราชวงศ์ เพื่อมุ่งจะประสกรอวยราว และสร้างความสามัคคีขึ้นภายในชาติ ในภาวะที่
จะต้องเตรียมการต่อต้านญี่ปุ่น ภัยเหตุนี้ในวันที่ ๒๐ กันยายน พ.ศ. ๒๔๘๗ บริติช พนมยงค์
ผู้สำเร็จราชการผู้เดียว ก็ได้ลงนามให้มีการสถาปนา นายรังสิต uryุรศักดิ์รังสิต กลับ
คืนมาเป็นพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมขุนชัยนาทนเรนทร โดยได้รับฐานันดรศักดิ์แห่งพระราช
วงศ์พร้อมทั้งพระราชอิสริยยศและเครื่องราชอิสริยาภรณ์กลับคืน และต่อมาเมื่อวันที่ ๖
มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๘ กรมขุนชัยนาทนเรนทร ก็ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้สำเร็จราชการ
แทนพระองค์ร่วมกับพระยามานวราชเสวี (บลอก ๓ สงขลา) ในขณะที่พระองค์มีพระ
ชันษาได้ ๖๑ ปี และเป็นเพียง ๑ ใน ๒ พระราชโอรสของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
ที่ยังทรงพระชนม์อยู่ จนกระทั่งในวันที่ ๘ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๘๐ เมื่อพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
กรมหลวงสิงหวิกรมเกรียงไกรสิ้นพระชนม์ กรมขุนชัยนาทนเรนทร จึงถือเป็นพระราชโอรส
ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า องค์สุดท้ายที่ยังทรงพระชนม์อยู่ และถือว่าพระองค์เป็น
พระราชวงศ์ที่อาวุโสที่สุด สำหรับเจ้าพระวงศ์คนสำคัญต่อมาก็คือ พระวรวงศ์เธอ พระองค์
เจ้าอลองคณี-อดิศเสนาบดีกลาโหม และพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าธานีนิวัติ-อดิศเสนาบดี
กรรมการ ซึ่งถือว่าเป็นพระราชวงศ์ชั้นสูงที่เคยมีบทบาทสำคัญมาก่อนเช่นกัน แต่ทั้ง ๒ ท่าน
นี้ก็ได้อำรงชีวิตอยู่อย่างเงียบ ๆ ในระยะตั้งแต่หลังการปฏิวัติ พ.ศ. ๒๔๗๕ เป็นต้นมา และ
มิได้มีบทบาทมากนัก ส่วนพระราชวงศ์คนสำคัญอีกคนหนึ่งก็คือ พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า
จุมพลบริพัตร ซึ่งตั้งแต่พ.ศ. ๒๔๘๘ นั้น พระองค์อยู่ในฐานะองค์รัชทายาทอย่างไม่เป็นทางการ
แต่ในการเคลื่อนไหวเพื่อฟื้นฟูชบวนการอนุรักษนิยมนั้น กลุ่มเจ้าพระวงศ์ชั้นผู้ใหญ่เหล่านี้ ทำ
ได้ไม่สะควกนัก การดำเนินการเคลื่อนไหวดังกล่าวจึงตกเป็นภาระ ของเจ้าพระวงศ์ชั้นรอง
เช่น มรว.เสนีย์ ปราโมช มรว.คึกฤทธิ ปราโมช มจ.สิทธิพร กฤดากร เป็นต้น

โอกาสทางการเมืองที่เกิดและการยกเลิกมาตราที่ ๑๑ แห่งรัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๔๗๕ ได้ทำให้เชื้อพระวงศ์หลายพระองค์ได้ก้าวเข้ามามีบทบาททางการเมืองมากยิ่งขึ้น นับตั้งแต่ มรว. เสนีย์ ปราโมช ได้รับแต่งตั้งให้เป็นนายกรัฐมนตรีแล้ว ในการเลือกตั้งที่จังหวัดพระนคร วันที่ ๒๖ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๕ ได้รับเลือกตั้งเข้าสู่สภา ซึ่งนับเป็นเชื้อพระวงศ์องค์แรกสุดที่ได้รับเลือกตั้งเป็น ส.ส. หลัง พ.ศ. ๒๔๗๕ เป็นต้นมา ต่อมาในการเลือกตั้งวันที่ ๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๕ มรว. เสนีย์ ปราโมช ก็ลงสมัคร ส.ส. ในเขตพระนครและได้รับเลือกตั้งเช่นกัน และอีกคนหนึ่งก็คือ มจ. สกลวรรณถาวร วรวรรณ ซึ่งก็ลงสมัครในพระนคร แต่ก็ไม่ได้รับการเลือกตั้งเป็น ส.ส. และอีกคนหนึ่งก็คือ มจ. นันทิยาวัต สวัสดิ์วิวัฒน์ ลงสมัครและได้รับเลือกตั้งเป็น ส.ส. จากจังหวัดชลบุรี และได้รับแต่งตั้งให้เป็นรัฐมนตรีลอยในรัฐบาลพล.ร.ต. ถวัลย์ ชำรงนาวาลวัสดิ์ ซึ่งทำให้ มจ. นันทิยาวัต เป็นเชื้อพระวงศ์ระดับสูงถึงชั้นหม่อมเจ้าคนแรกที่ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นรัฐมนตรีนับตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๕ เป็นต้นมา จากนั้นเมื่อบริติชชนมยงค์ ลาออกจากตำแหน่ง ส.ส. มจ. นิตยากร วรวรรณน้องต่างมารดาของ มจ. สกลวรรณถาวร วรวรรณ ก็ลงสมัครรับเลือกตั้งที่จังหวัดอยุธยาและได้รับเลือกตั้งในวันที่ ๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๘๐ แต่กระนั้นมิใช่ว่าเชื้อพระวงศ์เหล่านี้จะเข้าร่วมในขบวนการฝ่ายอนุรักษนิยมไม่หมด มจ. สกลวรรณถาวร นั้นเป็นหนึ่งในผู้ก่อตั้งพรรคสหชีพ และเป็นที่ทราบกันว่า พระองค์มีแนวโน้มไม่ในทางลัทธินิยม ส่วน มจ. นันทิยาวัต สวัสดิ์วิวัฒน์ และ มจ. นิตยากร วรวรรณลงสมัคร ส.ส. ในนามพรรคแนวรัฐธรรมนูญ ทั้งนี้ในระยะแรกจึงมี มรว. ศักดิ์ฤทธิ์ ปราโมช ที่เป็นหัวแรงของฝ่ายอนุรักษนิยม ร่วมกับอดีตนักโทษการเมืองและนักการเมืองอีกจำนวนหนึ่ง หากการก่อตั้งพรรคประชาธิปไตยขึ้นมา เป็นแกนกลางของฝ่ายอนุรักษนิยม ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๕ เป็นต้นไป

ในระยะต่อมา หลังฝ่ายอนุรักษนิยมที่ผนึกเข้าด้วยกัน นอกจากจะมีฝ่ายเชื้อพระวงศ์เช่น มรว. ศักดิ์ฤทธิ์ ปราโมช มรว. เสนีย์ ปราโมช และ มจ. สิทธิพร กฤดากรแล้ว ยังประกอบด้วยฝ่ายอื่น ๆ เช่น จากคณะราษฎร ได้แก่ ควง อกัยวงศ์ ซึ่งมาเป็นหัวหน้าพรรค นอกจากนี้ได้แก่ เสง ศรีสมวงศ์ บระจวบ บุนนาค น.อ. หลวงศุภชลาศัย (บุ่ง ศุภชลาศัย) เป็นต้น ส่วนกลุ่มขุนนางเก่าที่เข้าร่วมสนับสนุนพรรคประชาธิปไตยก็เช่น พระยาศรีวิสารวาจา

เจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศ ศรีเสนา สมบัติศิริ พระยาตรีวิศวกรม(ศรี ตรีวิศวกรม)
ส่วนที่เป็นอดีตนักโทษการเมือง ก็เช่น พระยาอุคมพงศ์เพ็ญสวัสดิ์ สอ เสถบุตร (หลวง
มหาสิทธิโวหาร) เลื่อน ศราภยวานิช (พระยาศราภยพิพัฒน์) หลุย คีรีวัต โถง
สุวรรณทัต โชติ คุ้มพันธ์ ส่วนที่มาจากฝ่ายทหารก็เช่น พล.ท.จิต มั่นศิลป์ สีนาคโยธารักษ์
เป็นต้น และพลังอนุรักษ์นิยมที่มีพรรคประชาธิปไตยเป็นแกนกลางนี้เอง ได้แสดงบทบาทเป็น
ฝ่ายค้านและพลังต่อต้านอันสำคัญที่ทำลายรากฐานระบอบประชาธิปไตย แห่งยุคเสรีไทยลง
ซึ่งเป็นการปูทางนำมาสู่การรัฐประหาร ๘ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๑๐ และการที่ควง อภัยวงศ์
ได้รับมอบหมายจากคณะรัฐประหาร ให้เป็นผู้จัดตั้งคณะรัฐบาลชุดใหม่ก็ถือได้ว่าเป็นผลส่วน
หนึ่งจากการดำเนินการของฝ่ายอนุรักษ์นิยมนั่นเอง

สาเหตุที่ฝ่ายอนุรักษ์นิยมคัดค้านและเป็นกั๊กในการทำลายระบอบเสรีประชาธิปไตย
ของยุคเสรี ไทยนั้นมีอยู่หลายประการ สำหรับบุคคลที่เป็นผู้นำฝ่ายประชาธิปไตยเช่น
ควง อภัยวงศ์ นั้นส่วนหนึ่งก็มาจากเหตุผลส่วนตัวที่มีความไม่พอใจคือ บรีดี พนมยงค์ ที่ไม่
สนับสนุนให้ตนขึ้นรับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเมื่อ พ.ศ.๒๕๔๕ ทั้งที่ควงนั้นเป็นคณะราษฎรชั้น
อาวุโส แต่บุคคลที่บรีดี พนมยงค์สนับสนุนเช่น ทวี เวก ชัยนาม ก็เป็นเพียงคณะราษฎรชั้น
น้อยหรือแม้แต่ พล.ร.ต. ถวัลย์ ช่างนาว่าสวัสดิ์ ก็เป็นผู้ก่อการคณะราษฎรที่เข้าร่วมภายหลัง
(สัมภาษณ์ วิลาศ โสธานนท์ ๒ มีนาคม ๒๕๓๒) แต่ก็มีรากฐานการเปลี่ยนแปลง
ทางความคิดบางประการที่รองรับอยู่ โดยณัฐวิ สุทธิสงครามเล่าว่า เมื่อพ.ศ.๒๕๔๑ นั้น
หลวงโกวิทอภัยวงศ์ (ควง อภัยวงศ์) ได้เดินทางไปประชุมสากลไปรษณีย์ที่กรุงบัวโนสไอเรส
ประเทศอาร์เจนตินา พร้อมควงขุนชำนาญกิจ (หลุย อินทุโสภณ) เลขาธิการ และเมื่อ
เดินทางกลับจากประเทศอาร์เจนตินาก็ได้ไปร่วมงานโทรทัศน์อัตโนมัติที่อังกฤษ และได้เข้าเฝ้า
พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ที่ เครนไนล์โดยพระเจ้าอยู่หัวทรงเลี้ยงอาหารค่ำและ "ควง
กล่าวควงว่าตั้งแต่นายควงได้เข้าเฝ้าสมเด็จพระปกเกล้าฯ.ในครั้งนั้น ความคิดเห็นได้เปลี่ยน
แปลงไปเป็นอันมาก กับคนที่ชอบพอ และญาติ ๆ นายควงมักจะบอกว่าเรามันผิดไปเสียแล้ว
ควงจะถวายพระพรราชอำนาจคืน" (ณัฐวิ สุทธิสงคราม ๒๕๑๑: ๕๐)

รากฐานหนึ่งที่เป็นแกนกลางในความคิดของฝ่ายอนุรักษ์นิยมก็คือ การต่อต้านการ
ปฏิวัติ พ.ศ.๒๕๑๕ และต่อต้านคณะราษฎร ดังที่เป็นที่ทราบกันดีว่าเมื่อ มรว.คึกฤทธิ์กับกลุ่ม

นักโทษการเมืองคังพรคภาวหน้าเมื่อปลาย พ.ศ.๒๔๔๕ นั้น เป้าหมายที่ไม่เป็นทางการก็คือ การล่อต้อนผู้ก่อการคณะราษฎร สำหรับพระองค์เจ้าธานีนิวัติได้เปรียบแห่งการปกครองพ.ศ.๒๔๗๕ ของคณะราษฎรว่าเป็นเสมือนราตรี โดยกล่าวว่า "กฎแห่งธรรมชาติมีอยู่ว่า เมื่อราตรีกาลโคจรคลุมโลกไว้มีคิขิตพักหนึ่งแล้ว ท้องฟ้าจะค่อย ๆ สว่างขึ้น" คังนั้นพระองค์จึงเรียกการรัฐประหาร พ.ศ.๒๔๕๐ ว่าเป็น "วันใหม่แห่งชาติ" (กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์พิชิต ๒๕๑๓: ๑๓๕ และ ๑๓๘) ซึ่งเป็นทัศนะในลักษณะเดียวกับ หลุยส์ กิรวีตี ที่อธิบายว่า ตั้งแต่ พ.ศ.๒๔๗๗ ที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ สละราชสมบัติเป็น "ยุคหมิ่นหรือยุคมืด ๑๔ ปี" จนกระทั่งหลังการรัฐประหารพ.ศ.๒๔๙๐ "เหคุร้ายที่ครอบคลุมบ้านเมืองอยู่จึงบรรเทาเบาบางลง" (หลุยส์ กิรวีตี ๒๕๕๓: ๓๕๔-๓๕๕) คังนั้น มรว. เสนีย์ ปราโมช จึงอธิบายการรัฐประหาร พ.ศ.๒๔๙๐ ด้ว้ความชื่นชม ว่า

การปฏิวัติที่จะมีผลยั่งยืนอยู่ได้นั้น ก็เพราะเป็นการปฏิวัติของประชาชน ด้ว้ความเห็นชอบและการสนับสนุนของประชาชน เมื่อมองกันในทัศนะนี้ การปฏิวัติเมื่อปี พ.ศ.๒๔๗๕ กระเ้ยกค่อนข้างจะเป็นการปฏิวัติตามหลุยส์ แดการปฏิวัติในปี พ.ศ.๒๔๙๐ นี้เป็นการปฏิวัติตามมติของประชาชน แมลงหวี่ ๒๔๙๐: ๕๒-๕๓)

การปฏิเสธการชอบธรรมของระบอบประชาธิปไตยพลเรือนของยุคเสรีไทย และการยอมรับความชอบธรรมของการรัฐประหาร พ.ศ.๒๔๙๐ ทำให้ มรว. เสนีย์ ก้าวไกลยิ่งขึ้นถึงขั้นที่ปฏิเสธระบอบประชาธิปไตยแบบเสียงข้างมากเพราะ

ประชาธิปไตยไม่ได้หมายความว่า เป็นการปกครองที่ถือเอาข้างมากแต่เสียงเท่านั้น เพราะถ้าเอาใจ ๕๐๐ คน มาประชุมกับพระ ๕ องค์ และเสนญัตติให้อภิปรายกันว่าจะไปปล้นเขาคีหรือไมคิ เมื่อลงมติกันที่โร โจร ๕๐๐ ต้องลงมติไปปล้นเขา เพราะเอาชนะพระ โค้ทุกที แต่ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่า มติของเสียงข้างมากที่ไปปล้นเขานั้นเป็นการถูกคองควยท่านองคคองธรรม (เรื่องเดียวกัน: ๕๕)

คังนั้นแนวโน้มนที่มรว. เสนีย์ ปราโมชเสนอ์ก็คือ ระบอบประชาธิปไตยแบบอภิชน หรือประชาธิปไตยแบบกษัตริย์-ขุนนางซึ่งรองรับความชอบธรรมของชนกลุ่มน้อยในสังคมเช่น "คองถวายอำนาจพิเศษแก่พระมหากษัตริย์" และ

การปกครองโดยเสียงข้างมากที่เรียกว่า ประชาธิปไตย จะต้องไม่ถือเกณฑ์เอามาก
แค่เสียงเป็นใหญ่ ยังต้องมากด้วยวิชาความรู้ ความจงรักภักดีต่อชาติบ้านเมือง และ
ความสุจริตซื่อสัตย์ต่อประชาชนด้วย จึงจะเป็นการปกครองที่ดี เพื่อประโยชน์ความสุข
สมบูรณ์ของประชาชนพลเมือง สมชื่อประชาธิปไตย (เรื่องเดียวกัน)

แนวคิดเช่นนี้เองของฝ่ายอนุรักษนิยม ยังได้ปรากฏให้เห็นชัดเมื่อมีการผลักดันเรื่อง
รัฐธรรมนูญฉบับถาวร ที่ประกาศใช้ในพ.ศ.๒๔๘๒ โดยรัฐธรรมนูญฉบับนี้ ก็คือฉบับที่เตรียม
ร่างขึ้นมาใช้แทนรัฐธรรมนูญชั่วคราว การเริ่มดำเนินการให้มีการร่างรัฐธรรมนูญ นั้นก็
คือ การผลักดันจากรัฐบาลควง อภัยวงศ์เมื่อวันที่ ๑๕ มกราคม พ.ศ.๒๔๘๓ โดยรัฐบาล
เป็นผู้เสนอ ญัตติแก้ไขรัฐธรรมนูญเข้าสู่การพิจารณาของวุฒิสภา ปรากฏว่าที่ประชุมได้อนุมัติ
ให้ตั้งสภาร่างรัฐธรรมนูญที่เป็นอิสระขึ้นร่างรัฐธรรมนูญ แทนที่จะใช้กรรมาธิการรัฐสภาไป
ดำเนินการ โดยรากฐานของการตั้งสภาร่างรัฐธรรมนูญอิสระขึ้นเป็นครั้งแรกนี้ ล้วนหนึ่ง
ก็มาจากแนวคิดที่ปฏิเสธระบบเสียงข้างมาก เพราะถ้าให้รัฐสภา รัฐบาล หรือกรรมาธิการ
ของสภาหนึ่งสภาใดไปร่างก็จะเกิดความเอนเอียงที่จะเป็นประโยชน์แก่ รัฐสภา หรือรัฐบาล
นั้นๆ จึงควรที่จะหาคนที่ เป็นกลาง และเป็นผู้ทรงคุณวุฒิมาเป็นผู้ทำหน้าที่ร่าง (หยุด แสงอุทัย
๒๕๑๕: ๑๔๓-๑๔๔) แต่แทนที่ว่าจะให้ประชาชนเป็นผู้เลือกสภาร่างรัฐธรรมนูญเช่นที่กระทำ
ในต่างประเทศ วุฒิสภากลับเห็นว่า "...การร่างรัฐธรรมนูญต้องใช้ความรู้ความสามารถ
อีกระดับหนึ่ง จึงเกรงว่าราษฎรจะเลือกตั้งสมาชิกไม่เหมาะสม" ดังนั้น กรรมาธิการจึง
เสนอให้รัฐสภาเป็นผู้เลือกแทนประชาชน เพราะใกล้ประชาธิปไตยมากที่สุด (รง .วส. ครั้ง
ที่๓/๑๕ มกราคม ๒๔๘๑) โดยกำหนดว่า สมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญนี้จะมีจำนวน ๕๐ คน
มาจากส.ส. ๑๐ คน มาจากวุฒิสภา ๑๐ คน นอกจากนั้น จะมาจากผู้ทรงคุณวุฒิต่าง ๆ
ประเภท ประเภทละ ๕ คน คือ ประเภทที่หนึ่ง ผู้มีคุณสมบัติของผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็นสมา
ชิกสภาผู้แทนราษฎร หรือเรียกว่าประเภททั่วไป ประเภทที่สอง ค่างหรือ เคยค่างค่า
แห่งปลัดกระทรวง หรือ อธิบดี หรือเทียบเท่า ประเภทที่สาม เคยเป็นสมาชิกสภาผู้
แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา หรือเคยเป็นรัฐมนตรี ประเภทที่สี่ เป็นผู้สำเร็จการศึกษา
ปริญญาตรี หรือเทียบเท่า โดยระบุว่า แต่ละคนสมัครได้ประเภทเดียว และประเภทที่สอง
สาม และ สี่ จะต้องมีคุณสมบัติของประเภทที่หนึ่ง และจะสมัครประเภทที่หนึ่งมิได้
(สุนีย์ อธิมุทิภาพ ๒๕๑๕: ๒๔)

เมื่อมีการกำหนดรายละเอียดเช่นนั้นแล้ว ก็ได้มีการเปิดรับสมัครในระหว่างวันที่ ๑๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๑ และได้ประชุมรัฐสภาเพื่อทำการเลือกตั้งสภาร่างรัฐธรรมนูญ เมื่อวันที่ ๓ กรกฎาคม โดยมีสมาชิกเข้าร่วมประชุม ๑๒๒ คน ขาดประชุม ๒ คน ผลการเลือกตั้งเป็นดังนี้คือ

ประเภทวุฒิสภา ได้แก่ เจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศ (จิตร ณ สงขลา) พระยาเทพวิทรพหลศรุตคามதி (บุญช่วย วณิกกุล) พล.ท.พระยาเทพหัสดิน (ผาด เทพหัสดิน) หลวงประภอบนิตติสาร (ประภอบ บุญยัษฐิติ) พระชัยบุญญา (ประชุม ชวนะลิขิกร) พระยาภฤคธาพรทรงสวัสดิ์ (สุกิจ ไกรจิตติ) พระยาสาริกพงศ์ธรรมพิลาส (สวัสดิ์ สาริกะภูติ) มจ.เฉลิมศรีจันทร์ทศ จันทรทศ พระยาปริศานาถเบศร์ (พิภัก พันธุ์พิภัก) พระยาศรีธรรมมราช (ทองคำ กาญจนโชติ)

ประเภทส.ส. ได้แก่ มรว.เสนีย์ ปราโมช (พระนคร) มจ.สิทธิพร กฤดากร (ประจวบคีรีขันธ์) เกษม บุญศรี (นครสวรรค์) ชุนคณฤทธิศึกษากร (ปาน ณรงค์ฤทธิ์-นครราชสีมา) หลวงอังคณาบุรุษ (สมถวิล เทพาคำ-อ่างทอง) บุญเที่ยง ทองสวัสดิ์ (ลำปาง) เพ็ญ ราชธรรมนิเทศ (ปทุมธานี) ขวลิต อกภัยวงศ์ (ชลบุรี) สัมพันธ์ ชันระชวณะ (นครราชสีมา) เทพ โชตินุชิต (ศรีสะเกษ)

จากบุคคลภายนอก ประเภทที่หนึ่ง ได้แก่ เกษม คำรงกุล พระยาอรชรพิทย-พิศาล (บุญรอด สามะพุทธิ) มจ.มงคลอุดม ชยางกูร หลุย ศรีวัตต์ นายจงใจภักดี (สง่า ฉัตรภูติ) ประเภทที่สอง ได้แก่ พระยาอรชรการิย์นพนร (สิทธิ จุณณานนท์) พระยาศรีวิสารวาจา (เทียนเหลียง อุนตระกูล) น.อ.พระยาครภักย์พิพฒ (เลื่อน ศรภักย์วานิช) พ.อ.กาน จ่างภูมิเวท พล.ท.จิร วิชิตสงคราม ประเภทที่สาม พล.ท.ชิต มั่นศิลป์ สีนาคโยธารักษ์ สุวิชัย พันธเศรษฐ อินทร สิงหนัตร พล.ร.ต.เล็ก สุมิตร ทองม้วน อัครถาวร ประเภทที่สี่ หยุค แสงอุทัย โชติ คุ้มพันธุ์ มรว.สุมนชาติ สวัสดิ์กุล พ.ศ. หลวงสรสิทธิยานุกการ (สิทธิ แสงชูโต) ชุนประเสริฐศุภมาครา (จรูญ จันทรสมบุญ)

สภาร่างรัฐธรรมนูญชุดนี้ได้ชี้ให้เห็นชัยชนะอย่างสำคัญของพรรคประชาธิปัตย์ เพราะในจำนวนสมาชิก ๔๐ คนนี้ เป็นฝ่ายประชาธิปัตย์ถึง ๒๒ คน ซึ่งเกินครึ่งของสภา ส่วน

อีก๑๒คน เป็นฝ่ายขุนนางเก่า ที่มีแนวโน้มนทางทัศนคติใกล้เคียงกับประชาธิปไตย สถานที่จึงมีบุคคลฝ่ายอื่นอยู่เพียงสองคน คือ หยุค แสงอุทัย ขุนประเสริฐศุภมาศตรา พล.ท.จิร วิจิตสงคราม เกษม คำรงกุล เพ็ญ ราชธรรมนิเทศ และ พล.ท.พระยาเทพหัสดิน โดยมีฝ่ายรัฐประหารเพียงคนเดียวที่ได้รับเลือกคือ พ.อ.ก้าน จ่านงภูมิเวท ส่วนคณะรัฐประหารคนอื่นๆที่ลงสมัคร เช่น พ.ท.นรงค์ วรบุตร พ.ต.ทม จิตรวิมล และ ร.อ.ขุนปรีชา รมเสฏฐ์ ต่างก็ไม่ได้รับเลือก นอกจากนี้ฝ่ายสหชีพ-แนวรัฐธรรมนูญนั้น ไม่ได้รับเลือกอย่างสิ้นเชิง เช่น ทองอินทร์ ภูริพัฒน์ ถวิล อุดล จ่าลอง คาวเรือง มจ.สกลวรรณการ วรวรรณ ทองเย็น หลีละเมียร แมกระตัง พล.ร.ต.ถวัลย์ ช่างนาวาสวัสดิ์ ซึ่งลงสมัครประเภทที่สาม ก็ได้คะแนนมาเป็นอันดับที่ซึ่งไม่ได้รับเลือก และที่น่าสังเกตก็คือ สมาชิกประชาธิปไตยจำนวนไม่น้อยกว่าขาดไม่เลือก มรว.คึกฤทธิ์ ปราโมช จึงทำให้ มรว.คึกฤทธิ์ ไม่ได้รับเลือกในครั้งนี้

ในวันที่๑๒ กรกฎาคม พ.ศ.๒๔๘๑ สภาร่างรัฐธรรมนูญได้เปิดประชุมครั้งแรก และได้เลือก เจ้าพระยาศรีธรรมธิเบศ เป็นประธานสภา พระยาอรอดการีย์นิพนธ์ เป็นรองประธาน และ หยุค แสงอุทัยเป็นเลขาธิการ ซึ่งทำให้ เจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศ กลายเป็นบุคคลสำคัญที่สุดในการโน้มนำและผลักดันรัฐธรรมนูญฉบับนี้

หลักการสำคัญที่กำหนดในรัฐธรรมนูญก็คือการให้มีสภาสภา คือ สภาผู้แทนราษฎร และวุฒิสภา ให้มีการเพิ่มอำนาจพระมหากษัตริย์เพื่อมีส่วนในการบริหารบ้านเมืองมากขึ้น และ ห้ามข้าราชการประจำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทหาร เข้ายุ่งเกี่ยวกับการเมือง บรากรูว่ารัฐธรรมนูญนี้ร่างเสร็จเรียบร้อย แชะนำเสนอสู่ที่ประชุมรัฐสภาในวันที่๑๔ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๒ โดยเป็นรัฐธรรมนูญที่ยาวเหยียดถึง๑๔๔มาตรา และมีหมวดต่างๆถึง๑๑หมวด เทียบกับฉบับพ.ศ.๒๔๗๕ที่มี๘๖มาตรา และ๘หมวดเท่านั้น โดยหมวดที่เพิ่มขึ้นในฉบับนี้ก็เช่น พระมหากษัตริย์ แนวนโยบายแห่งรัฐ ตุลาการรัฐธรรมนูญ เป็นต้น โดยเจตนารมย์ที่จะเพิ่มอำนาจของพระมหากษัตริย์นั้นเห็นได้ชัด ในแทบทุกหมวด โดยเฉพาะที่สำคัญก็คือ การถวายอำนาจ ให้เป็นผู้เลือกและแต่งตั้งวุฒิสภาจากผู้มีสิทธิเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทน และมีอายุ๔๐ปีขึ้นไป(มาตรา๒๒) ให้สิทธิแก่พระมหากษัตริย์ในการยับยั้งกฎหมายมากขึ้น

เพราะเมื่อพระมหากษัตริย์มีบัญชาหมาย รัฐสภาจะต้องใช้เสียงถึง ๒ ใน ๓ ของจำนวนสมาชิก ๒สภา จึงจะสามารถลงอำนาจยับยั้งนั้นได้ นอกจากนี้พระมหากษัตริย์ยังมีสิทธิในการขอพระราชทานจากประชาชนในกรณีแก้ไขรัฐธรรมนูญ (มาตรา ๑๘๔) มีสิทธิแต่งตั้งองคมนตรี หรือให้ออกไต่ถามพระราชอัยการรับ ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจที่จะสถาปนาฐานันดรศักดิ์และพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ (มาตรา ๑๒) และรัฐธรรมนูญฉบับนี้ยังเป็นฉบับแรกที่ระบุให้องคมนตรี นายกรัฐมนตรี รัฐมนตรี และ สมาชิกสภาทั้ง ๒สภา ต้องปฏิญาณตัวต่อพระมหากษัตริย์ ที่สำคัญคือการที่รัฐธรรมนูญระบุว่า "กำลังทหารเป็นของชาติ อยู่ในบังคับบัญชาสูงสุดของพระมหากษัตริย์" (มาตรา ๕๕) การใช้ทหารนั้นจะทำได้โดย "กระแสพระบรมราชโองการ เว้นแต่กรณีที่มีการประกาศกฎอัยการศึก" (มาตรา ๖๐) และ "จะใช้กำลังทหารไม่ว่าโดยตรงหรือโดยทางอ้อม เป็นเครื่องมือในทางการเมืองมิได้" (มาตรา ๖๑) ซึ่งเป็นความพยายามที่จะลดบทบาทฝ่ายทหาร เพื่อให้มาอยู่ในควบคุมของสถาบันพระมหากษัตริย์เท่านั้นเอง

ดังนั้นเมื่อรัฐธรรมนูญนี้ ได้ถูกนำเสนอขึ้น ก็ได้เป็นที่พาดพิงวิจารณ์ผลระบอบระบอบมาก โดยสุวิชัย พันธ์เศรษฐ ซึ่งขณะนั้นย้ายจากค่ายประชาธิปไตยมาอยู่สหพรรคแล้ว ก็ได้โจมตีว่า เป็นรัฐธรรมนูญที่เน้นไปในทางพระราชนิยม หรือ รอยัลลิสต์ ซึ่งจะก่อให้เกิดผลร้ายต่อพระมหากษัตริย์อย่างยิ่ง (สยามนิกร ๑๑ มกราคม ๒๔๙๒) ดังนั้นจุดยืนและท่าทีต่อรัฐธรรมนูญนี้จึงแยกชัดเจนออกเป็น ๒ ฝ่าย คือ คณะรัฐประหารและสหพรรค มีแนวโน้มนักค้านรัฐธรรมนูญ ส่วน พรรคประชาธิปไตยและลัทธิมากของวุฒิสภา สนับสนุนรัฐธรรมนูญ โดยฝ่ายสหพรรคคือ เสียง ไชยกาล ปฐม โพธิ์แก้ว และ พล.ท.มังกร พรหมโยธี พยายามที่จะรวบรวมเสียงเพื่อล้มรัฐธรรมนูญ (สยามนิกร ๑๕ มกราคม ๒๔๙๒) แต่คง อภัยวงศ์ได้แถลงว่า รัฐสภาควรรับไว้ก่อน (สยามนิกร ๑๖ มกราคม ๒๔๙๒) และการอภิปรายกันในรัฐสภามีขึ้นตั้งแต่วันที่ ๑๔ มกราคม จนถึงวันลงมติที่ ๒๕ มกราคม ได้สะท้อนให้เห็นความแตกต่างทางความคิดและเป้าหมายของแต่ละฝ่ายต่อการผลักดันก็ได้คือ โดยอิทธิพลมีเห็นได้ชัด ที่ฝ่ายสภาร่างรัฐธรรมนูญต้องการที่จะผลักดันก็คือ "อิทธิพลของระบอบการปกครองแบบอังกฤษ และแนวคิดอนุรักษนิยม และ กษัตริย์นิยม" (สุนีย์ อธิมุติภาพ ๒๕๑๘: ๙๐) เช่น เจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศรเสนอว่า ควรจะให้องคมนตรีรับสนองพระบรมราชโองการที่วุฒิสภา เพราะกลัวพรรคการเมือง กล่าวคือ

ส่วนพระราชอำนาจในการแต่งตั้งวุฒิสภา ซึ่งมีบัญญัติให้ประธานองคมนตรีเป็นผู้รับสนองพระบรมราชโองการนั้น ก็โดยที่เห็นว่า เพื่อให้การเลือกวุฒิสภาเป็นไปโดยอิสระ ซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงใช้อำนาจนั้นแทบปางขน ถ้าจะให้รัฐมนตรีเป็นผู้รับสนอง อาจจะมีเสียงวาทณ์ว่าวุฒิสภา ซึ่งอาจเป็นพรรคการเมืองฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ที่มีอำนาจอยู่ในขณะหนึ่ง เป็นผู้เลือกถวาย และพระมหากษัตริย์จำต้องคล้อยตาม จึงได้บัญญัติให้ประธานองคมนตรี ซึ่งเป็นผู้ที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับพรรคการเมืองใดๆ เป็นผู้รับสนองพระบรมราชโองการ (รง.รต. ครั้งที่๑๓/๑๔ มกราคม ๒๔๙๒)

ส่วนหลวงประถมนิติสาร ฝ่ายวุฒิสภาที่สนับสนุนรัฐธรรมนูญได้อธิบายว่า พระมหากษัตริย์นั้นมีความสำคัญในการแก้ความขัดแย้งทางการเมือง คือ

...การถวายอำนาจเป็นการที่จะได้รับทราบมีส่วนผูกจิตใจของประชาชนพลเมือง ประสานรอยแฉกร้าวระหว่างพรรคการเมือง ระหว่างรัฐบาลกับรัฐสภา ระหว่างทหารและพลเรือน ให้พระมหากษัตริย์ตั้งองคมนตรี เพราะว่าการให้เป็นที่กลาง หากรัฐสภาไม่ความเห็นชอบ พรรคเสียงข้างมากก็ตั้งพวกตัวเอง และต้องการอะไร ก็ถวายความคิดเห็นต่อพระมหากษัตริย์ตามต้องการ

(รง.รต.ครั้งที่๑๔/๑๕ มกราคม ๒๔๙๒)

พระยาตรีวิสารวาทา ฝ่ายวุฒิสภาฝ่ายสนับสนุนรัฐธรรมนูญเห็นว่า ควรถวายอำนาจให้พระมหากษัตริย์ทำหน้าที่แทนประชาชนที่ไม่มาออกเสียงกล่าวคือ

...เมื่อต้องการสภาที่ยับยั้ง เราก็ต้องการผู้มีความรู้ ใคศึกษามาแล้ว และได้มีความชำนาญ ขอให้ท่านลองนึกดูซิ การที่จะแต่งตั้งเช่นนี้ ถ้าท่านประชาชนทั่วประเทศแต่งตั้งแล้ว จะโดยดลอย่างนั้นไหม...ประชาชนไปเลือกตั้งกัน๒๐เปอร์เซ็นต์ อีก๔๐เปอร์เซ็นต์ไม่ไป แล้วถวายให้พระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นกลาง ถือว่าท่านเป็นประมุขของชาติ ควรสักการบูชาเคารพ และท่านมีทุกสิ่งทุกอย่างตั้งแล้ว เราก็ถวายให้ท่าน เลือกตั้งแทนประชาชนอีก๔๐เปอร์เซ็นต์ไม่ใคร่หรือ

(รง.รต.ครั้งที่๑๖/๑๘ มกราคม ๒๔๙๒)

ฝ่ายที่คัดค้านเช่น พัน สุพรรณสาร ส.ส.อยุธยาพรรคประชาชนเห็นว่า เป็นการดึงพระมหากษัตริย์ลงมาเกี่ยวข้องกับการเมืองมากเกินไป

...ข้าพเจ้ารู้สึกเป็นห่วงพระ กษัตริย์ และพระราชฐานะของท่านนั้น จะต้องถูกวิพากษ์วิจารณ์หลายแง่หลายมุม...นอกจากนี้ข้าพเจ้าไม่เห็นด้วย ที่พระมหากษัตริย์เข้ามายุ่งเกี่ยวกับการเมืองมากเกินไป...ข้าพเจ้าขอสรุปตามในหมวดนี้ว่า รัฐธรรมนูญเขียนให้เห็นว่าพระมหากษัตริย์ให้เข้ามาทำหน้าที่ในทางการเมืองและในทางการทหารมากเกินไปกว่าสมควรตามหลักของพระมหากษัตริย์ในระบอบประชาธิปไตย

(รง.รต.ครั้งที่๑๗/๑๘ มกราคม ๒๔๙๒)

ร.ท.จنگล ไกรฤกษ์ ฝ่ายสหพรรคเห็นว่า ควรให้สิทธิแก่ประชาชนในการเลือก
วุฒิสภา และองคมนตรี

...ในเรื่องของคมนตรี เรื่องวุฒิสภาเถียงว่าอ่านาจมาโดยพระมหากษัตริย์มิได้มาโดย
ประชาชน...แต่ทว่าที่ปรึกษาของพระองค์ ควรจะไต่ประชาชนสี่ควินิจฉัยด้วย ประชา
ชิปโดยที่มาจากปวงชนนั้น สมาชิกวุฒิสภานั้นควรจะมาจกประชาชน ให้เขาเลือกโดย
กำหนดคฤณวุฒิเอาไว (รง.รต.ครั้งที่๑๖/๑๘ มกราคม ๒๔๙๒)

นอกที่ประชุมรัฐสภา เลียงไชยกาล หัวหน้าพรรคประชาชนไคว้จาวรณอย่างรุนแรง
แวงว่า รัฐธรรมนูญนี้ถอยหลังเข้าคลองสู่ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช(ศรีกรุง ๑๖มกราคม
๒๔๙๒) แต่สำหรับนายกรัฐมนตรีจอมพลแปลก พิบูลสงครามนั้นไค้พยายามวางท่าที่เป็น
กลางไม่แสดงความเห็นโดยอ้างว่า คนเกี่ยวข้องกับรัฐธรรมนูญมาหลายฉบับแล้ว และครั้ง
นี้ไค้ตกลงในคณะรัฐมนตรีว่าฝ่ายบริหารจะไม่เข้าไปเกี่ยวข้องกับ(สยามนิกร ๒๑ มกราคม
๒๔๙๒) แต่เมื่อถูกรุกเร้าตามมากเขา จอมพลแปลก ก็ตอบว่า "ในฐานะที่เป็นผู้ก่อการ๙๕
นั้นใจผมยังรักรัฐธรรมนูญ๒๔๙๒อยู่นั่นเอง" (เรื่องเดียวกัน)

การลงมติในวาระสุดท้ายนั้นมิชั้นในว้ายที่๒๒ มกราคม พ.ศ.๒๔๙๒ ปรากฏว่าที่
ประชุมเห็นชอบด้วยมติ๒๕ต่อ๓๐เสียง โดยฝ่ายเห็นชอบนี้มีวุฒิสมาชิก๔๔คน ส.ส.๔๑คน
ที่คัดค้านเป็นวุฒิสมาชิก๓คน และส.ส.๒๓คน แต่กระนั้นส.ส.คนสำคัญของสหพรรค และ
รัฐมนตรีส่วนมากจะไม่เข้าร่วมประชุม กังนั้นรัฐธรรมนูญนี้จึงประกาศใช้อย่างเป็นทางการ
ในวันที่๒๓ มีนาคม พ.ศ.๒๔๙๒

แม้ว่ารัฐธรรมนูญนี้จะนำมาซึ่งชัยชนะของฝ่ายอนุรักษนิยม แต่สำหรับพรรคประ
ชาชิปัตย์นั้น นี่เป็นครั้งสุดท้ายที่สามารถผลักดันมติสำคัญไค้ เพราะเมื่อรัฐธรรมนูญนี้ประ
กาศใช้และมีการเลือกตั้งเพิ่มเติม ปรากฏว่าฝ่ายสหพรรคชนะอย่างเด็ดขาด ยิ่งกว่านั้น
ส.ส.ของประชาชิปัตย์เคิมค้างก็ลาออกและย้ายพรรคมาอยู่สหพรรคเพิ่มมากขึ้นทุกที จน
เมื่อเดือนพฤศจิกายน พ.ศ.๒๔๙๓ พรรคประชาชิปัตย์พยายามจะรวบรวมเสียงเพื่อขอเปิด
อภิปรายรัฐบาล ปรากฏว่าสมาชิกที่ลงชื่อ ค้างก็มาถอนชื่อจนการอภิปรายไม่อาจมิชั้นไค้
จึงเท่ากับว่า รัฐบาลจอมพลแปลก ไค้กลายเป็นผู้ที่ควบคุมรัฐสภาไค้อย่างแท้จริง เพราะ
จนถึงต้นปีพ.ศ.๒๔๙๕นั้น ฝ่ายสหพรรคมีส.ส.สังกัดถึง๘๐คน ขณะที่พรรคประชาชิปัตย์
เหลือสมาชิกที่แวกล้อมควง อภัยวงศ์อยู่เพียง๒๕คนเท่านั้น(สยามรัฐ ๘มกราคม ๒๔๙๔)

ดังนั้นจึงเหลือแต่วุฒิสภายังคงเป็นอิสระจากรัฐบาล เพราะส่วนใหญ่จะเป็น
 ชุดที่แต่งตั้งมาจากรัฐบาลคง อภัยสงศ์ แม้ว่าในวันที่๑๗ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๔๕๓ วุฒิสมาชิกจำนวนครึ่งหนึ่งต้องจับฉลากออก แต่กรมขุนชัยนาทนเรนทร ประธานองคมนตรี
 และผู้สำเร็จราชการก็ยังมีอำนาจตามรัฐธรรมนูญที่จะ "เลือกและแต่งตั้ง"วุฒิสมาชิกเข้ามา
 ใหม่ในโครงสร้างเดิม ดังนั้นเมื่อการเคลื่อนไหวทางสภาผู้แทนราษฎรชะงักงัน วุฒิสภา
 ก็ได้กลายมาเป็นฝ่ายค้านที่สำคัญ ดังจะเห็นได้จากในระยะตั้งแต่หลังการใช้รัฐธรรมนูญฉบับ
 พ.ศ.๒๔๕๒ จนถึงเดือนตุลาคม พ.ศ.๒๔๕๔นั้น มีกฎหมายที่ส่งมายังวุฒิสภา๖๐ฉบับ วุฒิสภา
 ได้ส่งคืนมาให้สภาผู้แทนราษฎรพิจารณาใหม่ถึง๓๔ฉบับ และอีก๒๒ฉบับที่ปล่อยให้ผ่านไปนั้น
 ก็มีการแก้ไขในสาระสำคัญ นอกจากนี้ยังได้มีการตั้งกระทู้เพื่อควบคุมการทำงานของรัฐ
 บาลถึง๓๕กระทู้ ที่สำคัญก็เช่น การตั้งกระทู้ในเรื่องเงินเดือน เรื่องการซื้อรถถังไร้คุณภาพ
 เป็นต้น(เคลิเมนต์ ๕ สิงหาคม ๒๔๕๓) แต่กระนั้น รัฐบาลจอมพลแปลก พิบูลสงครามก็ยัง
 คงยินยอมรักษาสัมพันธภาพกับฝ่ายวุฒิสภาต่อมา จนกระทั่งหลังจากกรณีแมนัสต์คิน ซึ่งทำให้
 รัฐบาลสามารถ รัฐบาลมาช้านานลงได้ ดังนั้นบทบาทที่เป็นฝ่ายค้านของ
 วุฒิสภาจึงซบเซา และเป็นการยื่นโรงอยู่ผู้เดียว ดังนั้น เมื่อมีการเปิดการประชุมวุฒิสภา
 ในเดือนตุลาคม พ.ศ.๒๔๕๔ ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลและวุฒิสภา ก็ได้ก้าวมาถึงขั้นแตก
 หัก เมื่อ วุฒิสภายื่นขอเปิดอภิปรายทั่วไปเรื่อง"กบฏจลาจลในประเด็นต่างๆคือ

๑. เหตุและมูลก่อ
  ๒. การปราบปราม การควบคุมสถานการณ์และผลของการกระทำเหล่านั้น
  ๓. ค่าใช้จ่ายและการใช้จ่ายในการปราบปราม
  ๔. ผลเสียหายแก่ชีวิต ร่างกาย ทรัพย์สิน และจิตใจของประชาชน ตลอดจนทรัพย์สินและกำลังของชาติ
  ๕. การให้ความช่วยเหลือผู้เสียหาย
  ๖. การป้องกันเหตุการณ์ทำนองเดียวกันมิให้เกิดขึ้นในอนาคต
- (รง.วล.ครั้งที่๓/๓๐ ตุลาคม ๒๔๕๔)

การนำเสนอญัตตินี้ของวุฒิสภา มีผู้ร่วมลงนามทั้งสิ้น๒๖คน และมีพระยาศรีธรรมราช (ทองคำ กาญจนโชติ) เป็นผู้นำสำคัญ และให้เหตุผลว่า "การที่รัฐบาลได้ทำการปราบปราม

จลาจลคราวนั้นรุนแรงเกินกว่าเหตุ ซึ่งวุฒิสภามีความเห็นฟ้องตองตินว่า รัฐบาลยังมีวิธีอื่นที่จะบังคับให้พวกกบฏยอมจำนนได้ โดยไม่ต้องทำให้เกิดความเสียหายแก่ทรัพย์สินและชีวิตมากมายดังที่โคกระทำกันมาเลย" (เสถียร ศุภโสภณ ๒๕๑๔: ๕๐๓) โดยการอภิปรายมีขึ้นตั้งแต่วันที่ ๒๗ ตุลาคม ถึง ๓ พฤศจิกายน และเป็นครั้งแรกที่มีการขอเปิดอภิปรายทั่วไปโดยวุฒิสภา ปรากฏว่า วุฒิสภาได้โจมตีรัฐบาลอย่างรุนแรงในการปราบปรามครั้งนั้น และยังได้วิจารณ์ไปถึงการบริหารงานของรัฐบาลเรื่องอื่น ๆ ด้วย เช่น พระยาศรีธรรมราช วิจารณ์ก่อนหน้าว่า

เรื่องป้องกันเหตุการณ์ทำนองเดียวกัน ขอให้อีกอย่างหนึ่ง จะล้มไปแล้วเพราะการจลาจลทุกครั้ง บดออาวุธหรือทหารของรัฐบาลทำทั้งนั้น ไม่ใช่ประชาชนพลเมืองทำ. . . เพราะฉะนั้น ขวพเจาจึงขอเสนอว่า ผู้ถืออาวุธของรัฐบาลนั้น ท่านเป็นผู้ใช้อำนาจที่ใดใช้อำนาจเปลี่ยนแปลงแล้ว ซึ่งเป็นการผิดรัฐธรรมนูญ เมื่อรวมความแล้วมันเสียหายมากกว่าสี่ห้าบ้านเมือง เปลี่ยนแปลงคามวิฤติทางรัฐธรรมนูญ รัฐบาลไหนจะกิน จะสกกปรุกไม่สกกปรุกก็ให้ผู้แทนราษฎรเขาโลกันเองก็แล้วกัน ทหารไม่ควรจะเกี่ยวของ. . . รัฐบาลจะเปลี่ยนหรือรัฐบาลจะอะไร เขาเข้ามา เขามาถูกตองคามรัฐธรรมนูญ แล้วสนับสนุน ไม่ใช่ไปเที่ยวว่าเขาออกอย่างนั้นแล้วก็เข้ามานั่งเก้าอี้. . . ขออ้อนวอนรัฐบาล อ้อนวอนท่านจอมพลซึ่งเป็นจอมพลของทหารไทยปฏิบัติคามรัฐธรรมนูญ ว่าทหารตองเลิกเค็ดชากไม่เกี่ยวของกับการเมือง คณะกการกิติ คณะรัฐบาลระหารกิติ กองเล็ก ลาโรงกันที่ อยามาอยอยางนี้เลย (รง.วส. ครั้งที่๓/๓๐ ตุลาคม ๒๔๘๔)

ปรากฏว่าจอมพลแปลก พิบูลสงครามได้แสดงออกถึงความไม่พอใจอย่างมากต่อการอภิปรายครั้งนี้ และโต้ตอบโต้อย่างรุนแรงว่า

. . . ผมขอทราบเรียนต่อไปว่า ที่ใดเท่าพุกมาทั้งหมด คนที่คิดกบฏไม่ได้ถูกว่าอะไร ไตเท่าชวยนายมนัสที่มาจับผม ไตเท่าวาหรือเปลา นายอานนท์ไตเท่าวาหรือเปลา ไตเท่าโจมตีแต่รัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยหัวรั้ง ไตเท่าเองเป็นคนรับรองผมให้มาเป็นรัฐบาล แคกลับโจมตีรัฐบาลซึ่งเป็นผู้ปราบกบฏลงรวมคาม กลับไม่โอละพอ เท่ากับผมมาชนศาล จำเลยไตเท่าไม่เรียกมา กลับเรียกโจทก์มาว่าโครม ๆ (เรื่องเดียวกัน)

ในกรณีดังกล่าวนี้ เองน่าจะเป็นเหตุผลสำคัญให้ฝ่ายคณะรัฐศึกษินใจล้มเลิกการศึกษาที่ดำรงอยู่ ซึ่งเป็นการศึกษาที่ร่างและร่วมแสดงโดยฝ่ายอนุรักษนิยม โดยการก่อรัฐประหารยึดอำนาจตนเองทางวิทยุเมื่อวันที่๒๕ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๑๔ ระบอบกึ่งเผด็จการจึงยุติลง

๔.๖ สรุป

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า เมื่อจอมพลแปลก พิบูลสงครามขึ้นมาสู่ฐานะผู้นำนั้น ในระยะแรกการบริหารมิได้เป็นแบบเผด็จการเต็มรูป หากแต่คงอิงอาศัยการเมืองภายใน โดยเฉพาะจากรัฐสภาอย่างมาก จนถึงขนาดที่ทำให้รัฐบาลของจอมพลแปลก ระยะนี้ มี ส.ส. เข้าร่วมเป็นรัฐมนตรีมากกว่าครึ่งโหล และคณะรัฐประหารยังสิทธิมีส่วนน้อยมาก แต่กระนั้น ขบวนการต่างๆที่เคลื่อนไหวต่อต้านรัฐบาลจอมพลแปลก ก็ได้พยายามก่อการกบฏขึ้นถึง ๓ ครั้ง นั่นคือ กบฏเสนาธิการ-ตุลาคม พ.ศ.๒๕๑๑ กบฏวังหลวง-กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๑๒ และ กบฏแมนฮัตตัน-มิถุนายน พ.ศ.๒๕๑๔ ปรากฏว่าชัยชนะในการปราบกบฏแต่ละครั้ง ก็ยิ่งทำให้รัฐบาลที่มีแนวคิดอำนาจนิยมเป็นรากฐาน เข้มแข็งมากขึ้น ขณะที่กลุ่มต่อต้านรัฐบาล โดยเฉพาะฝ่ายประชาธิปไตยพลเรือน ค่อยๆสลายตัวและสิ้นบทบาทลง จนเมื่อเกิดกบฏรัฐประหาร๒๕ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๑๔ นี้เอง เป็นหลักหมายที่ชี้ว่า ระบอบกึ่งเผด็จการได้ปึกฉาดลง แล้วเผด็จการที่มีอำนาจอยู่เบื้องหลังกำลังจะเริ่มสถาปนาขึ้น ทั้งที่จะเกิดขึ้นต่อไปตั้งแต่หลังพ.ศ.๒๕๑๕ นี้